

Founder: Cherkasy State Technological University

Media ID: R30-04616; №1916 from 30.05.2024

EDITORIAL BOARD

O. E. Pchelintseva	<i>Ukraine, Cherkasy State Technological University – Editor-in-Chief</i>
A. A. Barentsen	<i>Netherlands, University of Amsterdam, UVA</i>
D. Weiss	<i>Switzerland, University of Zurich</i>
B. Wiemer	<i>Germany, Mainz University</i>
D. P. Vojvodić	<i>Serbia, University of Novi Sad</i>
O. I. Vovk	<i>Ukraine, Bohdan Khmelnytsky Cherkasy National University</i>
S. Dickey	<i>USA, Kansas, University of Kansas</i>
V. Dubichynskyi	<i>Poland, University of Warsaw</i>
L. M. Koval	<i>Ukraine, Vasyl' Stus Donetsk National University</i>
M. Lazinski	<i>Poland, University of Warsaw</i>
O. Leszczak	<i>Poland, Jan Kochanowski University</i>
H. R. Mehlig	<i>Germany, Kiel University</i>
Y. M. Pletenetska	<i>Ukraine, National Aviation University, Kyiv</i>
V. M. Trub	<i>Ukraine, National Academy of Sciences of Ukraine, Institute of Ukrainian language</i>
V. I. Yarmak	<i>Ukraine, National Academy of Sciences of Ukraine, Potebnia Institute of Linguistics</i>
L. M. Usyk	<i>Ukraine, Cherkasy State Technological University (deputy Editor-in-Chief)</i>

Responsible for issue:

Elena Pchelintseva (Editor-in-Chief), Liudmyla Usyk (deputy Editor-in-Chief),
Dmytro Pidlasyi (Technical Editor)

Recommended for publishing by a Scientific Council of Cherkasy State
Technological University (Transaction no. 11 from 17 June 2024)

Address of the editorial office: blvr. Shevchenka, 460, building 2, off. 210,
Cherkasy, 18006, Ukraine. E-mail: movacom@chdtu.edu.ua

Official website: movacom.chdtu.edu.ua

Materials are placed on the platform <https://sciendo.com/journal/LCCC>

The journal is covered by the following services: Index Copernicus Journals Master List; Baidu Scholar; CNKI Scholar (China National Knowledge Infrastructure); CNPIEC – cnpLINKer; Dimensions; EBSCO; ERIHPlus; ExLibris; Google Scholar; J-Gate; KESLI-NDSL (Korean National Discovery for Science Leaders); MyScienceWork; Naver Academic; Naviga (Softweco); ProQuest; ReadCube; Semantic Scholar; TDOne (TDNet); WanFang Data; WorldCat (OCLC); X-MOL.

Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License (CC BY NC)

© The authors, 2024

© Editorial, 2024

© Hrebenuk Alona, cover design, 2019

Засновник: Черкаський державний технологічний університет
Ідентифікатор медіа: R30-04616; рішення №1916 від 30.05.2024

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ

О. Е. Пчелінцева	<i>Україна, Черкаський державний технологічний ун-т (головний редактор)</i>
А. А. Барентсен	<i>Нідерланди, Амстердамський ун-т</i>
Д. Вайс	<i>Швейцарія, Цюріхський ун-т</i>
Б. Вімер	<i>Німеччина, Ун-т Майнца</i>
Д. П. Войводіч	<i>Сербія, Новосадський ун-т</i>
О. І. Вовк	<i>Україна, Черкаський національний ун-т ім. Б. Хмельницького</i>
С. Дікі	<i>США, Ун-т Канзасу</i>
В. Дубічинський	<i>Польща, Варшавський ун-т</i>
Л. М. Коваль	<i>Україна, Донецький національний ун-т ім. В. Стуса</i>
М. Лазинські	<i>Польща, Варшавський ун-т</i>
О. В. Лещак	<i>Польща, ун-т ім. Яна Кохановського</i>
Х. Р. Меліг	<i>Німеччина, Кільський ун-т ім. Крістіана Альбрехта</i>
Ю. М. Плегенецька	<i>Україна, Національний авіаційний ун-т</i>
В. М. Труб	<i>Україна, НАН України, Інститут української мови</i>
В. І. Ярмак	<i>Україна, НАН України, Інститут мовознавства ім. О. О. Потебні</i>
Л. М. Усик	<i>Україна, Черкаський державний технологічний ун-т (заступник головного редактора)</i>

Відповідальні за випуск:

Олена Пчелінцева (головний редактор), Людмила Усик (заступник головного редактора),
Дмитро Підласий (технічний секретар редакції)

Рекомендовано до друку вченою радою Черкаського державного
технологічного університету (протокол №11 від 17.06.2024)

Адреса редакції: бульв. Шевченка, 460, корп. II, каб. 210, м. Черкаси, 18006, Україна.
E-mail: movacom@chdtu.edu.ua

Офіційний веб-сайт: movacom.chdtu.edu.ua

Матеріали розміщено на платформі <https://sciendo.com/journal/LCCC>

Видання представлено: Index Copernicus Journals Master List; Baidu Scholar; CNKI Scholar (China National Knowledge Infrastructure); CNPIEC – cnpLINKer; Dimensions; EBSCO; ERIHPlus; ExLibris; Google Scholar; J-Gate; KESLI-NDSL (Korean National Discovery for Science Leaders); MyScienceWork; Naver Academic; Naviga (Softweco); ProQuest; ReadCube; Semantic Scholar; TDOne (TDNet); WanFang Data; WorldCat (OCLC); X-MOL.

Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License (CC BY NC)

© Автори статей, 2024

© Редакція журналу, 2024

© Гребенюк А. Ю., дизайн обкладинки, 2019

THE CONTENTS

From the Editor	<i>Olena Pchelintseva</i>	5
DISCUSSION PLATFORM	<i>Mikhailo Ginzburg</i> The apt means in Ukrainian to convey regular repetition	7
DISCURSIVE STUDIES	<i>Oleksandr Kapranov</i> The framing of climate change discourse on Facebook by Greenpeace Aotearoa	31
	<i>Ekaterina Protassova, Maria Yelenevskaya</i> Immigrant women fiction: self-identification and translanguaging as everyday practices	48
LANGUAGE COMPETENCE AND COMMUNICATION: LEARNING A FOREIGN LANGUAGE	<i>Olena Vasylychenko</i> Mother tongue as a resource for learning German as a language of instruction in Austria	62
	<i>Veronika Yarmak</i> Scientific and didactic parameters of teaching Serbian linguistics online to post-graduate students in Ukraine	74
ANNOUNCEMENTS	<i>Olha Ihnatyeva</i> New Ukrainian language course for students in Germany	93

ЗМІСТ

Сторінка головного редактора	<i>Олена Пчелінцева</i>	5
ДИСКУСІЙНА ПЛАТФОРМА	<i>Михайло Гінзбург</i> Влучні українські засоби передавати регулярну повторюваність	7
ДИСКУРСИВНІ ДОСЛІДЖЕННЯ	<i>Oleksandr Kapranov</i> The framing of climate change discourse on Facebook by Greenpeace Aotearoa	31
	<i>Ekaterina Protassova, Maria Yelenevskaya</i> Immigrant women fiction: self-identification and translanguaging as everyday practices	48
МОВНА КОМПЕТЕНЦІЯ ТА КОМУНІКАЦІЯ: НАВЧАННЯ МОВИ ЯК ІНОЗЕМНОЇ	<i>Олена Васильченко</i> Рідна мова як ресурс для вивчення німецької мови як мови навчання в Австрії	62
	<i>Вероніка Ярмак</i> Науково-дидактичні параметри онлайн-викладання лінгвістичної сербістики аспірантам в Україні	74
АНОНСИ	<i>Ольга Ігнатєва</i> Новий курс української мови для студентів у Німеччині	93

FROM THE EDITOR

DOI: 10.2478/lccc-2024-0001

O. E. Pchelintseva,
Editor-in-Chief

On this day, we celebrate our first jubilee by publishing the tenth issue of our journal!

Of course, 10 issues and 5 years may not be that great of a number. Yet this world of ours has undergone drastic changes over this time. What has already transpired here in Ukraine and in the outside world would once have been enough to fill the entire half a century. The first thousand pages (almost the exact number of how much we have already published) serve as the mirror of the relevant period. To prove it, I have analyzed all the keywords that were either directly and indirectly “highlighted” in our journal starting from its first issue. *Mutual understanding, a platform for discussions. Readiness, efficacy. Pandemic, inner operative time of the action. Online. The language as a weapon, language politics. War. Support and horizontal communication. Value of freedom. Future. Freedom of choice.* And once again the *dialog*. There seems to be no randomness at all in this list of words.

One of the keywords of the new issue, which you will encounter on the following pages, is the a bit strange term of *translingualism*. This word is defined as the creative use of all available language resources by a bilingual or multilingual individual to ensure successful communication. Another keyword you are sure to encounter is *transnational society*. The other one is *multimodality*, which can be described either as a variety of communication channels and sources of information, or the individual’s capability to combine several ways or modes of communication during world cognition. I think these are the mental tools that will provide us with the opportunity to overcome the difficult circumstances we all find ourselves in. And to continue living and fulfilling our ideas and creative projects.

Throughout these 5 years, we have published the works of many scientists from 14 countries all around the world including the USA, Japan, Norway, Sweden, Germany, Lithuania, Israel, Singapore, Poland, and Austria. Different languages, such as Ukrainian, English, Serbian, Russian, Bulgarian, Czech, Polish, German, and Japanese, have been and are still the main focus of our journal, particularly such aspects as teaching a language, functionality of a language, codification of a language, inner development of a language, etc. Our latest issue is also no exception. You will find answers to complex questions about the interaction and competition between languages in the modern multilingual world, interesting methodological findings on teaching Slavic and non-Slavic languages, and a thorough analysis of the inner language structure.

Overall, I am very proud of our journal and the results of our 5 year’s work. I am also proud of our vast and creative team of enthusiasts with strict but objective reviewers, thorough editors, honorable members of the international editorial board, meticulous correctors, high-skilled layout persons, and patient technical staff. Of course, this includes our talented authors. I am truly grateful to all of you for your professional work, unwavering dedication, punctuality, accuracy, creativity, sagacity, and the ability to put your work before your personal affairs and fully commit yourself to a complex process of creation.

We are sincerely grateful to De Gruyter Poland Sp. z o.o. and its representative Sciendo for continuing to selflessly support us, helping us climb the ladder of success, and spreading information about us in the scientific information space.

I am certain that every creative project has its destiny. I hope that our journal is destined to develop and prosper despite all hardships, for it is a resource and an instrument for establishing strong professional and human relationships, as well as direct and creative scientific dialog.

СТОРІНКА ГОЛОВНОГО РЕДАКТОРА

Шановний читачу!

Ми приймаємо вітання з першим ювілеєм: випускаємо в світ 10-й номер нашого журналу!

Десять номерів і п'ять років – це не так багато. Але за цей короткий час наш світ повністю змінився. Подій, що сталися у світі та в Україні, колись би вистачило на півстоліття. І ця перша тисяча сторінок (а приблизно стільки вже оприлюднено в нашому журналі!), як дзеркало, відбиває події часу. Я проаналізувала ключові слова, що прямо чи опосередковано «підсвічувалися» у наших випусках, починаючи з першого. *Взаєморозуміння, платформа для діалогу. Готовність, ефективність. Пандемія, внутрішній час дії. Онлайн. Мова як зброя, мовна політика. Війна. Підтримка, горизонтальні зв'язки. Цінність свободи. Майбутнє. Свобода вибору. Знову – діалог.* Здається, тут немає жодного випадкового слова.

І ось ключове слово нового випуску, яке ви зустрінете на наступних сторінках – трохи дивний термін *транслінгвізм*. Його визначають приблизно так: творче використання для комунікації усіх доступних мовних ресурсів людиною, що говорить двома або більше мовами. І сюди ж – *транснаціональні спільноти*. І – *мультиmodalність* – як множинність каналів зв'язку та джерел інформації, як здатність людини поєднувати кілька способів спілкування, кілька модусів у процесі пізнання світу. Думаю, це ті ментальні інструменти, які дадуть нам можливість подолати непрості обставини, в яких ми усі так чи інакше опинились. Можливість продовжувати жити й реалізовувати свої ідеї та творчі задуми.

До речі, за ці 5 років нам довірили публікацію своїх наукових розвідок дослідники з 14-ти країн, зокрема, США, Японії, Норвегії, Швеції, Німеччини, Литви, Ізраїлю, Сінгапуру, Польщі, Австрії. У фокусі їх наукових інтересів були різні мови – українська, англійська, сербська, російська*, болгарська, чеська, польська, німецька, японська – в аспектах їх викладання, функціонування, кодифікації, внутрішніх законів розвитку. І новий номер не є винятком: ви знайдете в ньому відповіді на складні питання взаємодії і конкуренції мов у сучасному багатомовному світі, цікаві методологічні знахідки щодо викладання слов'янських і неслов'янських мов, ґрунтовний аналіз внутрішньомовної структури.

Я пишаюсь результатом нашої п'ятирічної праці – нашим «іменинником». І пишаюсь нашим величезним творчим колективом ентузіастів – це суворі, але справедливі рецензенти, прискіпливі літературні редактори, вельмишановні члени міжнародної редакційної колегії, а також пильні коректори, високопрофесійні макетувальники і терплячі технічні працівники. І звісно – наші талановиті автори! Я безмежно вдячна кожному з вас особисто – за віддану професійну працю, завзятість, пунктуальність і точність, креативність та блискавичну реакцію, вміння заради професійної мети відкласти усі свої справи і зануритися у виснажливий творчий процес створення...

Ми усі щиро вдячні компанії De Gruyter Poland Sp. z o.o. та її представнику Sciendo за волонтерську безкорисливу підтримку та допомогу, адже завдяки їм у нас з'явилась можливість заявити про себе у широкому науковому інформаційному просторі.

Впевнена: у будь-якого творчого проекту є своя доля. Сподіваюсь, що доля нашого журналу, незважаючи на непрості обставини його зростання й розвитку, буде щасливою і довгою – адже він є ресурсом та інструментом для налагодження надійних професійних і людських зв'язків, для відвертого й творчого наукового діалогу.

Олена Пчелінцева

---

* Офіційна мова держави-терориста проти України. – Прим. ред.

DISCUSSION PLATFORM / ДИСКУСІЙНА ПЛАТФОРМА

УДК 81'373.611: 81'367.624: 811.161.2

DOI: 10.2478/lccc-2024-0002

Михайло Гінзбург

**ВЛУЧНІ УКРАЇНСЬКІ ЗАСОБИ
ПЕРЕДАВАТИ РЕГУЛЯРНУ ПОВТОРЮВАНІСТЬ**

Проаналізовано мовознавчі джерела та словники, у яких подано прислівники регулярної повторюваності з початковим **що-** в значенні «кожний», похідні від них прикметники й відприкметникові іменники, а також похідні словосполучення, і зафіксовано лакуни та розбіжності з певних принципів теоретичних і практичних питань. Показано, що зазначені прислівники – це складні слова (юкстапозити), утворені зрощенням двох повнозначних слів: займенника **що** та іменника з відповідним значенням у формі родового або знахідного відмінка. З'ясовано, що поява між цими двома основами числівника (іменника з кількісним значенням), прикметника або частки розриває зрощений однослівний прислівник і перетворює його на трикомпонентну багатослівну словосполучення. Доведено, що зрощення займенника **що** з кількісним числівником навіть теоретично неможливе, а з порядковим числівником відбувається лише тоді, коли ця двослівна словосполучення стає синтаксичним іменником. Щоб заповнити наявні лакуни й виправити виявлені неточності, запропоновано уточнити положення граматичних праць і подання моделей у словотворчих словниках, а також унести зміни до конкретних положень чинного Українського правопису.

Ключові слова: регулярна повторюваність, обставинний прислівник, раціональна стислість, двослівна словосполучення, синтаксичний іменник, зрощення.

«Таких синонімічних утворень, які функціонують паралельно, багато: кожного року і щороку, кожного четверга і щочетверга, кожного ранку і щоранку. Під дією інтерференції (чужих “напливів”) у мовленні деяких українців закріпилися фрази, структурно однакові з російськими чи подібні до них. Той, хто “чує” свою мову, вживатиме лексеми з префіксом *що-*...».

(Рогоза, 2012, с. 315)

«Щодня, щороку, щотижня, щопівроку пишемо разом. А от як писати “що два місяці”, наприклад? Щодвамісяці? Щодва місяці? Що два місяці? Те саме питання стосується “щотри дні” та “щоп’ять років”.

Не пропонувати замінити на “кожні” – це я і сам можу 😊».

(Запит від 21 апреля 2008, 21:08, <https://ua-mova.livejournal.com/680214.html?>)

Вступ. Характерною особливістю української мови, що відрізняє її від російської, є наявність у ній групи обставинних прислівників із початковим **що-**, які передають регулярну повторюваність процесів і явищ, співвідносних із ними прикметників та іменників, а також словосполук¹ із подібним значенням. Через те, що в написанні таких слів нерідко трапляються правописні помилки, в Орфографічному словнику складних слів (Головашук, 2008, с. 283–284) подано перелік із 37 таких обставинних прислівників, які зі словотвірною поглядом можна поділити на дві групи. До першої належить переважна більшість прислівників, утворених поєднанням **що-** із відмінковою формою іменника відповідної семантики, а саме: *щовесні; щовечора; щовихідного; щовіторка; щогодини; щодекади; щодень; щодня; щодобі; щозимі; щозміни; щокварталу; щокроку; щоліта; щоміти; щомісяця; щонеділі; щоночі; щобсені; щопівгодини; щопонеділка; щоп'ятниці; щораз; щоразу; щоранку; щоробку; щосвята; щосезону; щосекунди; щосуботи; щотіжня; щохвилини; щочетверга*. А до другої групи належать прислівники *щоден/н/о; щодоб/ів/о; щоріч/н/о*, у яких приєднання прислівникового суфікса **-о** до прикметникового суфікса **-н-** або **-ов-** указує на їхнє відприкметникове походження.

Спільною ознакою прислівників обох груп є те, що початкове **що-** в них має значення «кожний», тобто будь-який із цих прислівників є заміником української двослівної словосполучки

<прислівник із початковим **що-** в значенні «кожний»> = <кожний> + <іменник> (1)

і відповідником як чужомовних двослівних словосполук, так і переважно довших чужомовних однослівних прислівників. Наприклад, прислівник *щодня* (1 слово, 5 символів²) = *укр.* кожного дня (2 слова, 11 символів); протягом кожного дня (3 слова, 20 символів) (Білодід, 1970–1980, т. XI, с. 603); *англ.* every day (2 слова, 9 символів), daily (1 слово, 5 символів) (Андрусин & Крет, 1981, с. 1155); *нім.* jeden Tag (2 слова, 9 символів), täglich (1 слово, 7 символів), tagtäglich (1 слово, 10 символів) (Смолій, 2017, т. II, с. 973); *рос.* каждый день (2 слова, 11 символів), ежедневно (1 слово, 9 символів); *каждодневно* (1 слово, 11 символів); *повседневно* (1 слово, 11 символів) (Кириченко, 1953–1963, т. VI, с. 553). Тобто з погляду вимоги раціональної стислості (ДСТУ 3966:2009, п. Г.2.4) український прислівник *щодня* має переваги перед усіма відповідниками, окрім *англ.* daily, з яким кількість символів збігається.

Окрім 37 прислівників регулярної повторюваності, словник (Головашук, 2008, с. 283–284) містить лише 12 співвідносних з ними прикметників: *щовечірній; щогодинний; щодекадний; щоденний; щодобовий; щозмінний; щоквартальний; щомісячний; щорічний; щосуботний; щотижневий; щохвилинний*.

Ще менше зафіксовано співвідносних іменників відприкметникового походження: *щоденник; щоденність; щоквартальник; щомісячник; щорічник; щотижневик; щодення*³.

¹ Тут і далі для найпростішої синтаксичної одиниці мови, утвореної з двох або кількох повнозначних слів, пов'язаних між собою в граматичному плані й за змістом, ужито терміна *словосполучка*. Про переваги цього терміна над терміном *словосполучення* див. (Гінзбург, 2023, с. 15; Гінзбург, 2024).

² Тут і далі подано кількість символів із проміжками.

³ У відприкметникових іменників із суфіксом **-ja** прикметниковий суфікс часто усикається, а натомість перед закінченням **-я** подвоюється приголосна фіналь твірної основи, окрім губних і **т** у сполучі **ст** (Жовтобрюх, 1979, с. 115). Отже, маємо *щодення*, так само як *повс/як/дення, рівн/о/дення, сь/ого/дення* (Яценко, 1980–1981, т. II, с. 97, 194, 272).

Безперечно, поданий у (Головащук, 2008, с. 283–284) перелік прислівників регулярної повторюваности та співвідносних з ними прикметників та іменників не є вичерпний. У ньому бракує навіть слів, зафіксованих у (Білодід, 1970–1980, т. XI). Так, від семи назв днів тижня подано лише шість похідних, а нема прислівника *щосереді* (Білодід, 1970–1980, т. XI, с. 607). Для одних прислівників подано дві форми: *щодня* і *щодень*; *щоразу* і *щораз*, які різняться відмінком другого компонента, а для всіх інших – лише одну, хоча словник (Білодід, 1970–1980, т. XI, с. 601, 604–606) містить не лише форми *щовечора*, *щокроку*, *щоміті* та *щоночі*, а й форми *щовечір*, *щокрок*, *щоміть* і *щоніч*.

У переліку (Головащук, 2008, с. 283–284) практично всі прислівники, окрім одного – *щокроку*, передають регулярну повторюваність у часі, хоча в Інтернеті можна знайти також інші прислівники, що передають регулярну повторюваність у просторі, – *щомётра*; *щокілометра*; *щоверсті* тощо.

Упадає в око, що в переліку (Головащук, 2008, с. 283–284) обмаль співвідносних прикметників та іменників. І тому в разі потреби автори фахових, а іноді й загальнонавчаних, текстів змушені творити їх самостійно за аналогією до наявних. Певну кількість таких прикметників та іменників можна побачити в Інтернеті.

Часто для передавання регулярної повторюваности однослівних засобів недостатньо, а щоб визначити період або критерій повторюваности, потрібні також власне кількісні, дробові, неозначено кількісні⁴ та порядкові числівники, а також іменники з кількісним значенням і прикметники. Тоді вживають таких словосполук: *що два дні*; *що п'ять годин* (Вирган & Пилинська, 2000, с. 386); *що чверть години* (Калинець, 1993, с. 5); *що кілька метрів* (Білодід, 1970–1980, т. XI, с. 594); *що другого понеділка*; *що другий понеділок* (Вирган & Пилинська, 2000, с. 387); *що день ясний* (Голоскевич, 1930, с. 447). З погляду раціональної стислості (ДСТУ 3966:2009, п. Г.2.4) такі словосполучення з першим словом *що* також мають переваги перед українськими синонімами і чужомовними відповідниками. Наприклад: словосполучення *що два роки* (3 слова, 11 символів) = *укр. кожні два роки* (3 слова, 14 символів); *англ. every two years* (3 слова, 15 символів) (Андрусішин & Крет, 1981, с. 170); *рос. каждые два года* (3 слова, 15 символів).

Отже, українська мова має розвинену систему влучних питомих засобів для передавання регулярної повторюваности, яка складається з прислівників,

⁴ У (Русанівський, Тараненко, Зяблюк & інші, 2004, с. 794) триелементні терміни записано по-різному: *власне кількісні числівники* окремо, а (*не*)*означено-кількісні числівники* через дефіс. На нашу думку, обидва терміни треба писати однаково окремо згідно із загальними правилами писання триелементних термінів (Сифоров, 1979, с. 44–47). Обидва ці терміни мають модель $(X \Rightarrow Y) \rightarrow Z$, де Z – іменник *числівник*, який є позначкою родового утямка (поняття), а Y – прикметник *кількісний*, який передає розрізняльну ознаку першого рівня класифікації, X – частка *власне* або прислівник *неозначено*, які передають розрізняльну ознаку другого рівня класифікації, що уточнює ознаку першого рівня. Запропоноване в цій статті окреме написання забезпечує повну відповідність лексичного значення терміна позначеному ним утямку (поняттю) (ДСТУ 3966:2009, п. Г.2.2) і правописним нормам, викладеним в (Український правопис, 2019, § 40, п. 1, 2, в, прим. 1). Тоді як прийняте в (Русанівський, Тараненко, Зяблюк & інші, 2004, с. 794) написання (*не*)*означено-кількісні числівники* через дефіс уводить в оману, бо відповідає моделі, за якої обидві розрізняльні ознаки X і Y рівноправні, не підпорядковані одна одній та обидві незалежно стосуються до Z , тобто між ними можна поставити сполучник *і*, як, наприклад, у терміні *аграрно-промисловий комплекс* = *аграрний і промисловий комплекс* (Український правопис, 2019, § 40, п. 2, 2, а).

співвідносних із ними прикметників та відприкметникових іменників із початковим *що-* в значенні «кожний», а також словосполук із подібним значенням, першим словом у яких є слово *що*, другим – числівник або прикметник, а третім – відповідний іменник. Ці засоби широкоживані в усіх стилях української мови: розмовному, художньому, публіцистичному, науково-популярному і науковому, хоча й неоднаковою мірою.

З огляду на це зазначена система потребує комплексного мовознавчого вивчення, а саме потрібно: з'ясувати частиномовне походження початкового *що-* зі значенням «кожний», а також походження прислівників регулярної повторюваності; визначити корпус іменникових основ, від яких можна творити такі прислівники; правила писання⁵ прислівників, прикметників та іменників, а також словосполук зі значенням регулярної повторюваності. Зауважимо, що найпроблемнішими для мовців є правила писання саме словосполук, про що свідчить запит у живому журналі «УКРАЇНСЬКА МОВА ТА ЛІТЕРАТУРА's Journal» (поданий як другий епіграф цієї статті), на який уже понад п'ятнадцять років мовці не можуть отримати чітких фахових відповідей.

Таке вивчення стає ще актуальнішим з огляду на активізацію творення й уживання таких слів із початковим *що-* в значенні «кожний», яку фіксують дослідники номінативно-словотворчих процесів кінця ХХ – початку ХХІ ст. (Тараненко, 2015, с. 174–175). Зазначена активізація «питомих словотвірних моделей лексики, які демонструють традиції національної самобутності в номінуванні», на думку Л. Кислюк, є виявом загальної тенденції націоналізації (автохтонізації) словотвірної норми (Кислюк, 2012, с. 195–196).

Теоретичне підґрунтя. За наявною у нас інформацією, розвинену систему питомих українських мовних засобів для передавання регулярної повторюваності досі комплексно не досліджували. Окремі складники системи вивчали фрагментарно, а результати таких досліджень розкидано по різних авторитетних мовознавчих працях.

Про типові українські часові звороти з прислівниками з початковим *що-* писали ще провідні мовознавці «золотого десятиріччя», зокрема О. Курило (Курило, 1925, с. 179), О. Синявський (Синявський, 2018, с. 180, 245), В. Сімович (Сімович, 1924, с. 23) та С. Смеречинський (Смеречинський, 2021, с. 42, 44).

Питання походження прислівників із початковим *що-* в значенні «кожний» висвітлено в (Німчук, 1978, с. 499–500; Мельничук, 1982–2012, т. VI, с. 513; Білоусенко, 1999, с. 16–18).

⁵ Оскільки видове розмежування віддіслівних іменників на *-ння*, *-ття* з процесовим значенням відповідно до видового розмежування їхніх твірних дієслів становить «прескриптивну норму української літературної мови» (Городенська, 2017, с. 18-19), треба чітко розрізняти іменники: *писання* як опредметнену дію за значенням *писати* (Білодід, 1970–1980, т. VI, с. 360), і *написання* як опредметнену подію за значенням *написати* (Білодід, 1970–1980, т. V, с. 144). З огляду на те, що правописні правила призначені, щоб ними *постійно* керувалися всі мовці, хибним є широкоживаний український термін *правила написання*, скалькований з російського *правила написания*, бо іменник *написання* доконаного виду наголошує на одноразовості (правила як написати). Отже, з погляду норм української мови правильним є термін *правила писання*, якого вжито, зокрема, у таких мовознавчих працях, як (Огієнко, 2004, с. 361, 363; Чапленко, 1970, с. 335; Науменко, 1917, с. 12).

Моделі творення шести обставинних прислівників регулярної повторюваності з початковим *що-* (*щовечір, щовечора, щоденно, щодня, щоразу, щосуботи*), відприслівникового прикметника *щоденний* та відприкметникового іменника *щоденник* подано в (Сікорська, 1995, с. 250).

У радянській академічній граматиці лише один абзац присвячено творенню «прислівників (переважно із значенням часу)» з початковим *що-* «на базі іменників у формі родового та знахідного відмінків» (Білодід, 1969, с. 464) і ще один абзац – творенню групи «відносних прикметників з часовим значенням» «за допомогою суфікса *-н-* від прислівників з початковим *що-*», де, зокрема, зазначено, що в таких прикметників наголос падає на голосний кореня (Білодід, 1969, с. 204). Проте під цю словотвірну модель не підпадають прикметники із суфіксом *-ов-/-ев-*, наприклад: *щодобовій, щотижнёвий*. Тобто не з'ясовано, коли треба творити відприслівникового прикметника із суфіксом *-н-*, а коли – із суфіксом *-ов-/-ев-*.

В академічному словнику (Білодід, 1970–1980, т. XI, с. 601–609) зафіксовано певну кількість обставинних прислівників із початковим *що-*, які передають регулярну повторюваність процесів і явищ, і співвідносних з ними прикметників та іменників, а значення кожного слова проілюстровано цитатами переважно з творів українських класиків. Тому викликає подив, що прислівники *щодень* (Білодід, 1970–1980, т. XI, с. 603), *щоранок* (Білодід, 1970–1980, т. XI, с. 607), *щорік* (Білодід, 1970–1980, т. XI, с. 607), яких уживали у своїх творах Іван Котляревський, Іван Франко, Марко Вовчок та Олесь Гончар, у зазначеному словнику позначено як розмовні.

У новітній граматичній праці (Вихованець, Городенська, Загнітко & Соколова, 2017, с. 523) такі прислівники, що передають певну періодичність процесів, покласифіковано як окрему семантичну підгрупу обставинних прислівників часу під номером 6 і наведено численні приклади: «*щодня, щоднини, щовечора, щодоби, щоночі, щотижня, щороку, щовівторка, щогодини, щохвили, щодекади, щовесни, щоліта, щоосені, щозими, щозміни, щокварталу, щомиті, щохвилі, щомісяця, щонеділі, щопонеділка, щовихідного, щопівгодини і т. д.*». Проте до зазначеного переліку обставинних прислівників часу постає кілька питань.

По-перше, як приклади наведено лише прислівники, у яких друга частина є застиглою формою іменника в родовому відмінку, і нема прислівників *щовечір* (Білодід, 1970–1980, т. XI, с. 601), *щодень* (Білодід, 1970–1980, т. XI, с. 603), *щоміть* (Білодід, 1970–1980, т. XI, с. 605), *щоніч* (Білодід, 1970–1980, т. XI, с. 606), *щораз* (Білодід, 1970–1980, т. XI, с. 606). Тому не зрозуміло, як, з погляду авторів монографії, треба класифікувати останні.

По-друге, перелік містить записаний разом прислівник *щопівгодини* з невідмінюваним числівником *пів* зі значенням «половина». При цьому треба мати на увазі, що згідно з правописом, чинним на момент написання цієї монографії, складні іменники з першою частиною *пів-* писали разом (Український правопис, 2015, § 26, п. 1, д) і відповідно *півгодини* класифікували як складний невідмінюваний іменник жіночого роду (Білодід, 1970–1980, т. VI, с. 378). Тому правопис прислівника *щопівгодини* нічим не відрізнявся від інших подібних прислівників, наприклад *щогодини*. Згідно з (Український правопис, 2019, § 36, п. 1, 7, прим.) «невідмінюваний числівник *пів* зі значенням “половина” з наступним іменником – загальною або власною назвою у формі родового відмінка однини» треба писати окремо, тобто

нів години – це словосполука числівника з іменником, яка з правописного погляду нічим не відрізняється від інших подібних словосполук: *дві години*, *чверть години* тощо. Тому постає природне питання, а як за новим правописом треба правильно писати цю словосполуку з початковим *що*?

По-третє, зазначений пункт 6 переліку обставинних прислівників часу у (Вихованець, Городенська, Загнітко & Соколова, 2017, с. 523) з погляду частиномовного статусу початкової частини відрізняється від усіх інших пунктів цього переліку, де подано або зрощені прийменниково-відмінкові форми, або відмінкові форми іменників, що перейшли в прислівник. Творення зазначених форм відповідає теорії відіменникової адвербіалізації, викладеній у підрозділі 10.1 «Відіменникова адвербіалізація» цієї граматики (Вихованець, Городенська, Загнітко & Соколова, 2017, с. 580–585). Проте *що* точно не прийменник, тобто не підпадає під цю теорію.

Поданий стислий огляд джерел указує на наявність певних лакун у досліджуванні цієї дуже важливої системи питомих мовних засобів для передавання регулярної повторюваності, а також, як буде показано далі, зазначені джерела, на жаль, містять розбіжності з певних принципових теоретичних і практичних питань.

Саме тому систему питомих мовних засобів для передавання регулярної повторюваності обрано об'єктом нашої розвідки.

Мета цієї статті:

- 1) з'ясувати частиномовне походження початкового *що*- зі значенням «кожний», а також модель творення прислівників регулярної повторюваності;
- 2) визначити корпус іменникових основ, від яких можна творити такі прислівники;
- 3) сформулювати правила писання словосполук зі значенням регулярної повторюваності;
- 4) запропонувати, як уточнити положення граматичних праць та чинного правопису.

Методи дослідження: аналізування словників і граматичних праць.

Результати дослідження.

1. Частиномовне походження початкового *що*- в прислівниках регулярної повторюваності. На це питання в авторитетних мовознавчих працях бачимо п'ять різних відповідей. Так, в одних джерелах (Курило, 1925, с. 179; Пономарів, 2005, с. 201; Клименко, 2014, с. 328) початкове *що*- в значенні «кожний» вважають *займенником*, у других (Мельничук, 1982–2012, т. VI, с. 513) – *займенником (сполучником)*, у третіх (Синявський, 2018, с. 180; Ізюмов, 1931, с. 576; Панейко, 1941, с. 779; Пономарів, 2005, с. 244; Ющук, 2000, с. 165; Український правопис, 2015, § 30, п. I, е; Український правопис, 2019, § 41, п. 1, 9, § 44, п. 2, 1) – просто *часткою*, у четвертих (Білодід, 1969, с. 464) – *часткою займенникового походження*, у п'ятих (Німчук, 1978, с. 499; Білоусенко, 1999, с. 16; Український правопис, 2015, § 33, А, п. I, а) – *словотворчою (словотвірною) часткою*.

На нашу думку, правильна лише перша відповідь. І це можна обґрунтувати так.

По-перше, в академічному словнику (Білодід, 1970–1980, т. XI, с. 593–599) зафіксовано три омонімі форми слова *що*: займенник *що*¹ (с. 593–596) –

18 значень, сполучник *що*² (с. 596–598) – 14 значень і частка *що*³ (с. 598–599) – 7 значень. Зокрема словник фіксує таке значення займенника *що*¹ «10. відносний. Уживається у сполуч. з іменниками та числівниками у знач.: *кожний, всякий*». Саме це значення, на нашу думку, і стало базою для творення прислівників регулярної повторюваності.

По-друге, *частки* – це незмінні службові слова, які надають реченням або членам речення додаткових *значеннєвих відтінків* (Русанівський, Тараненко, Зяблюк & інші, 2004, с. 789). «Частки не мають лексичного значення, проте, на відміну від прийменників і сполучників, не служать засобом вираження синтаксичних відношень, а вживаються для надання слову або реченню певних семантичних або граматичних значень» (Білодід, 1969, с. 501). Тому неправильно розглядати під одним кутом зору прислівники регулярної повторюваності та дві інші групи прислівників з початковим *що-*, як це зроблено, наприклад, в (Український правопис, 2015, § 30, п. I, є, § 33, А, п. I, а; Український правопис, 2019, § 41, п. 1, 9, § 44, п. 2, 1). До першої із цих двох груп належать форми прислівників найвищого ступеня порівняння з префіксом *най-* (напр.: *щонайбільше, щонайдовше, щонайдужче* тощо), у яких початкове *що-* дійсно є часткою, ужитою для підсилення найвищої міри якості. Це сьоме значення частки *що*³ в (Білодід, 1970–1980, т. XI, с. 599). До другої із цих двох груп належать прислівники способу дії *щодуху, щомога* і *щосіли*, модальний прислівник *щопра́вда* і обставинний прислівник часу *щойно* (Білодід, 1970–1980, т. XI, с. 603–607), у яких початкове *що-* теж є займенником *що*¹, але з іншим, ніж у прислівниках регулярної повторюваності, тринадцятим значенням. Займенника *що*¹ у цьому тринадцятому значенні вживають, указуючи «на ступінь вияву чого-небудь у знач.: *дуже, сильно, як, який*». Тобто зазначені прислівники – це складні утвори від словосполук *що є (було) духу; що мога; що є (було) сили; що правда; що іно (йно)* (Білодід, 1970–1980, т. IV, с. 32, 772, т. VII, с. 499, т. XI, с. 595; Мельничук, 1982–2012, т. VI, с. 514).

Отже, у прислівниках регулярної повторюваності початкове *що-* в значенні «кожний» походить від *відносного займенника* (сучасною термінологією – *відносного займенникового іменника* (Вихованець, Городенська, Загнітко & Соколова, 2017, с. 239–241)) *що*¹ в десятому значенні, зафіксованому в (Білодід, 1970–1980, т. XI, с. 594–595), і тому *що* не частка. З огляду на це пропонуємо уточнити положення відповідних мовознавчих праць та внести зміни до чинного Українського правопису, вилучивши відповідні приклади з (Український правопис, 2019, § 41, п. 1, 9, § 44, п. 2, 1).

2. Походження прислівників регулярної повторюваності. За даними (Мельничук, 1982–2012, т. VI, с. 513), прислівники регулярної повторюваності з початковим *що-* – це утвори, які виникли «із займенника (сполучника) *що* внаслідок контамінації двох конструкцій – *що вечір і кожного вечора*, можливо, також через проміжну конструкцію, *що кожного вечора*, яка згодом зазнала семантичної конденсації».

На думку (Білоусенко, 1999, с. 16), ці прислівники «з'явилися в мовленнєвій діяльності внаслідок розвитку синтаксичної будови мови. Пам'ятки XVI століття фіксують складні речення народного походження із займенниково-відносним (анафоричним) зв'язком частин». Речення такої структури бачимо й у творах українських письменників, які орієнтувалися на народну мову. Наприклад (Білодід, 1970–1980, т. XI, с. 594–595):

«Далі вже що день⁶, вона сердитіша; вже й лас; часом щипне або штовхне стиха...» (Марко Вовчок);

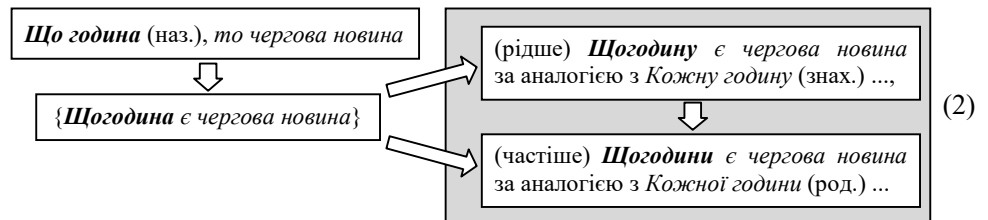
«Що день, то більше в Єрусалимі теслів настає» (Леся Українка);

«Що не день, то все тривожніш ставало на слободі» (Андрій Головка).

У загальній структурі таких складнопідрядних речень відносний займенниковий іменник **що** відіграє синтаксичну роль сполучного слова, а в підрядній частині – роль підмета (Вихованець, Городенська, Загнітко & Соколова, 2017, с. 240). Логічний зв'язок частин може бути підсилений сполучником-відповідником **то** (див. два останні приклади), який виступає на початку головної частини для підкреслення його співвідносності з попередньою підрядною (Білодід, 1970–1980, т. X, с. 157, значення 4).

Основний зміст подібних складнопідрядних речень полягає в тому, що процеси і явища, описані в головній частині, підрядна частина характеризує як повторювані й регулярні. Цю регулярну повторюваність може підсилювати частка **не** (див. останній приклад 3), яка в таких конструкціях має стверджувальне значення (Білодід, 1970–1980, т. V, с. 244, значення 3).

П. Білоусенко вважає, що саме такі речення стали «базою для творення прислівників типу *щодень*, *щорік*. Притаманна цим складним конструкціям широка семантична узагальненість, неозначеність, умовність, спричинені самим характером неорієнтованого зв'язку частин, фразеологічна зв'язаність значення сприяли втраті ними предикативності, змиканню з детермінантами й, у кінцевому підсумку, їх лексико-семантичній конденсації» (Білоусенко, 1999, с. 16). Тобто складне речення перетворилося на просте, а підрядна частина на обставину зі зрощенням займенника **що** з формою іменника в **називному** відмінку, що демонструє ліва частина формули (2), де для наочності як приклад обрано іменник *година*, у якого форми називного (*скор.* – наз.), родового (*скор.* – род.) і знахідного (*скор.* – знах.) відмінків різняться, а всі три прислівники (*щогодина*, *щогодини* і *щогодину*) зафіксовано в словнику (Вирган & Пилинська, 2000, с. 161, 387).

де фігурні дужки {} показують початкову конструкцію, яка із часом стала архаїчною, а стилістичні позначки (рідше) і (частіше) характеризують частотність уживання конструкцій у сучасному мовленні.

Отже, спочатку завдяки зрощенню підмета підрядної частини речення (сполучного слова **що**) з іменною частиною складеного іменного присудка з'явилися морфологічно незмінні прислівникові слова *щодень*, *щовечір*, *щогодина* (Німчук, 1978, с. 499), у яких друга частина була застиглою формою **називного** відмінка. Уживання цих прислівникових форм ілюструє фрагмент народної пісні (Курило, 1925, с. 179; Смеречинський, 2021, с. 44, Синявський, 2018, с. 245): «Тужу ж я тужу щодень, щогодина».

⁶ Тут і далі в цитатах наші виділення подано розрідженим шрифтом.

Проте із часом мовці стали сприймати прислівникові форми із застиглою формою **називного** відмінка як архаїчні, бо ці форми не могли спертись на мовну аналогію, оскільки в українській мові іменникові форми в називному відмінку зовсім не можуть потрапити в прислівникову позицію, а в семантико-синтаксичній функції часу вживають форм родового та знахідного відмінків (Вихованець, Городенська, Загнітко & Соколова, 2017, с. 98–99, 101, 580–581). Тому відбулося подальше перетворювання цієї конструкції згідно з (2).

Раніше розвинулися прислівники з початковим **що-**, друга частина яких є застиглою формою **знахідного** відмінка (Німчук, 1978, с. 500). На нашу думку, під впливом часових сполук із займенником *кожний* у знахідному відмінку (*кожен день, кожен вечір, кожна ніч*) прислівники *щодень, щовечір, щоніч* тощо, у яких форма називного відмінка твірного іменника збігається з формою знахідного, стали сприйматися як форми, у яких друга частина є застиглою формою **знахідного** відмінка, і їх почали вживати в тих часових конструкціях, де в українській мові вживають словосполук з іменником у знахідному відмінку. Тому в поданих у (Білодід, 1970–1980, т. XI, с. 603) цитатах:

«Щодень було у них похмілля, Пилась горілка, як вода; Щодень бенкети, мов весілля» (Іван Котляревський);

«Що день вечорами приходили побратими, по два, по три, розповідали, як іде діло» (Іван Франко);

«Наступ набирив що день навальнішого темпу» (Олесь Гончар);

прислівник *щодень* треба сприймати як такий, у якого друга частина *день* є застиглою формою **знахідного** відмінка, бо його можна замінити словосполучкою *кожен день*, у якій іменник *день* стоїть у **знахідному** відмінку.

Так само, на нашу думку, другу частину прислівника *щоніч* у цитаті (Білодід, 1970–1980, т. XI, с. 606):

«Дарма щоніч дівчинонька Його виглядає. Не вернеться чорнобривий Та й не привітає» (Тарас Шевченко);

треба сприймати як застиглу форму **знахідного** відмінка, бо прислівника *щоніч* можна замінити словосполучкою *кожна ніч* (знах.). Хоча Олекса Синявський класифікує саме цю цитату як приклад уживання прислівника *щоніч*, який постав з форми називного відмінка (Синявський, 2018, с. 245).

Традиція вживати часових конструкцій зі знахідним відмінком спричинила перетворення застиглої форми називного відмінка в прислівниках *щогодина, щодоба, щонеділя* і подібних на форму знахідного відмінка: *щогодина* (Вирган & Пилинська, 2000, с. 161) → *щогодину* (Вирган & Пилинська, 2000, с. 387); *щодоба* → *щодобу*⁷; *щонеділя* (Вирган & Пилинська, 2000, с. 386) → *щонеділю*⁸.

Пізніше під впливом часових сполук із займенником *кожний* у родовому відмінку (*кожного дня, кожної години*) виникли прислівники *щодня, щогодини*, у яких друга частина є застиглою формою **родового** відмінка (Німчук, 1978, с. 500).

⁷ Хоча словники, які б фіксували прислівника *щодобу*, нам невідомі, пошукова система Google подає понад тисячу прикладів цієї форми, зокрема з поезії (<http://www.poetryclub.com.ua/getroem.php?id=519633>).

⁸ Хоча словник (Вирган & Пилинська, 2000, с. 137, 386) фіксує лише форми *щонеділі* й *щонеділя*, пошукова система Google подає близько ста прикладів форми *щонеділю* переважно в текстах релігійної тематики.

Викладене вище підтверджує висновок (Білодід, 1969, с. 464), що сучасна українська мова вживає лише прислівників регулярної повторюваності з початковим *що-*, утворених на базі іменників у формі родового та знахідного відмінків.

3. Співвідношення частотности вживання прислівників регулярної повторюваності з різними застиглими відмінковими формами. У (Вихованець, Городенська, Загнітко & Соколова, 2017, с. 523) прислівники регулярної повторюваності класифікують як окрему семантичну підгрупу обставинних прислівників часу, що правильно відбиває семантику переважної більшості цих прислівників. Виняток становить лише невелика кількість прислівників, що передають регулярну повторюваність у просторі, а саме: *щомётра; щокіломётра; щоверстї* тощо. Тому частотність уживання різних форм прислівників регулярної повторюваності пов'язана з традицією вживати різних часових конструкцій.

Досліджуючи особливості часових конструкцій в українській мові, С. Смеречинський зазначав, що «з-поміж усіх безприйменикових часових конструкцій» «звороти з іменниками у родовому» відмінку найпоширеніші й найпопулярніші⁹. Проте вони «можливі лише тоді, коли при іменнику є» «погоджений із ним прикметник, або також, певна річ, і займенник, числівник прикметниковий тощо» (Смеречинський, 2021, с. 41). На його думку, до подібних конструкцій «належать і такі вислови: *щодня, щоночі, щороку, щолїта* і т. ін., де *що* = *кожний*, отже має значення прикметника-займенника» (Смеречинський, 2021, с. 42). Так само і О. Курило (Курило, 1925, с. 179), і О. Синявський (Синявський, 2018, с. 245) розглядали прислівники регулярної повторюваності серед часових конструкцій з родовим відмінком.

«Належність чинности до певного часового моменту» передають звороти з іменниками у знахідному відмінку, які російська мова «знає ширше за українську». До них, на думку С. Смеречинського, «належать і такі часові вислови, де ніби немає прикметника-займенника, як от:» «*щодень, щоніч* і т.ін.», де «*що* має значення прикметника-займенника *кожний...*». Проте «із знахідним рідше буває ця конструкція», ніж з родовим (Смеречинський, 2021, с. 44), а поширені в російській мові прийменникові «звороти типу “у цей день”, “у цю ніч” тощо українській мові невластиві» (Смеречинський, 2021, с. 42).

С. Смеречинський так пояснював відмінність між безприймениковими зворотами в знахідному і родовому відмінку: «Поруч із зворотом із знахідним безприймениковим можна також сказати зворотом із родовим безприймениковим: *цей рік* і *цього року, цю ніч* і *цієї ночі, цей вечір* і *цього вечора* і т. ін. Але й тут вважаємо на відтінок кожного в цих зворотів. *Цей рік* має певний відтінок міри (як довго?), а *цього року* – що чинність належить до цього року» (Смеречинський, 2021, с. 44). Таке значеннєве розмежування підтверджує новітня граматична праця (Вихованець, Городенська, Загнітко & Соколова, 2017, с. 580–581), яка стверджує, що «значення дистрибутивної неозначеної тривалості є для» знахідного відмінка «периферійним, *пор. їздити кожен день, ходити кожену ніч, відпочивати*

⁹ Як зазначав Є. Тимченко, у поєднанні з найближчим означенням часового характеру такий родовий звичайний у всіх слов'янських мовах, хоча й неоднаковою мірою. Проте в сучасній російській мові він вийшов з ужитку, залишившись як забуток (*рос.* пережиток) у небагатьох формулах: *третього дня, 7-го яваря* тощо (Тимченко, 2022, с. 80).

біля моря **кожен рік**», а закріпився цей відмінок «передусім як засіб вираження означеної тривалості часу, пор.: **писати цілий день, гуляти цілісінький тиждень, відпочивати цілий місяць, обмірковувати цілу годину, працювати ввесь вік, спати всю ніч, мандрувати все життя** та ін.». Тоді як форми родового відмінка «разом з означальними словами, передусім займенниковими прикметниками **кожного (кожної), цього (цієї)**,» «передають значення дистрибутивної неозначеної тривалості» («*Бухгалтерія звітує кожного місяця; Діти приїжджали до батьків кожного року; Студенти катаються на лижах кожної зими; Юнак закохувався кожної весни*») «та неозначеної тривалості» («*Того літа вони переїхали; Того року діти побралися; Цієї осені син піде до школи; Цього літа дочка закінчує університет*»).

Провідні мовознавці «золотого десятиріччя» (Смеречинський, 2021, с. 44; Курило, 1925, с. 179; Синявський, 2018, с. 245) зазначали, що дуже рідковживані прислівники з початковим **що-**, друга частина яких є застиглою формою **називного** відмінка, наприклад, форми **щогодина** і **щонеділя**, зафіксовані, зокрема, у (Вирган & Пилинська, 2000, с. 161, 386). Хоча С. Смеречинський уважав такі прислівникові форми наслідком польського впливу (Смеречинський, 2021, с. 44), на нашу думку, з огляду на викладену вище історію виникнення прислівників регулярної повторюваності вони можуть бути архаїзмами.

Отже, можна зробити висновок, що в сучасній мові переважають прислівники регулярної повторюваності з початковим **що-**, утворені на базі іменників у формі **родового** відмінка. Рідше вживають прислівників, утворених на базі іменників у формі **знахідного** відмінка, які мають те саме значення. Прислівники ж, друга частина яких є застиглою формою **називного** відмінка, що не збігається з формою знахідного відмінка, – це або архаїзми, або польський вплив.

Таку практику слововживання фіксує «Словник сталих виразів» (Вирган & Пилинська, 2000, с. 386–387), де на першому місці стоять прислівники, утворені на базі іменників у формі родового відмінка, а прислівники, утворені на базі іменників у формі знахідного відмінка, стоять на другому місці й мають стилістичні позначки (*рідше*).

Проте є часові конструкції, де не можна обійтися без прислівників, утворених на базі іменника в знахідному відмінку.

По-перше, це часові конструкції з прийменником **на**, у яких поєднано визначення моменту часу зі значенням призначеності (Синявський, 2018, с. 271). Наприклад:

«Культура мови на щодень» (Єрмоленко, 2000, назва);

«Сукня на щодень» (Гнатюк & інші, 2011–2014, т. II, с. 6);

«Це – моя молитва на щоніч» (<https://maysterni.com/publication.php?id=91319>);

« – Далі їв би три рази на день холодці, душеники, пив би ром з медом, мав на шовечір файну дівку...» (Андріяшик Р.В. Люди зі страху) (<https://slova.com.ua/word/шовечір>).

По-друге, це часові конструкції з прийменником **про**, де його вжито в двох значеннях (Синявський, 2018, с. 277–278):

1) після дієслів типу **казати, оповідати, знати, питати, писати, читати, турбуватися, дбати, забувати** тощо або відповідного іменника, що керує додатком із прийменником **про**. Наприклад:

«Я не говорю про щодень, але раз на тиждень таке мало би відбуватися» (Мирослава Гонгадзе) (<https://suspilne.media/487876-media-pid-cas-vijni-mirolava-gongadze-pro-samocenzuru-marafon-ta-vidkritist/>);

«Дбати про щодень, але не лише про себе, а й про товариша у мандрах, про того, хто поруч зараз і завжди» (Покальчук Юрко. Шабля і стріла);

«... це тексти про щодень і про нас у кожному із днів» (<https://blog.yakaboo.ua/5-poetychnyx-knyzhok-pro-vesnu-i-koxannya/>);

2) у значенні, близьким до *на і для*. Наприклад:

«одяг (убрання) про щодень» (Вирган & Пилинська, 2000, с. 387).

Зауважимо, що в усіх наведених прикладах прислівники регулярної повторюваності стоять у суто іменниковій позиції та стали синтаксичними іменниками, тобто відбувся синтаксичний ступінь відприслівникової субстантивзації (Вихованець, Городенська, Загнітко & Соколова, 2017, с. 251, 255).

4. Моделі творення прислівників регулярної повторюваності.

У словотворчому словнику (Сікорська, 1995, с. 250) моделі творення обставинних прислівників регулярної повторюваності з початковим *що-* подано так:

що + вéчiр + Ø ← вéчiр

що + вéчор + а ← вéчiр (і – о)

де знак плюс (+) поєднує словотворчі частини слова, знак стрілка (←) вказує напрям словотвірної похідності, Ø – нульовий суфікс, а в круглих дужках показано, що в разі додавання *що-* до іменникової основи *вечір* звук *о* замінює звук *і* (Сікорська, 1995, с. 3, 10).

Тобто творення прислівника *щовечора* подано так само, як творення прислівника *звечора*, що не є складним словом:

з + вéчор + а ← вéчiр (і – о) (Сікорська, 1995, с. 87).

Проте творення прислівника *сьогодні* подано як зрощення відповідної словосполуки:

сього + дн-і ← сь/огó дн/я (Сікорська, 1995, с. 231).

Пропонуємо у словотворчих словниках та мовознавчих працях саме так подавати й моделі творення прислівників регулярної повторюваності:

що + вéчiр ← що вéчiр;

що + вéчор-а ← що вéчiр (і – о);

що + дн + я ← що день (е – ≠);

що + раз+у ← що раз;

що + субóт+и ← що субóт/а,

де ≠ – нуль звук.

5. Класифікація прислівників регулярної повторюваності як складних слів. Як відомо (Русанівський, Тараненко, Зяблюк & інші, 2004, с. 262–264, 602, 810), *складне слово* – це похідне слово, що має не менше ніж дві основи й утворене складанням основ, здебільшого поєднаних сполучними голосними *о, є, и* (*компози́т*) чи складанням повнозначних слів або словоформ (*юкстапозит*).

О. Тараненко вважав прислівники регулярної повторюваності з початковим *що-* композитами (Тараненко, 2015, с. 174). Тоді як з огляду на подане визначення рацію має Н. Клименко, яка називала їх *прислівниками із що-основами* (Клименко, 2014, с. 328) і вважала *юкстапозитами* (Клименко, 1984, с. 224). Ба більше, згідно з (Караман, 2011, с. 287)

ці прислівники утворені **зрощенням** відповідних словосполук (див. формулу (2)), а зрощення відрізняється від чистого словоскладання тим, що юкстапозити, утворювані зрощенням, у всіх формах повністю тотожні за морфемним складом відповідній словосполучі. При цьому зберігається також синтаксичний зв'язок компонентів та їхня послідовність у структурі словосполучи і складного слова (Русанівський, Тараненко, Зяблюк & інші, 2004, с. 211).

З огляду на це неправильно називати початкове **що-** в прислівниках регулярної повторюваності **префіксом** (термінологією «золотого десятиріччя» – *приростком* (Український правопис, 1929, с. 96)), як це зроблено в деяких авторитетних джерелах (Синявський, 2018, с. 245; Пономарів, 2005, с. 244; Рогоза, 2012, с. 315; Гринчишин, Капелюшний, Сербенська & Терлак, 2006, с. 362). Одним із підтверджень цієї думки є відсутність **що** в Переліках префіксальних морфем (Клименко, Карпіловська, Карпіловський & інші, 1998, с. 15; Полюга, 2001, с. 374).

На нашу думку, **що-** також не є **префіксоїдом**, оскільки, як показано вище, у прислівниках регулярної повторюваності має одне значення, а в прислівниках **щодуху**, **щомога**, **щосіли**, **щоправда** і **щобійно** – друге, а це суперечить визначенню афіксоїда (Русанівський, Тараненко, Зяблюк & інші, 2004, с. 38). Можливо, саме тому **що-** нема в переліку префіксоїдів української мови (Бевзенко, 1985, с. 779–780), проте цей перелік містить префіксоїд **щонай-** через його однозначність і регулярність уживання.

6. Активізація творення прислівників регулярної повторюваності й уживання їх. У наш час, як зазначає О. Тараненко, розширилася кількість іменникових основ, від яких творять подібні прислівники, та актуалізувалося вживання їх (Тараненко, 2015, с. 174).

У сучасній мові твірними для прислівників регулярної повторюваності виступають основи таких іменників (Білоусенко, 1999, с. 17; СУМ SLOVNYK.ME; Тараненко, 2015, с. 174):

- назви частин доби: *ранок, день, вечір, ніч*;
- назви пір року: *весна, літо, осінь, зима*;
- назви днів тижня: *понеділок, вівторок, ...*;
- назви місяців: *січень, лютий, ...*;
- назви часових одиниць: *секунда, хвилина, година, доба, тиждень, місяць, рік, півріччя, п'ятирічка, десятиліття, декада, квартал, ...*;
- назви, пов'язані з трудовими процесами, різними заходами та регулярними подіями: *виступ, вихідний, жнива, заняття, зміна, зустріч, лекція, концерт, репетиція, матч, нарада, номер (газети чи журналу), передача, семестр, сесія, сезон, свято, служба (Божа), чемпіонат, ярмарок* тощо;
- назви просторових відрізків: *крок, метр, кілометр, верста, миля, ...*

Із часом кількість твірних основ більшає, а новоутворених прислівників починають вживати: одних – частіше, інших – рідше. Частовживані або вживані у творах авторитетних авторів прислівники поступово потрапляють до словників. Так, електронний словник (СУМ SLOVNYK.ME) фіксує, зокрема, такі прислівники: *щодосвіта, щозустрічі, щономера, щосвітанку, щослужби, щослуження*. Пошукова система Google подає численні приклади слововжитку подібних прислівників: *щоперіоду* (87), *щоконцерту* (48), *щоп'ятирічки* (27), *щопередачі* (25), *щожнив* (20), *щорепетиції* (12).

Отже, можна спрогнозувати, що із часом кількість твірних іменникових основ буде ще більша, а утворених прислівників уживатимуть частіше.

7. Правила писання прислівників і прислівникових словосполук регулярної повторюваности. На початку ХХ ст. прислівники регулярної повторюваности писали *через дефіс* (тогочасною термінологією – через розділку): *що-вечора, що-година, що-день, що-дня, що-місяця, що-року, що-півроку* (Курило, 1925, с. 179); *що-середи, що-суботи* (Сімович, 1924, с. 23). Це зафіксовано в правописному словнику (Голоскевич, 1923, с. 206–207) у формі правила «Що в прислівниках пишемо через розділку з речівниками¹⁰: *що-вечір, що-вечора, що-години, що-хвилини, що-день, що-дня, що-ніч, що-ночі, що-ранку, що-року, що-місяця, що-тижня, що-неділі, що-понеділка* і т. д.; також *що-найкраще, що-найліпше, що-найдужче*, але щоденно, щомісячно, щорічно і т. д.».

У першому виданні Українського правопису, що його виробила Державна Правописна Комісія і 6.IX.1928 р. затвердив Народний Комісар Освіти, з'явилася спеціальна примітка «Але разом треба писати **аби-, -будь, -небудь, де-, як-, що-, -що:...**» і наведено приклади, серед яких «*щодня, щорóку, щомісяця, щонеділі*» (Український правопис, 1929, § 94, п. 3, примітка).

Цю правописну норму відбиває сьоме (1930 року) видання Правописного словника Г.Голоскевича (1884–1935) (Голоскевич, 1930). Позитивною ознакою цього видання і наступних перевидань¹¹ є те, що в ньому не лише втілено правописні норми, подані в (Український правопис, 1929), а й зроблено спроби розв'язати деякі нерегульовані питання, заповнивши відповідні лакуни. Так, окрім прислівників, подано і словосполуки з власне кількісними числівниками і прикметниками, про які нічого не зазначено в (Український правопис, 1929):

*«щогодини, присл.; але що дві години ...
щодень, присл.; але що день ясний
щодня, присл.; але що два дні, що дня літнього ...
щомісяця, присл.; але що два місяці ...
щоночі, присл.; але що дві (три) ночі ...
щорóку, присл., але що два рóки ...
щотіжня, присл.; але що два (три) тижні
щохвилини, присл.; але що п'ять хви́лін»* (Голоскевич, 1930, с. 447).

Такі самі правила писання словосполук з власне кількісними числівникам, але з меншою кількістю прикладів, подано в Правописному словнику за редакцією О. Панейко¹²:

*«щогодини, але що дві години ...
щонеділі, присл.; але що дві щонеділі
щоночі, присл.; але що дві ночі ...
щорік, щорóку, присл., але що два рóки ...
щохвилини, присл.; але що п'ять хви́лін»* (Панейко, 1941, с. 779–780).

Такі норми окремого писання словосполук із власне кількісними числівниками зафіксовано в перекладних словниках: *що три дня, що дві*

¹⁰ *Речівник* – це сучасною термінологією *іменник*.

¹¹ Сьоме видання – це останнє видання, яке підготував сам Г.Голоскевич, оскільки його заарештовано у серпні 1929 у справі «Спілки визволення України» і засуджено на 5 років ув'язнення, яке він відбував спочатку в Ярославлі, потім у Тобольську, де покінчив життя самогубством (Русанівський, Тараненко, Зяблюк & інші, 2004, с. 103–104).

¹² Словник (Панейко, 1941) – це друге доповнене видання Правописного словника О. Ізюмова, у якому були лише прислівники з початковим *що-* (Ізюмов, 1931, с. 576), але не було словосполук.

години (Кириченко, 1953–1963, т. VI, с. 551); *що два роки* (Андрусішин & Крет, 1981, с. 170); *що два, що три дні* (Вирган & Пилинська, 2000, с. 260); *що два дні, що п'ять днів, що дві години, що п'ять годин* (Вирган & Пилинська, 2000, с. 386); *що два, що три кілометри* (Вирган & Пилинська, 2000, с. 387); *що два дні* (Жайворонок, 2003, с. 372; Савченко, 2010, с. 123; Гнатюк & інші, 2011–2014, т. II, с. 6); *що дві години* (Жайворонок, 2003, с. 1346; Гнатюк & інші, 2011–2014, т. IV, с. 759).

Аналогічно рекомендують писати словосполучки:

– з неозначено кількісними числівниками: *що кілька метрів* (Білодід, 1970–1980, т. XI, с. 594; Ющук, 2000, с. 165);

– з порядковими числівниками: *що другого дня* (Курило, 1925, с. 179); *що третього дня* (Дорошенко, Станіславський & Страшкевич, 2018, с. 42); *що другий день* (Андрусішин & Крет, 1981, с. 175); *що другий день (що другого дня)* (Вирган & Пилинська, 2000, с. 163, 260); *що другого понеділка, що другий понеділок* (Вирган & Пилинська, 2000, с. 387);

– зі звичайними прикметниками: *що дня літнього* (Голоскевич, 1930, с. 447); *що божого дня; що божої днини; що день божий* (Вирган & Пилинська, 2000, с. 51); *що дня Божого (що Божої днини); що день Божий* (Вирган & Пилинська, 2000, с. 260);

– із часткою **не**: *що не день* (Ющук, 2000, с. 165).

Тому так само треба писати словосполучки з дробовими числівниками та їхніми іменниковими еквівалентами: *що чверть години* (Калинець, 1993, с. 5); *що пів хвилини; що третину шляху* тощо.

Отже, можна сформулювати загальне правило: уведення між двома основами (займенниковою **що**- та іменниковою) числівника, іменника з кількісним значенням, частки **не** або прикметника розриває зрощений однослівний прислівник і перетворює його на трикомпонентну багатослівну словосполучку «відносний займенник **що** + числівник / іменник з кількісним значенням / частка **не** / прикметник + опорний іменник».

З огляду на це правило дивним виглядає зафіксоване в (Білоусенко, 1999, с. 18) написання подібних словосполучок деякими авторитетними авторами: *щодесять кроків, щокільканадцять кроків, щочверть години*. На підставі таких «прикладів» П. Білоусенко зробив висновок про «появу складених прислівників – явища унікального в адвербіальній системі». Подібне написання дійсно можна побачити також у творах Бориса Антоненка-Давидовича, Валер'яна Підмогильного, Ліни Костенко, Оксани Забужко, а також у деяких українських перекладах художніх творів. Як наслідок, у (СУМ SLOVNYK.ME) з посилками на відповідні джерела зафіксовано два «утвори» *щодва* і *щодесять*, поклаксіфіковані як прислівники.

На нашу думку, такі «утвори» є наслідком правописних помилок, тому фіксувати їх у словниках недоречно, бо поява таких слів суперечить частиномовній структурі української мови.

По-перше, не зрозуміло, чому з нескінченного висхідного натурального ряду чисел обрано лише *два* і *десять*, хоча у зазначених вище художніх творах натрапляємо також на *щотри, щоп'ять* тощо?

По-друге, чи можна такі зрощені «утвори» класифікувати як прислівники? Безумовно, ні!

Аргумент 1: у конструкціях на зразок *щодесять кроків* «утвір» *щодесять* стоїть у присубстантивній синтаксичній позиції **перед іменником** та разом з ним виконує функцію єдиного члена речення, зазвичай обставини.

Така синтаксична позиція неможлива для прислівника, бо згідно з (Вихованець, Городенська, Загнітко & Соколова, 2017, с. 566) «у вторинній присубстантивній позиції вживають обставинні прислівники місця, напрямку, часу, мети та прислівники способу дії, причому вона завжди фіксована як постпозитивна щодо іменника». Наприклад: *вікна навпроти, двері ліворуч, шлях назад*.

Аргумент 2: у власне кількісного числівника *два* збереглися ознаки словозмінної морфологічної категорії роду. Тому він має форму *два*, спільну для чоловічого і середнього роду, й *дві* для жіночого роду (Вихованець, Городенська, Загнітко & Соколова, 2017, с. 341). Отже, «утвір» *щодва* також повинен мати дві родові форми; *щодва дні* та *щодві години*, що принципово неможливо для прислівника, морфологічно безкатегорійної частини мови, позбавленої форм словозміни (Вихованець, Городенська, Загнітко & Соколова, 2017, с. 495).

Доведемо, що із граматичного погляду зрощення займенника *що* із числівниками або їхніми іменниковими еквівалентами та прикметниками в присубстантивній синтаксичній позиції навіть теоретично неможливе. Річ у тім, що зрощення двох семантично пов'язаних слів відбиває переосмислення двослівної словосполуки в один цілісний утямок (цілісне поняття) (Караман, 2011, с. 167). Проте в трислівних словосполуках *що десять кроків, що кільканадцять кроків, що чверть години, що друга неділя, що третя операція, що п'ятий випускник, що десятий житель* займенник *що* семантично пов'язаний саме з іменником, а не із числівником (його іменниковим еквівалентом) або прикметником, які фактично є додатковим означенням до іменника. І лише вся трислівна словосполука створює цілісний утямок (цілісне поняття) і виконує в реченні функцію певного члена речення.

Додатковими аргументами проти можливості зрощення є те, що:

– зазначені словосполуки мають вільний порядок слів, коли числівник може стояти як перед іменником (*що десять кроків, що друга неділя*), так і зрідка після нього (*що кроків десять, що неділі другої*). Проте постпозиція числівника щодо іменника передає значення приблизної кількості (Вихованець, Городенська, Загнітко & Соколова, 2017, с. 360). У разі зрощення передавати таке значення стане неможливо;

– за нормами української мови кожен частину складеного кількісного чи порядкового числівника пишуть окремо (Український правопис, 2019, § 38, п. 1, 2, прим. 1): *сто двадцять п'ять* → *сто двадцять п'ятий*. Хоча, наприклад, у німецькій мові їх пишуть разом: *ehnhundertfünfundzwanzig* → *ehnhundertfünfundzwanzigste*. Тому дивним виглядає зрощення займенника *що* лише з першим складником: *щосто двадцять п'ять кілометрів* або *щосто двадцять п'ятий кілометр*, коли всі інші складники записані окремо;

– оскільки сучасна українська граматика класифікує порядкові числівники відчислівниковими прикметниками (Вихованець, Городенська, Загнітко & Соколова, 2017, с. 267), то словосполуки з ними з погляду системності треба писати так само окремо, як і подані вище словосполуки зі звичайним прикметниками.

Отже, пропонуємо писати кожний складник словосполуки «займенник *що* + числівник (іменник з кількісним значенням) + опорний іменник» окремо, тобто так, як це радять процитовані вище правописні та перекладні словники, зокрема новітні академічні. Проте прикметники, утворені від подібних словосполук, треба писати разом. Наприклад, огляд, який проводять *щороку*,

називають **щорічним**, тоді як огляд, який проводять *що два роки*, правильно називати **щодворічним**. Таке написання відповідає нормам чинного Українського правопису щодо писання разом складних прикметників на зразок *дворічний* із першою числівниковою основою на **-и, -о, -а** (Український правопис, 2019, § 40, п. 1, 2, е) та писання разом **що-** у складі слів, належних до будь-якої частини мови (Український правопис, 2019, § 44, п. 2, 1).

Розглянемо тепер ситуацію, коли в трислівній словосполучці «займенник **що** + порядковий числівник + опорний іменник» відбувається редукція опорного іменника і двослівна словосполучка «займенник **що** + порядковий числівник» потрапляє в іменникову синтаксичну позицію, тобто стає синтаксичним іменником. Після редукції опорного іменника займенник **що** семантично пов'язаний уже з порядковим числівником, у якого залежні від опорного іменника граматичні категорії відмінка, числа та роду стали власне іменниковими, незалежними. Тому займенник **що** разом із субстантивованим порядковим числівником (відчислівниковим прикметником) створює цілісний утямок (цілісне поняття). Таке переосмислення двослівної словосполучки мовець фіксує зрощенням двох семантично пов'язаних слів, а зрощене слово в реченні виконує функцію підмета або додатка. Наприклад: «– Щотретього – на паль, щочетвертого – колесувати, інших повісити, як собак, – наказував світліший» (Богдан Лепкий. Повість «Батури», видання 2004 року) (Тараненко, 2015, с. 175). Таке саме написання разом також можна побачити у виданні 1999 року повісті Богдана Лепкого «Мазепа: з-під Полтави до Бендер»: «Щодесьтого з наших король цареві відіслати має». Уважаємо, що саме так разом писати правильно, хоча у виданнях повісті «Батури» 1927 і 1991 років і у виданні повісті «Мазепа: з-під Полтави до Бендер» 1955 року виділені слова записано окремо.

З огляду на викладені вище правила писання трикомпонентних багатослівних словосполук «відносний займенник **що** + числівник / іменник з кількісним значенням / частка **не** / прикметник + опорний іменник», а також прикметників, утворених від цих багатослівних словосполук, і синтаксичних іменників, що складаються із займенника **що** та порядкового числівника, пропонуємо внести зміни до чинного Українського правопису, додавши ці правила до (Український правопис, 2019, § 36, п. 1; § 40, п. 1; § 41, п. 1).

Висновки.

1. Для передавання регулярної повторюваності процесів і явищ українська мова має сукупність питомих стислих і влучних засобів, що складається з обставинних прислівників із початковим **що-** в значенні «кожний», похідних від них прикметників та відприкметникових іменників, а також словосполук, першим словом у яких є займенник **що** в цьому значенні, другим – числівник (іменник з кількісним значенням) або прикметник, а третім – відповідний іменник.

2. Виявлено певні лакуни в досліджуванні зазначеної дуже важливої системи мовних засобів, а також розбіжності з певних принципових теоретичних і практичних питань в авторитетних мовознавчих джерелах. Тому з огляду на активізацію творення й уживання цих засобів у фахових і загальнонавчаних текстах, що є виявом загальної тенденції націоналізації (автохтонізації) словотвірної норми, виникла потреба комплексно дослідити ці мовні засоби та дати практичні рекомендації мовцям, як правильно творити та писати ці слова і словосполучки.

3. Показано, що

– прислівники регулярної повторюваності – це складні слова (юкстапозити), утворені зрощенням словосполуки з двох повнозначних слів: займенника **що**, ужитого в десятому значенні, зафіксованому в (Білодід, 1970–1980, т. XI, с. 594–595), та іменника з відповідним значенням у формі **родового** або **знахідного** відмінка. Прислівники ж, друга частина яких є застиглою формою **називного** відмінка, що не збігається з формою знахідного відмінка, – це або архаїзми, або польський вплив;

– треба давати перевагу прислівникам регулярної повторюваності, друга частина яких є формою **родового** відмінка, оскільки в сучасній українській мові значення дистрибутивної неозначеної тривалості зазвичай передають словосполуки з іменником у родовому відмінку, а для знахідного відмінка це значення периферійне. Проте без прислівників, утворених на базі форм **знахідного** відмінка, не можна обійтися в конструкціях, де ці прислівники стоять у суто іменниковій позиції після прийменників **на** і **про**, тобто стали синтаксичними іменниками;

– кількість твірних іменникових основ із часом постійно більшає, а утворених прислівників частіше вживають та фіксують у словниках.

4. Запропоновано уточнити подання моделей творення таких прислівників у словотворчих словниках та мовознавчих працях.

5. Сформульовано правила писання словосполук зі значенням регулярної повторюваності та запропоновано внести зміни до конкретних положень чинного Українського правопису.

Автор вважає за свій приємний обов'язок щиро подякувати докторці філологічних наук Євгенії Карпіловській і кандидатці філологічних наук Ларисі Колібабі за цінні консультації з порушених у статті питань, а також Ростиславові Воронезькому за постійне та плідне обговорювання проблемних питань і за надані зауваги й пропозиції, що істотно поліпили текст цієї статті.

Бібліографія

- Андрусишин, К.Г. & Крет, Й.Н. (1981). *Українсько-англійський словник*. 2-ге вид. Торонто: University of Toronto Press.
- Бевзенко, С.П. (1985). *Інверсійний словник української мови*. Київ: Наукова думка.
- Білодід, І.К. (Гол. ред.). (1970–1980). *Словник української мови*. (Т. I–XI). Київ: Наукова думка.
- Білодід, І.К. (Гол. ред.). (1969). *Сучасна українська літературна мова. Морфологія*. Київ: Наукова думка.
- Білоусенко, П.І. (1999). Історія частотно-часових прислівників. *Вісник Запорізького університету. Серія: Філологічні науки*, 1, 14–20.
- Вирган, І.О. & Пилинська, М.М. (2000). *Російсько-український словник сталих виразів*. Харків: Прапор.
- Вихованець, І.Р., Городенська, К.Г. (Ред.), Загнітко, А.П. & Соколова, С.О. (2017). *Граматика сучасної української літературної мови. Морфологія*. Київ: Видавничий дім Дмитра Бураго.
- Гінзбург, М.Д. (2023). Про значеннєве розмежування спільнокореневих відіменникових прикметників у фахових текстах. *Термінологічний вісник*, 7, 5–25.
- Гінзбург, М. (2024). Термін «словосполука» проти «словосполучення» з погляду застандартизованих міжнародних вимог до термінів. У *Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції «Українська термінологія: традиції та новації»*, присвяченої 25-річчю кафедри української мови

- та культури факультету лінгвістики та соціальних комунікацій Національного авіаційного університету, м. Київ, 16 квітня 2024 р. (с. 14-20). Київ: Талком.
- Гнатюк, Г., & ін. (2011–2014). *Російсько-український словник*. (Т. I–VI). Київ: Знання.
- Головащук, С.І. (2008). *Орфографічний словник складних слів української мови*. Київ: Наукова думка.
- Голоскевич, Г. (1923). *Український правописний словничок з короткими правилами правопису*. (Вид. 5-те). Катеринослав; Ляйпциг: Українське видавництво в Катеринославі.
- Голоскевич, Г. (1930). *Правописний словник*. (Вид. 7-ме). Харків; Київ: Книгоспілка.
- Городенська, К. (2017). Граматичний стандарт української літературної мови і сучасна практика. *Граматичні студії*, 3, 17-21.
- Гринчишин, Д., Капелюшний, А., Сербенська, О. & Терлак, З. (2006). *Словник-довідник з культури української мови* (3-те вид., випр.). Київ: Знання.
- Дорошенко, М., Станіславський, М. & Страшкевич, В. (2018). *Словник ділової мови. Термінологія та фразеологія*. Київ: Видавничий дім Дмитра Бураго. (Репринт з видання 1930 р.).
- ДСТУ 3966:2009. *Термінологічна робота. Засади і правила розроблення стандартів на терміни та визначення понять*.
- Єрмоленко, С.Я. (Ред.). (2000). *Культура мови на щодень*. Київ: Довіра.
- Жайворонок, В.В. (Ред.). (2003). *Російсько-український словник*. Київ: Абрис.
- Жовтобрюх, М.А. (Ред.). (1979). *Словотвір сучасної української літературної мови*. Київ: Наукова думка.
- Ізюмов, О. (1931). *Правописний словник*. Харків: Радянська школа.
- Калинець, І. (1993). Казка про годинники. У *Лелека і чорна хмара* (с. 5-13). Київ: Веселка.
- Караман, С.О. (Ред.). (2011). *Сучасна українська літературна мова*. Київ: Літера ЛТД.
- Кириченко, І. (Гол. ред.). (1953–1963). *Українсько-російський словник*. (Т. I–VI). Київ: Видавництво АН УРСР.
- Кислюк, Л.П. (2012). Динаміка словотвірної норми: тенденція націоналізації. У Jarmila Kredátusová (Ed.). *Slovensko-ukrajinské vzťahy v oblasti jazyka, literatúry a kultúry* (с. 193-208). Prešov: Filozofická fakulta.
- Клименко, Н.Ф. (1984). *Словотворча структура і семантика складних слів у сучасній українській мові*. Київ: Наукова думка.
- Клименко, Н.Ф. (2014). *Вибрані праці*. Київ: Видавничий дім Дмитра Бураго.
- Клименко, Н.Ф., Карпіловська, Є.А., Карпіловський, В.С. & інші. (1998). *Словник афіксальних морфем української мови*. Київ: б.в.
- Курило, О. (1925). *Уваги до сучасної української літературної мови*. (Вид. 3-те). Київ: Книгоспілка.
- Мельничук, О.С. (Гол. ред.). (1982–2012). *Етимологічний словник української мови*. (Т. I–VI). Київ: Наукова думка.
- Науменко, В. (1917). *Загальні принципи українського правопису*. Київ: Видавництво «Українська школа».
- Німчук, В.В. (Відп. ред.). (1978). *Історія української мови: Морфологія*. Київ: Наукова думка.
- Огієнко, І. (2004). *Історія української літературної мови*. Київ: Наша культура і наука.
- Панейко, О. (Ред.). (1941). *Правописний словник*. (2-ге доповн. вид.). Львів: Укр. вид-во.
- Полюга, Л.М. (2001). *Словник українських морфем*. Львів: Світ.
- Пономарів, О.Д. (2005). *Сучасна українська мова* (3-те вид., перероб.). Київ: Либідь.
- Рогоза, Б.П. (2012). *Уроки державної мови*. (Вид. 2-ге, випр.). Київ: ЕкспресПоліграф.
- Русанівський, В.М., Тараненко, О.О., Зяблюк, М.П. & інші (ред. кол.). (2004). *Українська мова. Енциклопедія* (2-ге вид., випр. і доповн.). Київ: Укр. енциклопедія.
- Савченко, Л.Г. (2010). *Російсько-український словник словосполучень. Труднощі перекладу*. Київ: Національний книжковий проект, 2010.
- Синявський, О. (2018). *Норми української літературної мови*. Київ: Видавничий дім Дмитра Бураго. (Репринт з видання 1931 р.).

- Сифоров, В.И. (Отв. ред.). (1979). *Краткое методическое пособие по разработке и упорядочению научно-технической терминологии*. Москва: Наука.
- Смеречинський, С. (2021). *Нариси з української синтакси (у зв'язку з фразеологією та стилістикою)*. Київ: Видавничий дім Дмитра Бураго. (Репринт з видання 1932 р.).
- Сікорська, З.С. (1995). *Українсько-російський словотворчий словник*. Київ: Освіта.
- Сімович, В. (1924). *На теми мови*. Прага; Берлін: Вид-во «Нова Україна».
- Смолій, М.С. (2017). *Великий українсько-німецький словник*. (Т. I-II). Тернопіль: Богдан.
- СУМ SLOVNYK.ME (n.d.). *Словник української мови*. <https://slovyk.me/dict/newsum>.
- Тараненко, О.О. (2015). *Актуалізовані моделі в системі словотворення сучасної української мови (кінець ХХ – початок ХХІ ст.)*. Київ: Видавничий дім Дмитра Бураго.
- Тимченко, Е.К. (2022). Функції генетива в южноруській мовній області. У *Відмінки іменників української мови: студії Євгена Тимченка 1913–1928 років*. (с. 1-162). Київ: Інститут енциклопедичних досліджень НАН України. (Відтворення праць 1913–1928 років).
- Український правопис*. (1929). (видання перше). Харків: Державне вид-во України.
- Український правопис*. (2015). Київ: Наукова думка.
- Український правопис*. (2019). Київ: Наукова думка.
- Чапленко, В. (1970). *Історія нової української літературної мови (XVII ст.-1933 р.)*. Нью-Йорк.
- Ющук, І.П. (2000). *Практикум з правопису української мови*. 4-те вид. Київ: Освіта.
- Яценко, І.Т. (1980–1981). *Морфемний аналіз. Словник-довідник*. (Т. I-II). Київ: Вища школа.

References

- Andrusyshyn, S.H. & Krett, J.N. (1981). *Ukrainian-English dictionary*. (2nd ed.). Toronto: University of Toronto Press.
- Bevzenko, S.P. (1985). *Inversiyni slovnyk ukrainskoi movy*. Kyiv: Naukova dumka.
- Bilodid, I.K. (Ed.). (1970–1980). *Slovnyk ukrainskoi movy*. (Vol. I–XI). Kyiv: Naukova dumka.
- Bilodid, I.K. (Ed.). (1969). *Suchasna ukrainska literaturna mova. Morfolohiia*. Kyiv: Naukova dumka.
- Bilousenko, P.I. (1999). Istoriiia chastotno-chasovykh pryslivnykiv. *Visnyk Zaporizkoho universytetu. Serii: Filolohichni nauky*, 1, 14–20.
- Vyrhan, I.O. & Pylynska, M.M. (2002). *Rosiisko-ukrainskyi slovnyk stalykh vyraziv*. Kharkiv: Prapor.
- Vykhovanets, I.R., Horodenska, K.H. (Ed.), Zahnitko, A.P. & Sokolova, S.O. (2017). *Hramatyka suchasnoi ukrainskoi literaturnoi movy. Morfolohiia*. Kyiv: Vydavnychiy dim Dmytra Buraho.
- Ginzburg, M.D. (2023). Pro znachennieve rozmezhovuvannia spilnokorenyvnykh vidimennykovykh prykmetnykiv u fakhovykh tekstakh. *Terminolohichniy visnyk*, 7, 5–25.
- Ginzburg, M. (2024). Termin «slovoopoluka» proty «slovoopoluchennia» z pohliadu zastandartyzovanykh mizhnarodnykh vymoh do terminiv. In *Materialy Vseukrainskoi naukovo-praktychnoi konferentsii «Ukrainska terminolohiia: tradytsii ta novatsii», prysviachenoї 25-richchiiu kafedry ukrainskoi movy ta kultury fakultetu linhvistyky ta sotsialnykh komunikatsii Natsionalnoho aviatychnoho universytetu, m. Kyiv, 16 kvitnia 2024 r.* (s. 14–20). Kyiv: Talkom.
- Hnatiuk, H., & other. (2011–2014). *Rosiisko-ukrainskyi slovnyk*. (Vol. I–VI). Kyiv: Znannia.
- Holovashchuk, S.I. (2008). *Orfohrafichnyi slovnyk skladnykh sliv ukrainskoi movy*. Kyiv: Naukova dumka.
- Holoskevych, H. (1923). *Ukrainskyi pravopysnyi slovnychok z korotkymy pravylamy pravopysu*. (5th ed.). Katerynoslav; Leipzig: Ukrainske vydavnytstvo v Katerynoslavi.
- Holoskevych, H. (1930). *Pravopysnyi slovnyk*. (7th ed.). Kharkiv; Kyiv: Knyhospilka.

- Horodenska, K. (2017). Hramatychnyi standart ukraïnskoi literaturnoi movy i suchasna praktyka. *Hramatychni studii*, 3, 17-21.
- Hrynchyshyn, D., Kapeliushnyi, A., Serbenska, O. & Terlak, Z. (2006). *Slovník-dovidnyk z kultury ukraïnskoi movy* (3th ed., revised). Kyiv: Znannia.
- Doroshenko, M., Stanislavskiy, M. & Strashkevych, V. (2018). *Slovník dilovoi movy. Terminolohiia ta frazeolohiia*. Kyiv: Vydavnychiy dim Dmytra Buraho. (Reprint from ed. 1930).
- DSTU 3966:2009. *Terminolohichna robota. Zasady i pravyla rozroblennia standartiv na terminy ta vyznachennia poniat*.
- Yermolenko, S.Ya. (Ed.). (2000). *Kultura movy na shchoden*. Kyiv: Dovira.
- Zhaivoronok, V.V. (Ed.). (2003). *Rosiisko-ukraïnskyi slovník*. Kyiv: Abrys.
- Zhovtobriukh, M.A. (Ed.). (1979). *Slovotvir suchasnoi ukraïnskoi literaturnoi movy*. Kyiv: Naukova dumka.
- Iziumov, O. (1931). *Pravopysnyi slovník*. Kharkiv: Radianska shkola.
- Kalynets, I. (1993). Kazka pro hodynnyky. In *Leleka i chorna khmara* (s. 5-13). Kyiv: Veselka.
- Karaman, S.O. (Ed.). (2011). *Suchasna ukraïnska literaturna mova*. Kyiv: Litera LTD.
- Kyrychenko I. (Ed.). (1953–1963). *Ukraiïnsko-rosiïskyi slovník*. (Vol. I-VI). Kyiv: vydavnytstvo AN URSR.
- Kysliuk, L.P. (2012). Dynamika slovotvirnoi normy: tendentsiia natsionalizatsii. In Jarmila Kredátusová (Ed.). *Slovensko-ukraïnské vzťahy v oblasti jazyka, literatúry a kultúry* (s. 193-208). Prešov: Filozofická fakulta.
- Klymenko, N.F. (1984). *Slovotvorcha struktura i semantyka skladnykh sliv u suchasniï ukraïnskiiï movi*. Kyiv: Naukova dumka.
- Klymenko, N.F. (2014). *Vybrani pratsi*. Kyiv: Vydavnychiy dim Dmytra Buraho.
- Klymenko, N.F., Karpilovska, Ye.A., Karpilovskyi, V.S. & others. (1998). *Slovník afiksahnykh morfem ukraïnskoi movy*. Kyiv: sine nomine.
- Kurylo, O. (1925). *Uvahy do suchasnoi ukraïnskoi literaturnoi movy*. (3rd ed.). [Kyiv]: Knyhospilka.
- Melnichuk, O.S. (Ed.). (1982–2012). *Etymolohichnyi slovník ukraïnskoi movy* (Vol. I-VI). Kyiv: Naukova dumka.
- Naumenko, V. (1917). *Zahalni printsypy ukraïnskoho pravopysu*. Kyiv: Vydavnytstvo «Ukraiïnska shkola».
- Nimchuk, V.V. (Ed.). (1978). *Istoriia ukraïnskoi movy: Morfolohiia*. Kyiv: Naukova dumka.
- Ohiienko, I. (2004). *Istoriia ukraïnskoi literaturnoi movy*. Kyiv: Nasha kultura i nauka.
- Paneiko, O. (Ed.). (1941). *Pravopysnyi slovník* (2nd ed., enlarged). Lviv: Ukraïnske vydavnytstvo.
- Poliuha, L.M. (2001). *Slovník ukraïnskykh morfem*. Lviv: Svit.
- Ponomariv, O.D. (2005). *Suchasna ukraïnska mova* (3rd ed., revised). Kyiv: Lybid.
- Rohoza, B.P. (2012). *Uroky derzhavnoi movy*. (2nd ed., revised). Kyiv: EkspresPolihraf.
- Rusanivskiy, V.M., Taranenko, O.O., Ziabliuk, M.P. & others (ed. staff). (2004). *Ukraiïnska mova. Entsyklopediia*. (2nd ed., revised and enlarged). Kyiv: Ukraïnska entsyklopediia.
- Savchenko, L.H. (2010). *Rosiïsko-ukraïnskyi slovník slovospoluchen. Trudnoshchi perekladu*. Kyiv: Natsionalnyi knyzhkovyi proekt, 2010.
- Syniavskiy, O. (2018). *Normy ukraïnskoi literaturnoi movy*. Kyiv: Vydavnychiy dim Dmytra Buraho. (Reprint from ed.1931).
- Siforov, V.I. (Ed.). (1979). *Kratkoe metodicheskoe posobie po razrabotke i uporyadocheniju nauchno-tehnicheskoi terminologii*. Moskva: Nauka.
- Smerechynskiy, S. (2021). *Narysy z ukraïnskoi syntaksy (u zviazku z frazeolohiieiu ta stylistykoïu)*. Kyiv: Vydavnychiy dim Dmytra Buraho. (Reprint from ed. 1932).
- Sikorska, Z.S. (1995). *Ukraiïnsko-rosiïskyi slovotvorchyi slovník*. Kyiv: Osvita.
- Simovych, V. (1924). *Na temy movy*. Praha; Berlin: Vydavnytstvo «Nova Ukraina».
- Smolii, M.S. (2017). *Velykyi ukraïnsko-nimetskyi slovník*. (Vol. I-II). Ternopil: Bohdan.
- SUM SLOVNYK.ME (n.d.). *Slovník ukraïnskoi movy*. <https://slovník.me/dict/newsum>.
- Taranenko, O.O. (2015). *Aktualizovani modeli v systemi slovotvorennia suchasnoi ukraïnskoi movy (late XX - early XXI century)*. Kyiv: Vydavnychiy dim Dmytra Buraho.

- Tymchenko, E.K. (2022). Funkcii genetiva v juzhnorusskoj jazykovej oblasti. In *Vidminky imennykiv ukrainskoi movy: studii Yevhena Tymchenka 1913–1928 rokiv*. (s. 1–162). Kyiv: Instytut entsyklopedychnykh doslidzhen NAN Ukrainy. (Vidtvorennia prats 1913–1928 rokiv).
- Ukrainskyi pravopys*. (1929). 1st ed. Kharkiv: Derzhavne vydavnytstvo Ukrainy.
- Ukrainskyi pravopys*. (2015). Kyiv: Naukova dumka.
- Ukrainskyi pravopys*. (2019). Kyiv: Naukova dumka.
- Chaplenko, V. (1970). *Istoriia novoi ukrainskoi literaturnoi movy (XVII century – 1933 year)*. New-York.
- Yushchuk, I.P. (2000). *Praktykum z pravopysu ukrainskoi movy*. 4th ed. Kyiv: Osvita.
- Yatsenko, I.T. (1980–1981). *Morfemnyi analiz. Slovnyk-dovidnyk*. (Vol. I-II). Kyiv: Vyscha shkola.

Резюме

Гінзбург Михайло

ВЛУЧНІ УКРАЇНСЬКІ ЗАСОБИ ПЕРЕДАВАТИ РЕГУЛЯРНУ ПОВТОРЮВАНІСТЬ

Постановка проблеми. Українська мова має розвинену систему власних засобів для передавання регулярної повторюваності, яка складається з прислівників, відприслівникових прикметників і відприкметникових іменників із початковим **що-** в значенні «кожний», а також словосполук із подібним значенням, першим словом у яких є **що**, другим – числівник (іменник з кількісним значенням) або прикметник, а третім – відповідний іменник. Цю систему фрагментарно описано в багатьох публікаціях, між якими є численні розбіжності, а в словниках та текстах подано різне написання окремих словосполук, що спричинює правописні помилки. З огляду на це зазначена система засобів потребує комплексного мовознавчого вивчення, що робить запропоновану статтю актуальною.

Мета цієї статті:

- 1) з'ясувати частиномовне походження початкового **що-** зі значенням «кожний», а також модель творення прислівників регулярної повторюваності;
- 2) визначити корпус іменникових основ, від яких можна творити такі прислівники;
- 3) сформулювати правила писання словосполук зі значенням регулярної повторюваності;
- 4) запропонувати, як уточнити положення граматичних праць та чинного Українського правопису.

Методи дослідження: аналізування словників і граматичних праць.

Основні результати дослідження. Показано, що прислівники регулярної повторюваності – це складні слова (юкстапозити), утворені зрощенням двох повнозначних слів: відносного займенника **що** та іменника з відповідним значенням у формі родового або знахідного відмінка. Визначено корпус іменникових основ, від яких можна творити такі прислівники. З'ясовано, що поява між двома зрощеними основами числівника (іменника з кількісним значенням), частки **«не»** або прикметника розриває зрощений однослівний

прислівник і перетворює його на трикомпонентну багатослівну словосполуку. Доведено, що зрощення займенника *що* з кількісним числівником навіть теоретично неможливе, а з порядковим числівником відбувається лише тоді, коли ця двослівна словосполука стає синтаксичним іменником.

Висновки і перспективи. Пропонуємо:

– уточнити положення граматичних праць і подання моделей у словотворчих словниках, чітко визначивши, що початкове *що-* в значенні «кожний» – це відносний займенник, а не частка, і подавши творення прислівників регулярної повторюваності як зрощення двослівних словосполук;

– унести зміни до конкретних положень чинного Українського правопису, щоб заповнити наявні лакуни і виправити неточності.

Ключові слова: регулярна повторюваність, обставинний прислівник, стислість, двослівна словосполука, синтаксичний іменник, зрощення.

Abstract

Ginzburg Mykhailo

THE APT MEANS IN UKRAINIAN TO CONVEY REGULAR REPETITION

Background. The Ukrainian language has a comprehensive system of specific means to convey regular repetition, which includes adverbs, adverbial adjectives and adjectival nouns with the initial *shcho-* meaning “each”, as well as phrases with similar meanings, the first word of which is *shcho-*, the second is a numeral (a noun having a quantitative meaning) or an adjective, and the third is the corresponding noun. This system has been fragmentarily described in many publications, where numerous discrepancies are observed, moreover, relevant dictionaries and texts contain differing spellings of certain phrases, which causes spelling errors. Therefore, this system of means requires a comprehensive linguistic study, which necessitates the proposed article.

Purpose:

- 1) to find out the part-of-speech origin of the initial *shcho-* in the meaning of “each”, as well as the word-formation model for adverbs of regular repetition;
- 2) to identify the corpus of noun stems from which such adverbs can be derived;
- 3) to set out rules to spell phrases with the meaning of regular repetition;
- 4) to propose ways of amending the provisions on grammar-related publications and those on the current Ukrainian orthography.

Methods: Analyses of dictionaries and grammar-related publications.

Results. The results demonstrate that adverbs of regular repetition are compound words (juxtaposites) formed by the coalescence of two words of full meaning, i.e. the relative pronoun *shcho* and a noun with the corresponding meaning in the genitive or accusative case. The corpus of noun stems from which such adverbs can be derived is determined. It has been found that the emergence of a numeral (a noun having a quantitative meaning), the particle *ne* or an adjective between two coalesced stems breaks up the coalesced single-word adverb and transforms it into a three-component multi-word phrase. It is proved that the coalescence of the pronoun *shcho* with a quantitative numeral is even theoretically impossible, while

in case of ordinal numerals such coalescence occurs only when this two-word phrase becomes a syntactic noun.

Discussion. We propose:

- to revise the provisions of grammar-related publications and the representation of models in word-formative dictionaries, having clearly defined that the initial *shcho-* in the meaning of “each” is a relative pronoun, not a particle, and having presented the formation of adverbs of regular repetition as a coalescence of two-word phrases;
- to amend specific provisions on the current Ukrainian Orthography in order to cover the existing gaps and eliminate discrepancies.

Key words: regular repetition, circumstantial adverb, conciseness, two-word phrase, syntactic noun, coalescence.

Відомості про автора

Гінзбург Михайло Давидович, доктор технічних наук, професор, академік УНГА, начальник відділу Інституту транспорту газу АТ «Укртрансгаз», м. Харків, Україна, e-mail: mychajlo.ginzburg@gmail.com

Ginzburg Mykhailo, Doctor of Technical Sciences, Professor, Academician of UNGA, JSC “Ukrtransgaz”, Branch “R&D Institute of Gas Transportation”, head of department, Ukraine, Kharkiv, e-mail: mychajlo.ginzburg@gmail.com

ORCID 0000-0001-6882-2447

Надійшла до редакції 27 травня 2024 року

Прийнято до друку 11 червня 2024 року

UDC 81'373 [811.111]

DOI: 10.2478/lccc-2024-0003

Oleksandr Kapranov

THE FRAMING OF CLIMATE CHANGE DISCOURSE ON FACEBOOK BY GREENPEACE AOTEAROA

Whilst climate change discourse has been widely researched (Zurru, 2024), still not much is known about how Greenpeace and, in particular, its New Zealand branch Greenpeace Aotearoa (further – GA) frame their discourses on the issue of climate change. The present article introduces a qualitative study whose research aim is to gain insight into the framing of climate change discourse by GA on its official Facebook page. The results of the qualitative framing analysis have revealed that GA frames its climate change discourse on Facebook via the frames A Battle, A Threat to the Ocean, Climate Extremists, Emissions, Extreme Weather Events, Fast Track, Fossil Fuel, Industrial Animal Farming, and Renewables. The results are further discussed in the article.

Key words: *climate change discourse, Facebook, frame, framing, Greenpeace, Greenpeace Aotearoa.*

1. Introduction. The issue of anthropogenic climate change is often referred to as an existential threat to humanity (Huggel et al., 2022; Zurru, 2024). In light of its impact and urgency, it appears quite obvious that the issue of climate change resonates with the public at large, environmental activists, and, in particular, environmental non-governmental organisations (NGOs), such as, for instance, Greenpeace (Kim & Hara, 2024). In this regard, environmental NGOs can be seen as potent actors that, to a substantial extent, provide a discursive lens through which the public at large can consider the issue of climate change (Kapranov, 2023a). Consequently, it is of both scientific and societal importance to examine how environmental NGOs (e.g., Greenpeace) frame their discourses concerning the issue of climate change. Currently, however, little is known about how Greenpeace and, in particular, its New Zealand branch Greenpeace Aotearoa (further – GA) frame their climate change discourses. The present article introduces and discusses a qualitative study whose research aim is to gain insight into how GA frames its climate change discourse on Facebook, a social networking site (SNS).

Theoretically, the present study is grounded in the approach to framing developed by Entman (1991, 1993, 2007, 2010). His views on framing have been amply applied to researching a variety of discourses, inclusive of climate change discourse (De Vreese, 2014; Knight & Greenberg, 2011). In this regard, it should be noted that according to Entman (2010, p. 391) framing is understood as the process

of selecting an aspect of reality and connecting it to the narrative in a particularly focussed way in order to identify a problem, specify its causes, and suggest a possible manner of its resolution. In order to dwell upon framing and its principles, let us consider the following:

The process by which issues, decisions, or events acquire different meanings from different perspectives has been studied as framing in a variety of social science disciplines, including communication science, social psychology, sociology, public administration, and political science. By highlighting certain aspects of the situation at the expense of others, by drawing different boundaries around the issue and by putting forward different elements as the core of the issue, people from different backgrounds construct frames about policy issues that may differ considerably from how others frame the issues. (Dewulf, 2013, p. 322)

Given that the issue of climate change is seen differently by individual business, political, and societal actors, framing can be argued to represent an optimal research methodology that captures how and what the actors bring to the fore, or highlight in their respective discourses concerning climate change (De Vreese, 2014; Dewulf, 2013; Kapranov, 2015, 2018a, 2023b). Hence, the application of framing methodology to elucidating GA's climate change discourse on Facebook seems to be adequate.

In addition to framing, the study is informed by the literature on discourse on SNSs, which posits that SNSs, in particular, Facebook, provide the public at large with a bounded semiotic system, which is characterised by digital materiality, a networked audience, and SNS-related pragmatic functions, such as online identities, online relationships, and online allegiances (Androutsopoulos, 2014, 2015; Christiansen, 2018; Kapranov, 2022; Pérez-Sabater & Moffo, 2019). In addition, the SNS-related pragmatic functions quite often involve multimodal discourses, which are marked by the use of text in combination with emojis, hyperlinks, music, photos, and, for instance, YouTube videos (Androutsopoulos, 2014). It also should be noted that similarly to framing, which is reflective of different perspectives on the issue, SNS discourse on Facebook is “inherently polycentric, that is, designed to allow for a multitude of discourses and normative orientations to flow across user networks” (Androutsopoulos & Lexander, 2021, p. 732).

With the aforementioned methodological and theoretical considerations in mind, the study, which is further presented in the article, seeks to answer the following research question (RQ):

RQ: What types of frames are utilised in GA's climate change discourse on Facebook?

In order to address the RQ in the study, the article is structured as follows. First, I provide a review of the literature on framing in Anglophone climate change discourse. Second, I introduce the study, outline its findings and discuss them in relation to the literature. Finally, I summarise the findings, indicate the limitations of the study, and provide directions for future research.

2. Framing in climate change discourse: Literature review. Having originated in the Anglophone discursive universe, framing as a research methodology has been

employed rather extensively in studies on mass media, political and social discourses, and educational and academic discourses (Carragee & Roefs, 2004; Entman, 1991, 1993, 2007, 2010; Fisher, 1997; Kapranov, 2016a, 2016b, 2017a, 2018b; Scheufele, 1999; Van Dijk, 2023). It should be noted that despite its broad applicability to a range of discourses, framing and framing methodology are, at times, criticised for their vagueness and implicitness (Van Dijk, 2023). Concurrently with that, however, framing is thought to provide a sufficient degree of insight into discursively expressed beliefs, ideologies, and people's attitudes towards the most pressing issues, such as anthropogenic climate change (De Boer et al., 2010; Dewulf, 2013; Kapranov, 2018d; Snow, 2004).

As indicated in the introduction, framing and framing methodology have been generously applied to researching climate change discourses (Kapranov, 2017b, 2024; Wetts, 2020). With a multitude of studies on framing the issue of climate change, it is beyond the scope of the present article to provide an exhaustive account of the literature. However, let us consider the most relevant findings that concern the Anglophone discursive universe, in which English is spoken as the first language, i.e. Australia, Canada, Ireland, New Zealand, the United Kingdom (the UK), and the United States of America (the USA). Notably, the literature review seeks to offer a synopsis of framing used in climate change discourse in New Zealand. The additional focus on climate change in the New Zealand discursive contexts is necessitated by the topic of the present study, which, as indicated in the introduction, aims to shed light on the framing of climate change by the New Zealand branch of Greenpeace, Greenpeace Aotearoa.

The literature has found that one of the predominant frames in Anglophone climate change discourse pertains to CO₂ emissions (Dewulf, 2013). The focus on techno-scientific solutions to mitigate the negative consequences of climate change gives rise to the frames of climate change adaptation and mitigation as a technology-related problem (Dewulf, 2013). In addition to the technology-oriented framing, climate change adaptation and mitigation are framed, at least in the UK, as the government-administered planning (Romsdahl et al., 2017). Also, British media outlets frame the issue of climate change through the lens of big corporate actors, typically represented by international fossil fuel corporations (Kapranov, 2015, 2017b). Specifically, the British mass media outlets on the political left frame fossil fuel corporations and their climate change-related activities as the frames Immoral Corporation and Sinner, respectively (Kapranov, 2017b, 2017c), as well as the frames Battle and Fight (Kapranov, 2017d, 2018c). On the right of the political spectrum, however, the issue of climate change is framed as the frames Burden, Green Technology, Money, and Threat (Kapranov, 2017c, 2018a, 2024). Similarly, the framing of climate change in Irish newspapers is represented in an ideologically motivated format, which is aligned with the views on climate change that are expressed by the major Irish business and political actors (Wagner & Payne, 2017).

In contrast to Ireland and the UK, the literature reports that the issue of climate change in Australia is framed via the lens of resilience, which specifically foregrounds the strengthening of local communities that face the negative consequences of extreme weather events (McEvoy et al., 2013). Unlike in Australia, the framing of climate change in the USA involves three types of frames, namely (i) the economic costs of climate mitigation, (ii) the appeal to conservative and free market values, and (iii) the uncertainty and risk associated with climate change (Stecula & Merkley, 2019). Furthermore, the literature has established that the

framing of climate change by American, as well as Canadian, news outlets tends to focus on extreme weather events as the consequence of global warming (Good, 2008), politicians' inaction toward climate change mitigation and adaptation, and, similarly to the framing in the UK, fossil fuel corporations' response to the climate crisis (Chen et al., 2023). In addition, the framing of climate change in North America involves the focus on climate movement actors (Chen et al., 2023).

The literature demonstrates that the framing of climate change in New Zealand by the mainstream media involves the frequently used frames Politics, Social Progress, Economic Competitiveness, and Academics, whereas the occurrence of the frame Climate Change Sceptics seems to be marginal (Chetty et al., 2015). In this regard, the prior studies suggest that New Zealand newspapers frame the issue of climate change by highlighting economic, political, social, and scientific aspects (Chetty et al., 2015; Kenix, 2008). Moreover, the literature has found that whilst the framing of climate change by mainstream media in New Zealand is aligned with the scientific position on the issue, it is, nevertheless, framed as a political issue, thus prioritising a political perspective over the scientific and cultural ones (Bourk et al., 2017; Hopkins et al., 2015). In addition to the aforementioned frames, the literature suggests that the framing of climate change in New Zealand is comprised of such foci as carbon trade, forest and land reclamation, construction of wind turbines, and the introduction of energy-saving technologies (Russell et al., 2014).

Whilst this brief review is not exhaustive, it follows from the literature that there are insufficient studies that are focused on the framing of climate change by New Zealand actors. Furthermore, there is no current research that addresses how the issue of climate change is framed by Greenpeace Aotearoa (i.e., GA) on its pages on SNSs, for instance, on Facebook. In the following section of the article, I present a study that seeks to fill the gap in the contemporaneous scholarship on this under-researched topic.

3. The present study: Research aims, corpus, and methodology. The present study forms part of a bigger research project that investigates Anglophone climate change discourse by Greenpeace in the Southern Hemisphere (see Kapranov, 2023a). As already mentioned, little research is available to-date on the framing of climate change discourse by GA on its pages on SNSs. The study aims at enhancing our knowledge in this area by means of completing the following research tasks: (i) to collect a corpus of GA's Facebook status updates that involve climate change, (ii) to analyse the corpus qualitatively to ascertain the types of frames associated with the issue of climate change (see the RQ in the introductory part of the article), and (iii) to compare the-to-be-established frames with the literature on framing in Anglophone discourses on climate change. It should be noted that in addition to the obvious novelty of the study that is associated with generating new knowledge on the issue, the study has practical implications, such as (i) providing a benchmark database for future research in the field of climate change discourse and (ii) contributing to the theoretical approach to framing in the context of climate change discourse.

In concord with the research aims and the RQ, the corpus of the study was collected. The corpus was comprised of GA's status updates on its official Facebook page at <https://www.facebook.com/greenpeace.nz>. Following the literature (Kapranov, 2014, 2016a, 2016c, 2019, 2024), the period of time of one year (in our case, from 1.06.2023 to 1.06.2024) was deemed reasonable for a corpus collection

that was based upon SNSs, in particular Facebook. In order to collect the corpus, GA's Facebook status updates were manually searched for the presence of the following keywords within the theme "climate change": climate change activism, climate change activist / activists, climate change adaptation, climate change demonstration, climate change legislation, climate change mitigation, climate change protest/protests, climate risk/risks, CO2 emission/emissions, extreme weather event/events, fossil fuel, global warming, green technology, and renewables. Once the respective Facebook status update was identified as relevant to the corpus, it was downloaded and saved as a Word file, which was subsequently analysed in the software program Statistical Package for Social Sciences (SPSS) version 20.0 (IBM, 2011) in order to compute the descriptive statistics of the corpus. In total, the corpus involved 56 Facebook status updates, which were comprised of 3 865 words (mean words = 67.8, standard deviation words = 43.9, maximum words = 184, and minimum words = 12).

The corpus was analysed in accordance with the framing methodology found in Entman (1993, 2007, 2010). Following Entman (1993), the qualitative framing methodology in the study sought to ascertain how the issue of climate change was (i) described in each given Facebook status update, (ii) specified in relation to its cause/causes, (iii) presented in terms of a moral judgement associated with it, if any, and (iv) manifested in relation to a possible manner of resolving it. Methodologically, the following procedure was utilised in the corpus analysis: (i) multiple readings of each Facebook status update, (ii) the identification of the aforementioned keywords, (iii) the identification of topics and categories the keywords were associated with, and (iv) the identification of multimodal elements involved in framing, if any.

The latter point should be explained in more detail. The identification of multimodality was guided by the contention that frames were in essence multimodal, since SNSs, in particularly Facebook, would be facilitative of interactions between the modes (Moernaut et al., 2018). Namely, the textual elements in each Facebook status update were considered and analysed in their entirety with the multimodal elements, if any, such as, for instance, "text + video / videos", "text + photo/photos", "text + video + photo" "text + emoji / emojis", "text + hyperlink / hyperlinks", and "text + hashtag/hashtags" and any combination of the above (Kapranov, 2024).

Furthermore, the qualitative framing analysis factored in the following. First, in case a Facebook status update involved two or more types of frames concurrently, they were analysed as separate frames. Second, due to the qualitative nature of the framing analysis in the present study, I did not aim at quantifying the findings. Hence, no statistical analysis was implemented. In conjunction with that, it should also be noted that I did not strive to determine the statistical properties of multimodal elements involved in the framing. Instead, the analysis focused on the identification of frames from a qualitative perspective that took into consideration the presence of multimodality. The findings of the qualitative framing analysis are further presented and discussed in the subsequent section of the article.

3.1. Results and discussion. The qualitative framing analysis has yielded the results that are summarised in Table 1 below. It should be noted that the frames in Table 1 are given in alphabetical order. In case a frame is concomitant with multimodality, for instance, photos, hyperlinks, etc., it is marked by "+" and the respective types of multimodality are given in brackets.

Table 1. The Types of Frames in the Corpus

#	Types of Frames	The Presence of Multimodality
1	<i>A Battle</i>	+ (hyperlinks, photos)
2	<i>A Threat to the Ocean</i>	+ (emojis, hyperlinks, photos, videos)
3	<i>Climate Extremists</i>	+ (emojis, photos, hyperlinks, videos)
4	<i>Emissions</i>	+ (emojis, hyperlinks, photos)
5	<i>Extreme Weather Events</i>	+ (hashtags, hyperlinks, photos)
6	<i>Fast Track</i>	+ (emojis, hashtags, hyperlinks, photos, videos)
7	<i>Fossil Fuel</i>	+ (emojis, hashtags, hyperlinks, photos)
8	<i>Industrial Animal Farming</i>	+ (hashtags, hyperlinks, photos)
9	<i>Renewables</i>	+ (emojis, hashtags, hyperlinks, photos)

It follows from Table 1 that there are nine types of frames in the corpus. Guided by the RQ (see introduction), the aim of the study is to identify the frame, rather than to establish its frequency, which can be done in future studies. Now, let us analyse and illustrate the frames in Table 1 in more detail.

The first type of frames in Table 1 is represented by *A Battle*. The framing of the issue of climate change as a battle or a fight is quite a common phenomenon in Anglophone climate change discourses (Kapranov, 2017b, 2017c, 2017d). The presence of the frame *A Battle* in the corpus lends support to the literature (Kapranov, 2018a, 2018c), which demonstrates that the climate change-related frames that are focused on the battle are pervasive in Anglophone climate change discourses, especially in the UK. The frame *A Battle* can be illustrated by the following two status updates below, published on Facebook on the same day, 25 January 2024:

(1) We will **lose the battle against climate change** if we continue to think of the “environment” as separate from ourselves. This is **a fight for our lives, a fight for our future, a fight for justice**. (GA, 25.01.2024)

(2) Time for NZ to follow suit!! “Pacific nations continue to demonstrate global leadership from **the frontlines of the climate and biodiversity crisis**. “This sends a strong message to other countries in the region, including the New Zealand government, that the time to protect the ocean and all the life it supports is now,” Hooper said. (GA, 25.01.2024)

It is evident from (1) and (2) that GA’s framing highlights such elements as “**the frontlines of the climate and biodiversity crisis**” (GA, 25.01.2024) and “**a fight for our lives, a fight for our future, a fight for justice**” (GA, 25.01.2024). To reiterate, similar framing is found in British climate change discourses (Kapranov, 2018a, 2018c), whereas in climate change discourses in New Zealand it seems to be associated with GA only (Bourk et al., 2017; Chetty et al., 2015; Hopkins et al., 2015; Kenix, 2008). It can be argued that in line with the literature (Stecula & Merkley, 2019) the framing of climate change as *A Battle* is evocative of securitisation of the issue of climate change.

Further evidence of GA’s securitisation of climate change discourse is found in the frame *A Threat to the Ocean*, which is illustrated by excerpt (3).

(3) We’re heading to Hāwera to stand with mana whenua and others who oppose seabed mining and wish to protect the ocean! TTR plans to dig up

to 50 million tonnes of sand every year for 30 years, dumping most of it back in giant sediment plumes. Cumulative pressures from overfishing, climate change and pollution mean **the ocean is facing more threats now than ever**. (GA, 11.03.2024)

In (3), we observe that climate change is framed as one of the major threats to the oceans. Indeed, with the South Pacific and Tasman seas warming significantly, the frame *A Threat to the Ocean* seems logical in the New Zealand geographical contexts, which are characterised by the immediate proximity to the ocean. Assuming that the frame *A Threat to the Ocean* is reflective of the scientific findings concerning the rise in the global sea temperature, we may argue that GA aligns its climate change discourse with the scientific position on the issue of climate change. This finding supports the literature (Bourk et al., 2017; Hopkins et al., 2015), which indicates that climate change discourses by mass media and political actors in New Zealand seem to be informed by the scientific approach to climate change.

So far in our analysis, we can notice that the framing of climate change via the frames *A Battle* and *A Threat to the Ocean* has analogies in the literature (Bourk et al., 2017; Chetty et al., 2015; Hopkins et al., 2015; Kenix, 2008; Russell et al., 2014). However, the present framing analysis has uncovered that there seems to be a rather unique frame that is not reported by the prior studies on climate change discourse in the Anglophone discursive world. Specifically, the analysis has unveiled the frame *Climate Extremists*, which, arguably, seems to be New Zealand-specific. It is emblematised by excerpt (4).

(4) In Wellington today. With their threat to restart oil and gas exploration, Christopher **Luxon's new Government has marked all three leaders as climate extremists**, and we're calling them out! (GA, 10.12.2023)

In (4), GA's framing foregrounds the idea of extremists, who undermine the current measures of climate change mitigation by restarting oil and gas exploration off the coast of New Zealand. Presumably, the frame *Climate Extremists* would be more appropriate in the context of far-right discourse on climate change, which is climate change-sceptic. In this regard, it should be pointed out that there is a substantial bulk of studies that dwell upon climate change scepticism in Anglophone discourses (Chen et al., 2023; Good, 2008; McEvoy et al., 2013). The prior studies are suggestive of the negative attitude to climate change by the far-right groups in the UK and North America. In line with the literature, it would be quite feasible to expect that Greenpeace would be labelled as an extremist organisation in British and North American climate change discourse. However, the opposite is the case in the present corpus. Namely, GA frames the current New Zealand government as extremist as far as the issue of climate change is concerned. This finding is not reported in the prior studies and, consequently, can be considered novel and, perhaps, GA-specific.

Whilst the frame *Climate Extremists* is novel, the frame *Emissions* is amply reported in the literature (Chen et al., 2023; Good, 2008; Kapranov, 2017c, 2017d, 2018a, 2018c, 2024; McEvoy et al., 2013; Stecula & Merkley, 2019; Wagner & Payne, 2017). The framing of the issue of climate change as *Emissions* is, perhaps, expected, given that CO₂ emissions are thought to represent one of the major driving forces of anthropogenic climate change (Huggel et al., 2022; Kim & Hara, 2024; Zurrú, 2024). In light of its impact upon the global climate system, the rising level of CO₂ emissions is attributed by GA to a variety of factors, such as

transport, agribusiness, and sea bottom trawling, as evident from excerpts (5) and (6).

(5) **Land transport is New Zealand's second biggest climate polluter after agribusiness** and yet this government has embarked on a radical policy agenda to increase pollution. ... Aside from the long list of policies above that will increase climate pollution (e.g. transport), the government has introduced other policies **to increase emissions**. (GA, 20.05.2024)

(6) New study finds over half of **carbon churned up by bottom trawling nets will eventually be released into the atmosphere - adding to climate crisis**. The good news? Reducing bottom trawling has immediate benefits. "Countries don't account for **bottom trawling's significant carbon emissions** in their climate action plans. The good news is that reducing **bottom trawling carbon emissions** will deliver immediate benefits. The bad news is, delaying action ensures that **emissions from trawling will continue seeping into the atmosphere a decade from now.**" - Dr Enric Sala (18.01.2024)

Both (5) and (6) are indicative of GA's concerns associated with CO₂ emissions that are caused by human activity. This finding is in line with the science-based framing that is reported in the literature (Bourk et al., 2017; Chetty et al., 2015; Hopkins et al., 2015; Kenix, 2008; Russell et al., 2014). Furthermore, the science-based approach to climate change indicates that one of the feasible consequences of CO₂ emissions is associated with extreme weather events (Good, 2008; McEvoy et al., 2013).

In the corpus, there are clear indications that GA frames its climate change discourse via the frame *Extreme Weather Events*, which is exemplified by excerpts (7) and (8).

(7) Here we go again. This is what the climate crisis looks like and why we **MUST** demand more action. "**Rainfall forecasts suggest over a month's worth of rain is possible in the northeastern North Island**" STUFF.CO.NZ Weather live: "Atmospheric River" may bring month of rain in a day on parts of North Island "**Rainfall forecasts suggest over a month's worth of rain is possible in the northeastern North Island**", Niwa says. (GA, 24.09.2023)

(8) Today **fires are ravaging Canterbury while a deluge is flooding communities in Southland**. Climate change disasters are being felt in Aotearoa and beyond. Meanwhile Fonterra, New Zealand's worst climate polluter, posted over \$1.5b profits for the past year, making profits from climate change. Watch the video below! (GA, 21.09.2023)

The presence of the frame *Extreme Weather Events* lends support to the literature (Chen et al., 2023; Good, 2008; McEvoy et al., 2013; Stecula & Merkley, 2019), which posits that the negative consequences of climate change are framed by Anglophone mass media as extreme climatic conditions. Whilst GA's climate change discourse equates extreme weather events with corporate actors that are responsible for climate pollution in New Zealand (see excerpts (7) and (8)), North American mass media outlets frame *Extreme Weather Events*, predominantly, through the prism of uncertainty and risk associated with climate change (McEvoy et al., 2013;

Stecula & Merkley, 2019). Arguably, GA's focus on big corporations, first of all fossil fuel corporations, as the actors that are to blame for the negative consequences of climate change is evident not only from the frame *Extreme Weather Events*, but also from the frame *Fast Track*.

The frame *Fast Track* forms, perhaps, a New Zealand-specific type of framing that is not reported in the prior studies (Bourk et al., 2017; Chetty et al., 2015; Hopkins et al., 2015; Kenix, 2008; Russell et al., 2014). The novelty of this frame can be explained by the fact that the so-called "Fast Track Approvals Bill" became a commonplace notion in New Zealand only in 2023. The essence of the Bill and its relation to the corporate impact on climate change are emblematised by excerpts (9) and (10).

(9) Submissions to have your say on **the Fast Track Approvals Bill** close at midnight tomorrow. **The Fast Track Approvals Bill is the Luxon Government's front-line in its all-out war on nature.** It is the single worst piece of law for the environment in decades. If approved, the law will give three politicians sweeping powers to approve destructive projects such as **seabed mining, new coal mines and oil exploration and big irrigation.** You won't get a say on their decisions. So have your say now. Make a quick submission here. (GA, 18.04.2024)

(10) The Government's fast-track bill threatens throwing the natural world onto a bonfire. **The fast track bill** would allow polluting industries to bypass usual democratic processes and enable **the mining of the seabed, waste-to-energy incineration, mega-dairy expansions, and even new coal mines!** There's two days left till the deadline to make a submission! Follow the link to add your voice to oppose the Bill: [#meme #nature #waronnature](https://greenpeace.nz/ijh49v) (GA, 17.04.2024)

In (9) and (10), we can observe that the Fast Track Approvals Bills is framed negatively by GA due to the Bill's potential power to unleash unprecedented levels of sea mining, as well as oil and gas extraction, which, in turn, could further contribute to the rise in CO2 emissions. The frame *Fast Track* seems closely related to the frame *Fossil Fuel*, which highlights the negative role of oil, gas and coal as the major driving forces behind climate change, as seen in excerpts (11) and (12).

(11) It's time the fossil fuel industry was made to **stop drilling for new fossil fuels** but Christopher Luxon wants to invite them back to **risk oil spills and drive climate catastrophe here in Aotearoa!** TAKE ACTION now by signing our open letter of resistance to the oil industry 🙌 [#climatechange](https://greenpeace.nz/dl63vr) (GA, 4.04.2024)

(12) The modelling for climate impacts is pretty scary, but parts of New Zealand could be growing hotter and drier faster than models are telling us. Meanwhile, the new Government wants **to restart oil and gas exploration and throw more fuel on the fire!** (GA, 17.12.2023)

The framing of climate change through the lens of fossil fuel has been sufficiently reported in the literature (Dewulf, 2013; Kapranov, 2015, 2017b, 2017c, 2017d, 2018a, 2018c; Romsdahl et al., 2017; Wagner & Payne, 2017). That is why, it is quite safe to posit that GA's framing of the issue of climate change via the frame

Fossil Fuel is in line with previous research, which has discovered that Anglophone climate change discourses are often framed via the negative role of fossil fuel.

Unlike the negative role of fossil fuel, which is routinely described in the literature, the framing of climate change as the frame *Industrial Animal Farming* appears, arguably, a fairly recent phenomenon. For instance, the prior studies on framing the issue of climate change in New Zealand (Bourk et al., 2017; Chetty et al., 2015; Hopkins et al., 2015; Kenix, 2008; Russell et al., 2014) do not seem to equate the negative impact of industrial farming on climate with that of fossil fuel. However, GA's framing of climate change indicates that both fossil fuel industry and industrial farming are responsible for CO₂ emissions. Furthermore, it is implied in the frame *Industrial Animal Farming* that fossil fuel corporations and industrial farming sector should share equal responsibility for climate change, as seen in excerpt (13).

(13) How Big Agriculture is borrowing Big Oil's playbook at the COP28 global climate talks. **We need a global transition away from mass industrial animal farming.** (GA, 7.12.2023)

In (13), "Big Agriculture" is used as a metonym for farming corporations, similarly with the noun phrase "Big Oil", which is, identically, employed as a metonym for fossil fuel corporations. Also, it seems to be implied that New Zealand should renounce "mass industrial animal farming" (GA, 7.12.2023), just like the whole world should relinquish the use of fossil fuel. Interestingly, GA not only equates industrial animal farming with fossil fuel, but goes further to proclaim animal farming as "New Zealand's worst climate polluter" (GA, 4.10.2023), as evident from excerpt (14).

(14) The Climate Manifesto recently released by the Labour Party contains no plan to address **New Zealand's worst climate polluter - Big Dairy. Ending pollution caused by industrial dairy is the only way we can to move toward a climate-friendly future!** If you'd like to see progress on climate issues sign on to Climate Shift to support a 10 point plan for climate action backed by more than 40 environmental organisations from around Aotearoa (GA, 4.10.2023)

Whilst the framing of climate change from the perspective of the negative impact of industrial animal farming forms a rather novel development in Anglophone climate change discourses, GA's framing of climate change as the frame *Renewables* resonates with the literature (Bourk et al., 2017; Hopkins et al., 2015; Kapranov, 2024; Russell et al., 2014), which indicates that the framing of climate change in New Zealand as well as in the UK involves a strong focus on renewable energy as a solution for climate change mitigation. The frame *Renewables* is further illustrated by the following quote: "GOOD NEWS **Renewables** made up a record-breaking 30% of the world's electricity supply in 2023. More of this please!!!" (GA, 12.05.2024).

In conjunction with the discussion of the findings, it should be pointed out that the framing of climate change by GA on Facebook is, to a substantial degree, manifested by digital materiality (Androutsopoulos, 2014, 2015; Christiansen, 2018; Kapranov, 2022; Pérez-Sabater & Moffo, 2019), which is rendered by multimodality (mostly by hashtags, hyperlinks, and photos). In some cases, multimodality seems to be the defining feature of framing. Specifically, modality (e.g., a photo collage)

in the frame *Fast Track* expresses the essence of framing more than the textual component, as seen in Figure 1 below.

Figure 1. The Use of Multimodality in the Frame *Fast Track* (source: a post by Greenpeace Aotearoa on 15.03.2024 at <https://www.facebook.com/greenpeace.nz>)

It follows from Figure 1 that the photo collage represents a multimodal component in the frame *Fast Track*, which is realised by depicting a man, who stands for the current New Zealand government (i.e., Luxon government), with a fuel canister that is both metaphorically and literally used to add fuel to the fire. In the frame *Fast Track*, the visual metaphor of adding fuel to the fire (see Figure 1) is reflective of GA's perspective on the issue of climate change, which, according to GA, is being exacerbated by introducing the Fast Track Approvals Bill that escalates the current climate crisis even further. It should be specified that in the present corpus there are multiple instances of multimodality that are similar to the collage in Figure 1. Whilst it is beyond the scope of the investigation to discuss all occurrences of multimodality that are involved in the framing of climate change by GA, it can be posited that GA's framing is characterised by a substantial multimodal dimension, which is comprised of emojis, hashtags, hyperlinks, photos, and videos (see Table 1).

4. Conclusions. This qualitative study has uncovered that climate change discourse by GA is structured by the following frames: *A Battle*, *A Threat to the Ocean*, *Climate Extremists*, *Emissions*, *Extreme Weather Events*, *Fast Track*, *Fossil Fuel*,

Industrial Animal Farming, Renewables. Whilst the majority of them are not novel in the contemporaneous Anglophone climate change discourse, there are three frames that are reflective of New Zealand-specific aspects of the issue of climate change. These frames are *Climate Extremists*, *Fast Track*, and *Industrial Animal Farming*. The frames represent novel findings, since they have not been reported in the prior studies (Bourk et al., 2017; Chetty et al., 2015; Hopkins et al., 2015; Kenix, 2008; Russell et al., 2014). The presence of New Zealand-specific frames in the corpus manifests the local conditions on the ground that are reflective of the specificity of climate change discourse in New Zealand. Another finding in the present qualitative investigation is associated with a generous use of multimodality, which is employed by GA in unity with framing. This finding buttresses the literature (Androutsopoulos, 2014, 2015; Christiansen, 2018; Kapranov, 2022; Pérez-Sabater & Moffo, 2019), which posits that SNS-based discourses manifest a rich multimodal space, which is characterised by the co-presence of textual and, mostly, visual forms of conveying the desired message.

Additionally, it could be concluded that the present findings may contribute to the theoretical underpinnings of framing (Entman, 1991, 1993, 2007, 2010; Kapranov, 2017e), which, as shown in the study, can be employed in the analysis of GA's discourse on climate change. On the theoretical level, the findings may facilitate a deeper understanding of how framing can be applied to a country-specific discourse on climate change that is communicated digitally via SNS-based means. Whereas the study has discovered a number of novel findings, it should be noted, however, that the limitations of the study consist in its (i) qualitative nature and (ii) limited scope (i.e., only one year of Facebook status updates). In future research investigations, it would be desirable to extend the corpus chronologically and incorporate a quantitative dimension in order to look into the frequent frames and frequently occurring multimodal elements associated with framing.

Acknowledgements

I am thankful to the editor and two anonymous reviewers.

Sources

<https://www.facebook.com/greenpeace.nz>

References

- Androutsopoulos, J. (2015). Networked multilingualism: Some language practices on Facebook and their implications. *International Journal of Bilingualism*, 19(2), 185-205. <https://doi.org/10.1177/1367006913489198>.
- Androutsopoulos, J. (2014). Moments of sharing: Entextualization and linguistic repertoires in social networking. *Journal of Pragmatics*, 73, 4-18. <https://doi.org/10.1016/j.pragma.2014.07.013>.
- Androutsopoulos, J., & Lexander, K. V. (2021). Digital polycentricity and diasporic connectivity: A Norwegian-Senegalese case study. *Journal of Sociolinguistics*, 25(5), 720-736. <https://doi.org/10.1111/josl.12518>.
- Bourk, M., Rock, J., & Davis, L. S. (2017). Mediating the science: symbolic and structural influences on communicating climate change through New Zealand's television news. *Environmental Communication*, 11(6), 821-839. <https://doi.org/10.1080/17524032.2015.1058289>.
- Carragee, K. M., & Roefs, W. (2004). The neglect of power in recent framing research. *Journal of Communication*, 54(2), 214-233. <https://doi.org/10.1111/j.1460-2466.2004.tb02625.x>.
- Chen, K., Molder, A. L., Duan, Z., Boulianne, S., Eckart, C., Mallari, P., & Yang, D. (2023). How climate movement actors and news media frame climate change and strike: Evidence

- from analyzing twitter and news media discourse from 2018 to 2021. *The International Journal of Press/Politics*, 28(2), 384-413. <https://doi.org/10.1177/19401612221106405>.
- Chetty, K., Devadas, V., & Fleming, J. S. (2015). The framing of climate change in New Zealand newspapers from June 2009 to June 2010. *Journal of the Royal Society of New Zealand*, 45(1), 1-20. <https://doi.org/10.1080/03036758.2014.996234>.
- Christiansen, M. S. (2018). '¡ Hable Bien M'ijo o Gringo o Mx!': language ideologies in the digital communication practices of transnational Mexican bilinguals. *International Journal of Bilingual Education and Bilingualism*, 21(4), 439-450. <https://doi.org/10.1080/13670050.2016.1181603>.
- De Boer, J., Wardekker, J. A., & Van der Sluijs, J. P. (2010). Frame-based guide to situated decision-making on climate change. *Global Environmental Change*, 20(3), 502-510. <https://doi.org/10.1016/j.gloenvcha.2010.03.003>.
- De Vreese, C. H. (2014). Mediatization of news: The role of journalistic framing. In F. Esser & J. Strömbäck (Eds.), *Mediatization of Politics: Understanding the transformation of Western Democracies* (pp. 137-155). London: Palgrave Macmillan.
- Dewulf, A. (2013). Contrasting frames in policy debates on climate change adaptation. *Wiley Interdisciplinary Reviews: Climate Change*, 4(4), 321-330. <https://doi.org/10.1002/wcc.227>.
- Entman, R. M. (2010). Framing media power. In P. D'Angelo & J. Kuypers (Eds.), *Doing News Framing Analysis: Empirical and Theoretical Perspectives* (pp. 331-355). London: Routledge.
- Entman, R. M. (2007). Framing bias: Media in the distribution of power. *Journal of Communication*, 57(19), 163-173. <https://doi.org/10.1111/j.1460-2466.2006.00336.x>.
- Entman, R. M. (1993). Framing: Toward clarification of a fractured paradigm. *Journal of Communication*, 43(4), 51-58.
- Entman, R. M. (1991). Framing US coverage of international news: Contrasts in narratives of the KAL and Iran air incidents. *Journal of Communication*, 41(4), 6-27.
- Fisher, K. (1997). Locating frames in the discursive universe. *Sociological Research Online*, 2(3), 88-111. <https://doi.org/10.5153/sro.78>.
- Good, J. E. (2008). The framing of climate change in Canadian, American, and international newspapers: A media propaganda model analysis. *Canadian Journal of Communication*, 33(2), 233-256. <https://doi.org/10.22230/cjc.2008v33n2a2017>.
- Hopkins, D., Campbell-Hunt, C., Carter, L., Higham, J. E., & Rosin, C. (2015). Climate change and Aotearoa New Zealand. *Wiley Interdisciplinary Reviews: Climate Change*, 6(6), 559-583. <https://doi.org/10.1002/wcc.355>.
- Huggel, C., Bouwer, L. M., Juhola, S., Mechler, R., Muccione, V., Orlove, B., & Wallimann-Helmer, I. (2022). The existential risk space of climate change. *Climatic Change*, 174(8), 1-20. <https://doi.org/10.1007/s10584-022-03430-y>.
- IBM. (2011). *IBM SPSS Statistics for Windows, Version 20.0*. New York: IBM.
- Kapranov, O. (2024). Between a burden and green technology: Rishi Sunak's framing of climate change discourse on Facebook and X (Twitter). *Information & Media*, 99, 85-105. <https://doi.org/10.15388/Im.2024.99.5>.
- Kapranov, O. (2023a). Metonymy in online discourse on Facebook by Greenpeace Australia Pacific. *Language: Codification, Competence, Communication*, 2(9), 7-25. <https://doi.org/10.24025/2707-0573.9.2024.292828>.
- Kapranov, O. (2023b). Throwing soup at Van Gogh: The framing of art in climate change activism by British mass media. *Discourses on Culture*, 19(1), 175-200. <https://doi.org/10.2478/doc-2023-0008>.
- Kapranov, O. (2022). The syntax of climate change: Syntactic means in the construction of Greta Thunberg's community identity on Facebook. *Studia Universitatis Babeş-Bolyai-Philologia*, 67(4), 15-33. <https://doi.org/10.24193/subbphil.2022.4.01>.
- Kapranov, O. (2019). Discourse markers in writing on Facebook by early balanced English / Italian bilinguals. *Brno Studies in English*, 45(2), 77-100. <https://doi.org/10.5817/BSE2019-2-4>.

- Kapranov, O. (2018a). Conceptual metaphors associated with climate change. In R. Augustyn & A. Mierzwinska-Hajnos (Eds.), *New Insights into the Language and Cognition Interface* (pp. 51-66). Newcastle upon Tyne: Cambridge Scholars Publishing.
- Kapranov, O. (2018b). The framing of an EFL primary school teacher's identity by Norwegian pre-service primary school teachers. *Konińskie Studia Językowe*, 6(3), 329-351.
- Kapranov, O. (2018c). Shell's image of climate change and its representations in the British financial press. In G. E. Garzone & W. Giordano (Eds.), *Discourse, Communication and the Enterprise: Where Business Meets Language* (pp. 392-409). Newcastle upon Tyne: Cambridge Scholars Publishing.
- Kapranov, O. (2018d). The framing of the EU visa liberalization with Ukraine. *Acta Universitatis Sapientiae, Philologica*, 10(3), 97-115. <https://doi.org/10.2478/ausp-2018-0030>.
- Kapranov, O. (2017a). The framing of music therapy in scientific articles published in "Dementia" in 2008-2017. *Buletinul Stiintific al Universitatii Politehnica din Timisoara, Seria Limbi Moderne*, 16, 5-16.
- Kapranov, O. (2017b). The framing of climate-change discourse by Shell and the framing of Shell's climate change-related activities by the Economist and the Financial Times. *Bergen Language and Linguistics Studies*, 7, 55-69. <https://doi.org/10.15845/bells.v7i0.1088>.
- Kapranov, O. (2017c). British Petroleum's corporate discourse involving climate change before and after the Deepwater Horizon oil spill: A cognitive linguistic account. *Selected Papers on Theoretical and Applied Linguistics*, 22, 211-223.
- Kapranov, O. (2017d). Conceptual metaphors involving renewable energy in corporate discourse by British Petroleum and the Royal Dutch Shell. *Man in the Space of Language*, 9, 116-130.
- Kapranov, O. (2017e). The framing of music therapy in research articles involving dementia. *Psycholinguistics*, 21(2), 47-63.
- Kapranov, O. (2016a). The framing of Serbia's EU accession by the British Foreign Office on Twitter. *Tekst i Diskurs-Text und Diskurs*, 9(9), 67-80.
- Kapranov, O. (2016b). The framing of dementia in scientific articles published in 'Alzheimer's and Dementia' in 2016. *East European Journal of Psycholinguistics*, 3(2), 32-48. <https://doi.org/10.29038/eejpl.2016.3.2.kap>.
- Kapranov, O. (2016c). Conceptual metaphors in British Foreign Secretary's Twitter discourse involving Ukraine. *Respectus Philologicus*, 29(34), 9-20. <https://doi.org/10.15388/RESPECTUS.2016.29.34.08>.
- Kapranov, O. (2015). Do international corporations speak in one voice on the issue of global climate change: The case of British Petroleum and The Royal Dutch Shell Group. In C. Can, A. Kilimci, & K. Papaja (Eds.), *Social Sciences and Humanities: A Global Perspective* (pp. 306-322). Ankara: Detay Yayıncılık.
- Kapranov, O. (2014). Syntactic performance in online written discourse by an English/Swedish bilingual with Asperger's syndrome: A case study. *East European Journal of Psycholinguistics*, 1(1), 74-80.
- Kenix, L. J. (2008). Framing science: Climate change in the mainstream and alternative news of New Zealand. *Political Science*, 60(1), 117-132. <https://doi.org/10.1177/003231870806000110>.
- Kim, E., & Hara, N. (2024). Identifying different semantic features of public engagement with climate change NGOs using semantic network analysis. *Sustainability*, 16(4), 1438. <https://doi.org/10.3390/su16041438>.
- Knight, G., & Greenberg, J. (2011). Talk of the enemy: Adversarial framing and climate change discourse. *Social Movement Studies*, 10(4), 323-340. <https://doi.org/10.1080/14742837.2011.614102>.
- McEvoy, D., Fünfgeld, H., & Bosomworth, K. (2013). Resilience and climate change adaptation: the importance of framing. *Planning Practice & Research*, 28(3), 280-293. <https://doi.org/10.1080/02697459.2013.787710>.

- Moernaut, R., Mast, J., & Pauwels, L. (2018). Framing climate change: A multi-level model. In W. L. Filho, E. Manolas, A. M. Azul, U. M. Azeiteiro, & H. McGhie (Eds.), *Handbook of Climate Change Communication: Vol. 1: Theory of Climate Change Communication* (pp. 215-271). Cham: Springer. https://doi.org/10.1007/978-3-319-69838-0_14.
- Pérez-Sabater, C., & Moffo, G. M. (2019). Managing identity in football communities on Facebook: Language preference and language mixing strategies. *Lingua*, 225, 32-49. <https://doi.org/10.1016/j.lingua.2019.04.003>.
- Romsdahl, R. J., Kirilenko, A., Wood, R. S., & Hultquist, A. (2017). Assessing national discourse and local governance framing of climate change for adaptation in the United Kingdom. *Environmental Communication*, 11(4), 515-536. <https://doi.org/10.1080/17524032.2016.1275732>.
- Russell, S. L., Greenaway, A., Carswell, F., & Weaver, S. (2014). Moving beyond “mitigation and adaptation”: Examining climate change responses in New Zealand. *Local environment*, 19(7), 767-785. <https://doi.org/10.1080/13549839.2013.792047>.
- Scheufele, D. A. (1999). Framing as a theory of media effects. *Journal of Communication*, 49(1), 103-122. <https://doi.org/10.1111/j.1460-2466.1999.tb02784.x>.
- Snow, D. A. (2004). Framing processes, ideology, and discursive fields. In D. A. Snow, S. A. Soule & H. Kriesi (Eds.), *The Blackwell Companion to Social Movements* (pp. 380-412). Oxford: Blackwell.
- Stecula, D. A., & Merkle, E. (2019). Framing climate change: Economics, ideology, and uncertainty in American news media content from 1988 to 2014. *Frontiers in Communication*, 4, 6. <https://doi.org/10.3389/fcomm.2019.00006>.
- Van Dijk, T. A. (2023). Analyzing frame analysis: A critical review of framing studies in social movement research. *Discourse Studies*, 25(2), 153-178. <https://doi.org/10.1177/14614456231155080>.
- Wagner, P., & Payne, D. (2017). Trends, frames and discourse networks: Analysing the coverage of climate change in Irish newspapers. *Irish Journal of Sociology*, 25(1), 5-28. <https://doi.org/10.7227/IJS.0011>.
- Wetts, R. (2020). Models and morals: Elite-oriented and value-neutral discourse dominates American organizations’ framings of climate change. *Social Forces*, 98(3), 1339-1369. <https://doi.org/10.1093/sf/soz027>.
- Zurru, E. (2024). Communicating the urgency of the climate emergency through verbal and non-verbal metaphors. In M. Bortoluzzi & E. Zurru (Eds.), *Ecological Communication and Ecoliteracy: Discourses of Awareness and Action for the Lifescape* (pp. 88-111). London: Bloomsbury.

Резюме

Капанов Олександр

ФРЕЙМІНГ ДИСКУРСУ GREENPEACE АОТЕАРОА ПРО ЗМІНУ КЛІМАТУ

Постановка проблеми. Зважаючи на те, що зміна клімату становить загрозу для людства, це питання викликає резонанс серед громадськості та екологічних громадських організацій. Грінпіс є громадською організацією, яка забезпечує дискурсивну лінзу, крізь яку широка громадськість розглядає питання зміни клімату. Отже, дослідити те, як Грінпіс формує свої дискурси щодо проблеми зміни клімату, має як наукове, так і суспільне значення. Однак, наразі мало відомо про те, як Грінпіс і, зокрема, його новозеландська філія Грінпіс Аотеароа (далі – GA) фреймують свої дискурси щодо зміни клімату.

Мета. У цій статті подано результати дослідження, метою якого є отримання уявлення про те, як GA фреймує свій дискурс про зміну клімату на Facebook, сайті соціальної мережі (SNS). Мета дослідження полягає в тому, щоб відповісти на дослідницьке запитання: Які типи фреймів використовуються в дискурсі GA у Facebook щодо зміни клімату?

Методи. У дослідженні було використано методологію фреймінгу, розроблену Ентманом (1993, 2007, 2010). Спираючись на Ентмана (1993), ми застосували цю методологію в дослідженні для того, щоб з'ясувати, як проблема зміни клімату була (i) описана в кожному статусі Facebook, (ii) уточнена щодо її причини / причин, (iii) представлена з точки зору морального судження, пов'язаного з нею, якщо таке є, і (iv) виражена у зв'язку з можливим способом її вирішення. Методологічно, в аналізі корпусу було використано таку процедуру: (i) багаторазове читання кожного оновлення статусу Facebook, (ii) ідентифікація ключових слів, (iii) ідентифікація тем і категорій, з якими пов'язані ключові слова та (iv) ідентифікація мультимодальних елементів, залучених до фреймінгу, якщо такі наявні.

Результати. Це дослідження показало, що дискурс GA про зміну клімату структурований за такими фреймами: битва, загроза океану, кліматичні екстремісти, викиди, екстремальні погодні явища, швидкий шлях, викопне паливо, промислове тваринництво та відновлювані джерела енергії. Хоча більшість із них не є новими в сучасному англomовному дискурсі про зміну клімату, є три фрейми, які відображають специфічні для Нової Зеландії аспекти проблеми зміни клімату. Це фрейми *кліматичні екстремісти*, *швидкий шлях* і *промислове тваринництво*. Ці фрейми є новим відкриттям, оскільки про них не було повідомлено в попередніх дослідженнях (Bourk et al., 2017; Chetty et al., 2015; Hopkins et al., 2015; Kenix, 2008; Russell et al., 2014).

Дискусія. Наявність специфічних для Нової Зеландії фреймів у корпусі демонструє місцеві умови, які відображають специфіку дискурсу зміни клімату в Новій Зеландії. Інший висновок у цьому дослідженні пов'язаний із використанням мультимодальності, яку використовує GA разом із фреймінгом. Це підтверджує, що дискурси на основі SNSs демонструють багатий мультимодальний простір (Androusoopoulos, 2014, 2015; Christiansen, 2018; Kapranov, 2022; Pérez-Sabater & Moffo, 2019), якому властива співприсутність текстових та, здебільшого, візуальних форм передачі бажаного повідомлення.

Ключові слова: дискурс про зміну клімату, Facebook, фрейм, фреймінг, Greenpeace, Greenpeace Aotearoa.

Abstract

Kapranov Oleksandr

THE FRAMING OF CLIMATE CHANGE DISCOURSE ON FACEBOOK BY GREENPEACE AOTEAROA

Background. Given that climate change poses a threat to humanity, this issue resonates with the public at large and environmental non-governmental organisations (NGOs). Environmental NGOs, such as Greenpeace, are societal actors that provide a discursive lens through which the public at large can regard the issue of climate change. Consequently, it is of both scientific and societal importance to examine how environmental NGOs (e.g., Greenpeace) frame their

discourses concerning the issue of climate change. Currently, however, little is known about how Greenpeace and, in particular, its New Zealand branch Greenpeace Aotearoa (further – GA) frame their climate change discourses.

Purpose. The present article discusses a qualitative study whose research aim is to gain insight into how GA frames its climate change discourse on Facebook, a social networking site (SNS). The purpose of the study is to answer the following research question (RQ): What types of frames are utilised in GA's climate change discourse on Facebook?

Methods. The study employed the framing methodology developed by Entman (1993, 2007, 2010). Following Entman (1993), the qualitative framing methodology in the study sought to ascertain how the issue of climate change was (i) described in each given Facebook status update by GA, (ii) specified in relation to its cause/causes, (iii) presented in terms of a moral judgement associated with it, if any, and (iv) manifested in relation to a possible manner of resolving it. Methodologically, the following procedure was utilised in the corpus analysis: (i) multiple readings of each Facebook status update, (ii) the identification of the keywords, (iii) the identification of topics and categories the keywords were associated with, and (iv) the identification of multimodal elements involved in framing, if any.

Results. This qualitative study has unveiled that climate change discourse by GA is structured by the following frames: *A Battle*, *A Threat to the Ocean*, *Climate Extremists*, *Emissions*, *Extreme Weather Events*, *Fast Track*, *Fossil Fuel*, *Industrial Animal Farming*, and *Renewables*. Whilst the majority of them are not novel in the contemporaneous Anglophone climate change discourse, there are three frames that are reflective of New Zealand-specific aspects of the issue of climate change. These frames are *Climate Extremists*, *Fast Track*, and *Industrial Animal Farming*. The frames represent novel findings, since they have not been reported in the prior studies (Bourk et al., 2017; Chetty et al., 2015; Hopkins et al., 2015; Kenix, 2008; Russell et al., 2014).

Discussion. The presence of New Zealand-specific frames in the corpus manifests the local conditions on the ground that are reflective of the specificity of climate change discourse in New Zealand. Another finding in the present qualitative investigation is associated with a generous use of multimodality, which is employed by GA in unity with framing. This finding buttresses the literature (Androutsopoulos, 2014, 2015; Christiansen, 2018; Kapranov, 2022; Pérez-Sabater & Moffo, 2019), which posits that SNS-based discourses represent a rich multimodal space that is characterised by the co-presence of textual and, mostly, visual forms of conveying the desired message.

Key words: climate change discourse, Facebook, frame, framing, Greenpeace, Greenpeace Aotearoa.

Відомості про автора

Капранов Олександр, доктор філософії, доцент, NLA Коледж в Осло (Норвегія),
e-mail: oleksandr.kapranov@nla.no

Kapranov Oleksandr, Dr, associate professor, NLA University College (Norway),
e-mail: oleksandr.kapranov@nla.no

ORCID 0000-0002-9056-331

Надійшла до редакції 30 травня 2024 року
Прийнято до друку 17 червня 2024 року

UDC 81'373

DOI: 10.2478/lccc-2024-0004

Ekaterina Protassova,

Maria Yelenevskaya

IMMIGRANT WOMEN FICTION: SELF-IDENTIFICATION AND TRANSLANGUAGING AS EVERYDAY PRACTICES

Exploring themes such as cultural identity, language diversity, and transnational perspectives, this article examines the linguistic practices of Russophone émigré women in literary works and raises questions about how these women express themselves, the cultural influences on their language use, and the intersection of language with gender and migration. The research aims to understand the role of language in conveying experiences and perspectives gathered abroad and demonstrates how Russophone women describe their linguistic environment and their integration into a new reality.

Key words: *immigrant fiction, creative multilingualism, Russian diaspora writing, Russophone literature, code switching.*

Introduction. In one of her novellas, the prominent Russian writer Liudmila Ulitskaya (1997) describes a gathering of immigrants to the U.S.A. All these individuals from Russia demonstrated a diversity of talents, educational achievements, and personality traits. Despite different life trajectories they had one thing in common: they had left their homeland and had now plunged into the unknown of a new life. Uprooted and then seeking to sprout shoots in unfamiliar soil, they were forced to make a transformative journey. Over time, even their physical bodies underwent changes as they absorbed the essence of the New World, gradually shedding ties with home. Their thoughts, aspirations, and perspectives evolved, yet they kept seeking validation for their choice to leave their homeland. The more challenges they encountered in America, the more they needed affirmation that emigration was the right choice. Whether consciously or not, they welcomed news from Moscow that reported the erosion of talent and the deterioration of social life. This reinforced their satisfaction with their own life-changing decision.

© Protassova E., Yelenevskaya M., 2024

And yet, despite their will, their distant homeland, which they tried so hard to erase from their thoughts, still held a profound place in their hearts. Their connection to Russia seemed to be unbreakable – an indescribable, unpleasant feeling embedded deep within, akin to a chemical reaction in their blood, causing nausea and bitterness.

The pain of migration and exile is a theme that penetrated Russian-language mass culture. Bibish (2004), whose real name is Khadjarbibi Saddikova, tells the story of a woman from Central Asia who comes to Russia, adapts to the language and way of life, and strives to maintain her identity while showing others that she is a person of high moral character. The book describes numerous situations in which a woman who does not speak Russian finds herself misinterpreting others' words based on certain characteristics, and facing ridicule for their Russian speech. Reflecting on these misunderstandings, she asks her imaginary interlocutor, *Смешно, правда?* 'Funny, isn't it?' When she is pressured to adhere to Russian customs since she lives in Russia, she responds, *А если я поеду в Монголию – должна жить как буддисты, а в Италии – как католики, так, что ли? У меня есть своя вера, она внутри меня находится, и я ее никому не навязываю. И вам тоже советую меня не заставлять!* 'And if I go to Mongolia, should I live like a Buddhist, and in Italy – like Catholics, is that it? I have my own faith, it resides within me, and I don't impose it on anyone. And I advise you not to force me either!' (ibid: 195). When her son goes to school, the principal mentions that they always expect backward children from Central Asia as they speak Russian poorly, but her children speak without an accent and answer questions well. Bibish explains that her mother-in-law is half Russian, and her husband graduated from a Russian school: *С детства свекровь с ними занималась, баюкала по-русски, сказки им читала по-русски. Потом дети ходили в садик в русскую группу, а потом мы их в русскую школу отдали, и вот в результате они своего языка не знают, и знать не хотят, и еще меня ругают: «По-чукчайски нам не плети, мама», – говорят. Вот мы и приехали из-за них* 'Since childhood, my mother-in-law took care of them, sang lullabies in Russian, read them fairy tales in Russian. Then the children went to kindergarten in the Russian group, and then we sent them to a Russian school, and as a result, they don't know their own language, don't want to know it, and even scold me: "Don't speak to us in Chukchai, Mom," they say. That's why we came here' (ibid: 197). The last phrase is touching, as non-Russian influence can explain the word order, choice of verb, and adverb (presumably referring to 'in Chukchi').

Another example is the Tajik-born singer Manizha Sangin who represented the Russian Federation at the Eurovision-2021 song contest and was appointed a Goodwill Ambassador for UNHCR, the Office of the United Nations High Commissioner for Refugees in the Russian Federation. The videoclip with her song "The City of the Sun" opens with the question: "What will you take with you if you never come back home again?" Sitting in an empty room with Chinese checkered bags often used by migrants the singer repeats this question again and again. Then there is a close up of a bag being opened, and the singer's hand drops into it a passport and some money and pills. Her belongings are on a conveyor belt moving slowly in front of our eyes reminding one of an airport scene before departure. Then Manizha goes to an old desk-top computer and fleeting images appear on the screen: children's faces and views of a peaceful city which can be recognized as Dushanbe, the capital of Tajikistan. Images of farmers working in the fields are followed by scenes of violence and devastation. These images look like family chronicles from

Tajikistan, once a peaceful country, which in the 1990s was torn by a civil war. Hostilities, power struggle, and poverty made many Tajiks emigrate and look for better life in Russia. In the last scene the singer is sitting on a huge pile of canvas bags. She no longer sings but speaks slowly: “Eighty million people were forced to leave their homes because of persecution or wars. What will their memories preserve for the future? This does not depend on them alone but also on us. Please, let us try to be kinder.” The song is dedicated to all those who are in exile, and her appeal to the audiences to be kind clearly alludes to various cases of discrimination and violence which migrants from Central Asia suffered in Russia. The videoclip had 1.2 million viewings and hundreds of commentaries in YouTube. It also provoked a discussion in Facebook (FB) conducted in Russian and partly in Tajik. FB users praise Manizha for expressing their common pain and giving them moral support (Facebook.com/UNinTajikistan/posts/3987100171341737). On the other hand, many Russian-speaking men refuse to associate her with Russian women. These discussions confirm that the concept of identity is multifaceted and that both language and ethnicity play a role.

The question which Manizha is asking in her videoclip also concerns a female bard, Natella Boltianskaya. In the concerts she gives in different countries where Russian-speaking émigrés live she recalls how she saw off many of her friends who were migrating still in the Soviet times. It was then that she came to dislike Moscow international airport Sheremetievo because at that time, both people staying and people leaving were sure that they were parting forever. Many years passed and traveling to and back became possible. Émigrés started visiting the towns where they grew up as foreigners. They no longer really belonged. And when during her concert tours Natella started visiting homes of her old friends abroad, she found them to be quite different from their pre-emigration homes. But there was one thing that reconciled her with changes: bookshelves with the same books, placed in the same order as in the Moscow apartments of their owners. These old books carried across continents served as bridges between times and people separated by migration. Books together with old photos are often mentioned in the narratives of Russian-speaking émigrés as the most important thing that they took leaving home for good (Yelenevskaya & Protassova, 2023).

We wanted to investigate linguistic practices of Russian-speaking women abroad as reflected in literary works. Our research questions are: How do these female immigrants depict them in fiction? What linguistic patterns and strategies do they employ? How do Russophone women negotiate their linguistic identities through the texts and to what extent do they reflect their language use in real-life contexts? What cultural and societal factors influence linguistic practices and how do they intersect with the themes of gender, identity, and migration? How do Russian-speaking women use language to convey their experiences, emotions, and perspectives in literature? What implications do the linguistic practices of Russian-speaking women in literature have for our understanding of language diversity and representation in literary discourse?

Theoretical background. Texts written by immigrant authors demand examination within various realms of production, dissemination, and translation. They address a spectrum of critical themes, such as the global journey of books and migrant authors, the comparative reception of postcolonial literature, transnational critique, mobility, feminism, linguistic mediation, immigrant narratives, and politics. Studies of immigrant fiction integrate research from world literature, book history, and narrative theory to question traditional approaches to literary analysis rooted

in national literary paradigms (Walkowitz, 2007). Deutsch Scotland (2018) claims that immigration fiction, viewed as part of trauma studies, explores how immigrant authors convey the challenge of communicating pain and the impact of immigration policies. Literature uniquely enables readers to understand the experiences of others, supplementing legal education by providing insight into the lives of immigrants alongside statutory texts. Immigrant women, facing ethno-gendered domestic violence, are particularly vulnerable due to cultural factors and legal barriers. There are various kinds of immigrant suffering, and their literature renders it (e.g., Hron, 2009).

On the other side, creative multilingualism (Kohl et al., 2020) explores the pulsating interplay between language diversity and creativity. Topics range from the dynamic relationship between pluricentricity and identity (Mustajoki et al., 2020) to the intricate nuances of translation and the imaginative worlds of constructed languages and reveals the transformative power of multilingualism in our daily lives. Cuttler (2005) and Cowart (2006) examine immigrant and ethnic American literature, emphasizing the distinction between first-generation immigrants born in the United States and their immigrant parents and concentrating on the fluidity of linguistic and cultural translation challenging traditional immigration metaphors and concepts of Americanness and ethnicity.

Researchers feel the need to redefine Russian diaspora writing by moving away from the traditional view of it as a subordinate part of national literature. Instead, the emphasis should shift towards analysis of transnational ties that influence cultural practices outside the homeland. Indeed, we observe a unique diasporic literary expression characterized by hybridity, ambivalence, and a sense of multiple belonging. Drawing on various conceptual perspectives, including diaspora and postcolonial studies, translation theories, self-translation, world literature, and evolutionary literary criticism, literary scholars argue that diaspora narratives reshape historical memory, challenge mainstream notions of Russianness, reinterpret cultural themes, and address topics often considered marginal or taboo in the homeland. The discussions are centered around the methodological perspective of diaspora and its significance for understanding the contemporary human condition (Meklin, 2005; Rubins, 2021).

The book “Global Russian Cultures” explores questions about Russian identity and cultural expression in diverse geographical and linguistic contexts, including literature written in English by authors like Gary Shteyngart and Lara Vapnyar. It challenges the notion of a singular, essential Russian identity, instead recognizing the multitude of Russian cultures worldwide, shaped by migration and geopolitical shifts. The contributors argue that these global Russian cultures are independent entities with their own forms of literature, music, film, and everyday life, transcending political and linguistic boundaries and challenging traditional nation-building projects centered around Russia. Butenina (2019) shows that Russian-American literature captures key elements of the Petersburg literary tradition and incorporates them into the narrative of New York, the quintessential immigrant American city, highlighting eccentricity, eschatological myth, (meta)literary elements, theatricality, and transitory states, reflecting the hybridization of textual space within the immigration narrative framework, albeit leading to New York being portrayed as a less tragic literary counterpart to Petersburg.

Caffee (2022) posits that current research in Russophone literature encompasses works written in the Russian language by authors who do not

necessarily identify themselves as Russian, which positions this scholarship within the broader context of transnational and postcolonial perspectives in Russian, East European, and Eurasian literary studies. The thematic and geographical scope of her studies covers literature and media from Ukraine, Belarus, Kazakhstan, the Russian Federation, and the United States, with a focus on materials published in the last decade. The common themes explored include identity politics, language ideology, the development of new national ideas, responses to post-Euromaidan geopolitical challenges, and the intersection of contemporary writing with new media. We have encountered similar phenomena in our material.

Material and method. We gathered books authored by several female émigré writers and thoroughly examined them to identify instances of linguistic self-reflection and code-switching. Our methodology involved motive and content analysis. This study builds upon previous research on similar topics and adds to a series of partial investigations focusing on the language characteristics of immigrant literature, language diversity, female émigré identities, and the concept of home in the Russophone diaspora. The selection of authors was based on their vivid engagement with topics that interest us: adaptation to a new environment in emigration, self-presentation of Russian-speaking women, and the comparison of past experiences in different countries with a new environment. We find that the reflections of these female authors complement each other and provide an insight into the overlapping of multiple worldviews. The protagonists constantly have to overcome challenges, they suffer defeats and achieve successes, and strive to live meaningful lives. They are observant and critical both of themselves and their surroundings.

Results and discussion. It is not surprising that the reflection on the acquired experience of emigration and adaptation requires expressing one's thoughts in writing. This self-reflection shows how previous views are refined or replaced by new ones, necessitating a new language that contains fragments of thinking shaped by a different culture and the language of the new environment. It is quite likely that women's perspectives are formed based on internal preferences and life attitudes. In some of the analyzed texts, the protagonist is the alter ego of the author, while in others some authors endow other characters with their thoughts and ideas.

1. The transition from polyethnic city of Nalchik, the capital city of the Kabardino-Balkaria Republic of Russia, to polyethnic America is described by an unknown writer with the initials I. D. (2007), identified as Ilona Davydova, whose textbooks of easy English learning were popular. The author uses metaphors that she has devised to explain the process of learning English: "If it were Russian, I'd take the wheel, turn on the ignition, and... off I go! My automobile would readily and smoothly accelerate. In an hour, without any obstacles or impediments, I would cover dozens, if not hundreds of kilometers, having gained speed and employing talents that I developed over many years! No such achievements can be mastered in English". English is a wheelbarrow, a wheelchair that she would prefer not to use, and the promise that she would eventually switch to a Chevrolet and Russian would remain no more than a good old Volga [Soviet car] does not help her reconcile to artificial limbs which would never replace real legs. "A foreign language appears to be like a scattering of peas, and catching fleeting words is impossible". The author observes that in America, the level of the Russian language used by immigrants has plummeted: they "desperately employ harsh language", their "speech comes from a garbage can". Former notions of language competency and purity are no longer operational: "Ten years of life were spent at Soviet school,

automatizing writing skills, doing sentence analysis, studying literature, and today, nobody needs it anymore”. The ‘true’ texts are those which are written in Russian, but not in an emigrant Russian”. Using the analogy that 99% of her being is made up of Russian, which is like an ocean, and less than 1 per cent of her being is made up of English, which is like a cup into which water drops—I.D. considers the alternative: either she manages to learn English immediately or return home because otherwise she will fall behind her peers and get stuck in her personality development. The author reminds us that a word-by-word translation does not convey the beauty of the language, and the glossary is so brief that gaps prevent the reader from getting a sense of the overall content and direction of the text. It appears to the narrator that she was born with Russian, or that she has gained it unconsciously. Working on English seems to be a waste of time. Instead, she would be able to learn a lot about life—this process is like coping with calluses, a prison sentence that must be served. The passion that allows you not to notice the prickles and ruts of language gradually emerges during motivated reading, and the inspiration works wonders, transforming you into a supercomputer processing a massive amount of data, and your capacity to concentrate grows. The author associates the ability to acquire a modern language and receive data about one’s surroundings with a sense of wonder about life and the joy of those things that come together with language.

2. In her book *Confession of an Emigrant Girl* (2014) Yulia Petrova tells a story of a young woman’s infatuation with a foreign country which gradually disappears as realities of immigrant life remove the glamor from the myth the protagonist created. Masha, the heroine of the novel is from Kiev. Her pre-migration life was dedicated to studying English and dreaming of England, particularly London. She managed to get to the city of her dreams when she became a sports journalist. The two-day business trip seemed like a joke and Masha grieved having to leave London, but this trip reinforced her desire to live in England. She figured out how to secure a multiple-entry visa and flew to conquer the country. “Perhaps our party of luck hunters was not too different from those who came here a hundred years ago,” she says of individuals she meets along the way. They are young, speak poor English, and have little experience, but they want to bring back home a lot of money. “Emigrants are all the same. People remain the same as time passes and eras change. Some will flourish, while others will be crushed by the machinery of another society. History tends to repeat itself”. In the quest for an inexpensive place to live, the protagonist meets a Slovakian and immediately feels drawn to him because of their shared mentality: “Being abroad has an amazing effect on people. When you’re at home, you consider any guest to be a stranger. However, it is worthwhile traveling to an Eastern European country such as Poland or the Czech Republic, where you will notice that any Russian-speaking person becomes like a family member. And as you travel further west, the same East Europeans will appear to be the most genuine comrades. Simultaneously, Asia transforms all Europeans into possible relatives”. The novel focuses on the immigrant experience, including the torments of finding love, choosing a good location where an émigré can feel at home, looking for a job, and wrestling with bureaucracy in the effort of obtaining a permanent visa.

3. Maria Sumnina (2008) who writes about America did not wish to go into exile. She viewed migration as an adverse phenomenon and was looking forward to returning to Moscow. The book depicts two years of her life – the required and adequate duration of residency in the country for a subsequent application for

American citizenship. Sending emails to her pals at home on a regular basis served as therapy, and the emails were eventually compiled into a book. The events take place at the start of the new millennium, and, unlike their predecessors, young people wishing to move to the US understand the importance of proficiency in English and have vivid visions of life overseas.

The book is a fascinating illustration of the evolution of a person who is anti-migration. It is also a fascinating experiment in adapting the Russian language to represent American space. What is going on around her seems surreal to the narrator: “I felt so sad – we live in some kind of a life parody, we achieve something, but it’s some funny clumsiness, in an unreal, inhuman city, where the houses are made of cardboard, the editorial office is in the corridor, rats and cockroaches are all around, a cheerful design, a cross between languages, and no one is clean, and people are all alone, and in advertising, and on road signs there are calls to inform on each other; they’re trying to kill you anyway, to extract as much money as possible for unnecessary services, and all this is under the threat of war and under the control of a maniac”. When the narrator dials telephone numbers given in ads, she rarely understands anyone, because “everyone’s accent, superimposed on mine – is a complete mess”. Immigrants with different background engage with one another and grow close: “So we went across Brooklyn: Colombian immigrants were driving Russians, and Pakistani immigrants were on the couch belonging to Colombian immigrants”. Although there are “recognizable figures – women in fur coats and headscarves near jeeps – our Orthodox... There’s a strange sense here – they’re doubly alien, both because they’re immigrants and because everyone in the parish is from the same community, and the priest speaks two languages, neither of which is his”.

In the confusion of the total picture individual inscriptions and yells seem simpler to understand in the surrounding world: “Shit, shit; The water is not safe; St. Emeric’s Catholic Church; Hey! Moving in! Maybe we can make new friends?”

By the middle of the book, English words creep into the author’s vocabulary, and they are frequently explained, such as *shabby* (*встрепанная*), or transliteration is used: *насладиться апскейл* [enjoy premium], (upscale – *роскошный, ориентированный на потребности богатых клиентов* [luxury, focusing on the interests of wealthy clients]). Reproduction of Americans’ comments become longer: “Why are you leaving more often than coming?”, “I can order for you”. This change in the use of language aims to reflect the narrator’s developing familiarity with the host society’s habits as well as a growing familiarity with the climate.

A *New Yorker* is signified by the adjective *NY-skiy* and the noun in plural by *NYcy* which are formed by an analogy with NY as NI but do not seem to be used in Russian. Some of the words are not supplied with translation, implying that the reader should be familiar with them, e.g., a *gym*. Yet some terms are explained at length: a *grocery* is ‘a store with a limited assortment of foods, chips, and detergents, where you can make a sandwich and pour tea’. ‘...at our place in the Poconos on a deck (translation: ‘at the dacha in the mountains, in the Russian community, on a verandah’), where noteworthy are both the place name and a loan word, which is common among all Russian-speaking Americans. Other examples include: “No picturing!!!,” signs warning of “no parking beware of the dog” (in English: ‘Carefully, vicious dog’, a literal, word for word, translation). The translation appears to be inaccurate; the concept has been Russified: no one should be afraid of a dog, but you must be careful not to let the dog out of the gate. So too with the word *bullshit*, which is translated literally (in American English, it is

desemanticized). As with зефир *маршмэллоу* ‘marshmallow’ (not widely known in Russia where the equivalent might be *zefir*). Some explanations are given in footnotes: ‘a soft, airy confection made from gelatin, sugar, and flavorings’. Probably, the author fails to give an accurate reading of *Shoot the freak*, following which the word *freak* is merely used in various pronunciations and contexts. When everything seems to be going well and ‘I am myself again,’ the local psychiatrist’s expression comes to mind: *my old self*. For example, on the route to Chicago, they travel on the ‘highway’: ‘Two tolls later – there are booths where they collect money – one should pay for the roads – we moved into Illinois’. According to the narrative, the author did not make any extra efforts to improve English. Sumnina also reacts to an English-language calque in a Russian-language announcement: ‘Make a meeting quickly!’ from English *make an appointment*, and to an insertion of an English word into Russian speech: ‘offered such a *beautiful* puppy’.

During an anti-war protest, an anonymous young man is attacked and battered, which prompts the protagonist to burst into native speech: ‘Here something happened to me that I was terrified of and did not expect to happen. I dashed there and began shouting horrible insults in Russian; my adrenaline was pumping, and my head was throbbing so much that I had to take *validol* [a popular Russian over-the-counter medication for heartaches]. The hardest part about being in a crowd is that you can’t keep your cool. Any trend is multiplied by a hundred.’

Repeated language errors become a recurring theme in conversations: ‘We discussed the problems of the language, and the Americans tried to speak Russian, and we finally took revenge on the “bloody mumblers.” Rebbeka spat out the word “washcloth”’. If someone laughs behind your back, you may become irritated and angry ‘at extraterrestrials, at the re-use of the term “bloody mumblers,” and at the fact that they always make us feel like strangers’. Constantly dreaming of a home in Moscow but fearing bureaucracy, the author argues, almost on the eve of returning home: ‘We are so used to not understanding anything here and not influencing anything that we have forgotten how to act decisively’. She knows that it is impossible to get rid of one’s accent until the very last moment: ‘Everyone comments on our language after we leave. They say, “Well, tell us something, and we’ll listen to your accent”’.

4. Dina Rubina, born in Uzbekistan, a Russian-Jewish writer living in Israel, is the author of *Women’s Wind*, which is about the contributions of Russian-speaking immigrants in various domains of life in the United States. Rubina’s works have always been multilingual and polyphonic. The story in *Women’s Wind* takes place in Kiev, Canada, and the United States. Back in Kiev, the heroine was surrounded by people from many walks of life, speaking a variety of languages and working in a variety of occupations each having a professional slang. She now lives in New York, and like many of her co-ethnics, she started speaking English only after migration. After migration she had to retrain and like many of her co-ethnics found a job in a beauty parlor. First and foremost, mashups in her language are linked to her work as *бьютишеш / эстетшеш* ‘beautician, or aesthetician’ (*kosmetolog* in standard Russian). *Лайсенс* ‘licence’ (treated in her sentences as a masculine noun, while the Russian noun is feminine) is a work permit; *фейс* ‘face’ is a person; *шампунь-леди* ‘shampoo-lady’ is a job of a hair-washer; *бьюти-дейз* ‘beauty days’ is her part-time job in a nursing home; *снимать мессэджи с телефона* ‘take phone messages’; *нашей corporation принадлежат двадцать пять салонов* ‘our corporation owns twenty-five beauty parlors’, *Я стараюсь слишком рано людей не буксовать, если только нет срочной необходимости*.

У меня личный кабинет, где я произвожу разного рода процедуры или – запомни и используй это слово – сервисы ‘Unless there is an urgent need, I try not to book clients too early. I have my own parlor where I give numerous types of treatment, or – remember and use this term – services’; *клинзеры* ‘cleansers’; *спонжники* ‘sponges’; *стимер* ‘steamer’; *вакс* ‘wax’, *отваксить* ‘work with wax’, *фэйшл* ‘facial’; *шарм-скул* (feminine) ‘charm school’; *старая карга оставила хороший туп* ‘the old hag left a good tip.’ Certain terms are associated with life in America in general, like *боро* ‘borough’ (administrative division of Greater New York neighborhoods); *home attendant* (old people’s assistant); *их трейдеров юнион держит за яйца все американское общество* ‘their trade union holds the entire American society by the balls’; *выглядит она очень феминин* ‘she looks very feminine’; *бордвок* ‘boardwalk.’ Emigrant jargon appears to be embodied in such examples: *Да, а с самим салоном произошла романтическая история: Эдди его прогулял, просвистел или, как еще говорят здесь, “профакал”* ‘Yes, and a romantic story happened with this very parlor. Eddie drank it away, he philandered it away or, as they say here, fucked it up’; *Мне даже удалось втиснуть туда книжный шкаф – “юзаный”* ‘I even managed to squeeze a bookcase there, a “used” one’; *не особо знакомые с английским советские эмигранты, безбожно коверкая, “Сони-Исланд-авеню”* ‘Soviet emigrants, who were not really familiar with English, distorted the words beyond recognition and called it “Sony Island Avenue” (meaning Coney Island Avenue); *срентуем тачку* ‘let us rent a car.’

Immigrant Russian-language jargon is rendered here, revealing its typical features: phonetic and morphological adaptation of English words to the Russian pronunciation and grammar, addition of endearing, diminutive and pejorative affixes, a mix-up of stylistic registers, generous insertion of taboo words and a mixture of Russian and English slang. A specific feature of the text is that borrowings are concentrated around the protagonist’s occupational sphere. Yet, we can also see that expressing her emotions the protagonist relies on both languages in her repertoire. Notably, in one of our interviews, a migrant from the US used literally the same mix up of Russian and English words listed here while she was talking about the care she takes of her face and body from a Ukrainian-born lady.

5. Alla Barkan is a pediatrician and professor of medicine who emigrated from Kazakhstan first to Austria and then to Switzerland. She wrote many pedagogical books for parents and provided psychological counseling for Russian-speaking people abroad. In her book (Barkan 2018) she accumulated her experience of living abroad, focusing on women in different life situations. Barkan refers to the fifth wave of emigration as specialists invited to work. While men happily work in science, enjoying comfortable conditions, women have no one to talk to. Although it seems that Russian is spoken everywhere in the center of Vienna, if you strike up a conversation, you will find out they are from different planets. She characterizes the new Russians who have settled in Europe. Some believe it is good that Vienna is full of immigrants from Moldova, Ukraine, willing to work for virtually nothing under the table. The situation is different in Austria compared to their homeland: a former director of a botanical garden works as a gardener, someone who was a professor and department head now provides private psychology services, and other Russians in Vienna are difficult to categorize (*neither fish nor flesh*), and still, one has to be careful with them and even offer to pay for silence. Russian-speaking friends are needed to share with someone other than servants. At the same time, they try to make acquaintances with all

the prominent Russians, including descendants of the White émigré community. In the garden, roses are bought from all over the world, while daisies come from her native Russian village. Counting which wave of emigration this is, Barkan concludes that this should already be the *n*th wave of immigration, as it steadily flows into all countries. However, even in small numbers, these immigrants find reasons to leave Russia, a country they ironically refer to as ‘the beloved.’ The overcrowding and fear in Russia prompt many to seek refuge abroad, often bringing their families to the safety of living in mansions and have no need for bodyguards. Meanwhile, businesses of modest means spring up to facilitate their departure from the former Soviet Union. As for the Russian wives of Austrians, this seems to be a different story altogether, with many marriages being either superficial or hastily entered into, resulting in more pain than joy. Life in a suburban mansion near Moscow was beautiful, and most importantly, everything happened in Russian, not in a foreign language. It is noted that abroad, *Antonina* calls herself *Angela* or *Angelika*, and *Galina* becomes *Christina*. Some researchers (e.g., Clifton, 2013; Protassova, Yelenevskaya, 2024a) draw attention to how names, national identity, and immigrants’ integration into host countries are discussed, and the social consequences of these discussions and to the dynamics of inclusion and exclusion based on names considered ‘foreign.’

Stories of Russian-speaking women in Europe have been collected by Budagashvili (2017) and others. The histories of children in immigration are artistically and didactically reported, e.g., in Stazi (2018), Heinz (2020), Guelfreikh (2021), and Danilova (2021). In these books, perception of another country is often conveyed by comparing impressions of different surroundings, cultures, landscapes, and the scenery of two or more environments. Adventures are often described as the challenges of simultaneously learning two languages, the struggles with misunderstandings, the gradual immersion into a different environment, the search for friends and self-affirmation, ultimately leading to success or to a new conception of their own personality. When compared to real practices of the Russophone immigrant women (e.g., Protassova & Yelenevskaya, 2024a; Yelenevskaya, 2024), we can state that linguistic biographies are in many aspects close to the same patterns and quite similar to what is reported on immigrant literature in general.

Conclusion. Based on a selection of both well-known and lesser-known female authors, we examined the main themes of their stories and novels in terms of reflections on emigration and adaptation processes in a new country. All the protagonists reveal differences in character, and they all view their life experiences as unique. Dealing with a new cultural and linguistic reality and being at various stages of integrating into the new society, they portray the self simultaneously mirroring how this process unfolds for others. They are seldom indifferent to the people around them and demonstrate a range of feelings and attitudes: sympathy and envy, criticism and admiration, encouragement and compassion. Seeking means of expression, they draw on the idiom and imagery of their own language and on the language of their new environment, which suggests hybridization of their identity.

Russophone women express their linguistic practices in literary works by utilizing various language patterns, expressions, and stylistic elements witnessing their knowledge of different languages, their feelings of nostalgia, and their search for comfort in the soul. In their literary expressions, immigrant women employ code-switching, specific lexical choices, syntactic structures, and narrative techniques to convey their experiences and perspectives which testify to their

changing status, view of the world, and life trajectories. These female émigrés negotiate their linguistic identities through fiction by exploring the themes of language proficiency, bilingualism, cultural heritage, diaspora communities, and assimilation. One of the biggest questions remains the linguistic and cultural integration of their children, their pains, sufferings, their integration, and ultimate success or failure.

Fiction written by Russian-speaking women often reflects their language use in real-life contexts by incorporating vernacular speech, dialects, and linguistic nuances discrepant with their previous cultural and social backgrounds. Although happening in various countries, the process of integration reveals common features. Cultural and societal factors such as historical events, migration experiences, gender roles, and societal norms influence the linguistic practices depicted in their texts. Intersections with the themes of gender, identity, and migration showcase the complexities of language acquisition, adaptation, and expression in multicultural contexts.

The study provides insights into the dynamic relationship between language, culture, and personal identity. Russophone female writers use language to convey their unique experiences, emotions, and perspectives, shaping narratives that reflect their linguistic and cultural heritage. Linguistic practices portrayed in literature by Russian-speaking women contribute to broader discussions about language diversity, cultural representation, and the role of women in shaping literary traditions, the richness and complexity of language use, challenging monolithic representations and promoting a more inclusive understanding of linguistic diversity. All these factors changes over time and first impressions and long experiences result in different recapitulations of the reflections and positions gained by the authors.

The wellbeing of all the featured authors naturally aligns with the stage of their integration into the life of a new country. The search for justification and meaning in their actions inevitably accompanies the immigrant's journey. The female perspective, if one may say so, emphasizes everyday details and the attainment of certain levels of comfort. All of this is described in the academic literature on immigration and is presented here in a literary form.

Sources

- Barkan, Alla. (2018). *Emigracija ennoj volny. Zhenskije istorii*. Zug: Sandermoen Publishing.
- Bibish (H. Siddikova). (2004). *Tancovshchica iz Hivy, ili Istorija prostodushnoj*. St. Petersburg: Azbuka-klassika.
- Budagashvili, Elena. (2017). *Ja – chelovek. Roman ob emigracii*. Zug: Sandermoen Publishing.
- Danilova, Maria. (2022). *Anja zdes' i tam*. Moscow: Rozovyi zhiraf.
- I.D. (2007). *Opyt moei zhizni. Kniga I. Emigratsiya*. New York: I and I Publishing.
- Guelfreikh, Polina. (2021). *Istorii pro Goshu, kotoryj zhivet v Italii i govorit po-russki*. St. Petersburg: Zlatoust.
- Heinz, Maria. (2020). *Veselye istorii pro Sashu*. Zug: Sandermoen Publishing.
- Petrova, Yulia. (2014). *Nich'ia po-angliiski. Ispoved' emigrantki*. Moscow: AST.
- Rubina, Dina. (2017). *Babij veter*. Moscow: Eksmo.
- Stazi, Oksana. (2018). *Govorim po-russki vmeste s Nastej*. Moscow: Bilingva.
- Sumnina, Maria. (2008). *Tri megabaita iz N'iu-Iorka*. Moscow: Centrpoligraf.
- Ulitskaya, Lyudmila. (1997). *The Funeral Party*. Translated by Cathy Porter. New York: Schocken Books.

References

- Butenina, Evgenia M. (2019). The New York Text in Contemporary Russian-American Fiction. *Studia litterarum*, 4(3), 158-171.

- Caffee, Naomi. (2022). 'Not only Russian': explorations in contemporary Russophone literature. Introduction. *Russian Literature*, 127, 1-10.
- Clifton, Jonathan. (2013). What's in a name? Names, national identity, assimilation, and the new racist discourse of Marie Le Pen. *Pragmatics*, 23(3), 403-420.
- Cowart, David. (2006). *Trailing Clouds: Immigrant Fiction in Contemporary America*. Ithaca: Cornell University Press.
- Cutter, Martha J. (2005). *Lost and Found in Translation: Contemporary Ethnic American Writing and the Politics of Language Diversity*. Chapel Hill: University of North Carolina Press.
- Deutch Schotland, Sara. (2018). Finding home for immigrant stories: plea to include fiction involving immigrant women in law and literature and immigration policy courses. *Georgetown Immigration Law Journal*, 33(1), 39-54.
- Hron, Madelaine. (2009). *Translating Pain: Immigrant Suffering in Literature and Culture*. Toronto: University of Toronto Press.
- Kohl, Katrin, Rajinder Dudrah, Andrew Gosler, Suzanne Graham, Martin Maiden, Wen-chin Ouyang, & Matthew Reynolds. (Eds.) (2020). *Creative Multilingualism: A Manifesto*. Cambridge: Open Book Publishers.
- Meklin, Margaret. (2005). Many countries, one language: literature of the Russian diaspora. *Toronto Slavic Quarterly*, 11(70). Retrieved from: <http://sites.utoronto.ca/tsq/11/meklin11.shtml>
- Mustajoki, Arto, Ekaterina Protassova, & Maria Yelenevskaya. (Eds.) (2020). *The Soft Power of the Russian Language: Pluricentricity, Politics and Policies*. London: Routledge.
- Platt, Kevin M. F. (Ed.) (2018). *Global Russian Cultures*. Madison: University of Wisconsin Press.
- Protassova, Ekaterina, & Maria Yelenevskaya. (2024a). *Everyday Linguistic and Cultural Practices of the Russophone Diaspora*. Lanham: Lexington.
- Protassova, Ekaterina, & Maria Yelenevskaya. (2024b). Immigrants' names: between assimilation and culture maintenance. *Linguistica lettica*, Special Issue for Laimute Balode, 96-118.
- Rubins, Maria. (Ed.) (2021). *Redefining Russian Literary Diaspora, 1920–2020*. London: University College London Press.
- Walkowitz, Rebecca. (2007). *Immigrant Fictions: Contemporary Literature in an Age of Globalization*. Madison: University of Wisconsin Press.
- Yelenevskaya, Maria. (2024). "Girls, you know everything ...": Russophone female immigrant groups on Facebook as spaces of solidarity and facilitators of integration. *Slavic Language Education*, 4, 94-113.
- Yelenevskaya, Maria, & Ekaterina Protassova. (Eds.) (2023). *Homemaking in the Russian-speaking Diaspora: Material Culture, Language and Identity*. Edinburgh: Edinburgh University Press.

Резюме

Протасова Єкатерина, Єленєвська Марія

ХУДОЖНЯ ЛІТЕРАТУРА ЖІНОК-ІМІГРАНТОК: САМОІДЕНТИФІКАЦІЯ ТА ОДНОЧАСНЕ ВИКОРИСТАННЯ КІЛЬКОХ МОВ ЯК ПОВСЯКДЕННА ПРАКТИКА

Постановка проблеми. Тексти, написані авторами-іммігрантами, порушують такі важливі теми, як порівняльна рецепція постколоніальної літератури, фемінізм та політика іммігрантських наративів, інтегруючи дослідження зі світової літератури та теорії наративу, щоб кинути виклик традиційним національним літературним парадигмам. У цій статті досліджено

трансформаційну силу багатомовності та гібридного вираження діаспорних літературних творів, які змінюють історичну пам'ять та культурну ідентичність.

Мета дослідження – вивчення відображених у літературних творах мовних практик російськомовних* жінок, які проживають за кордоном. Серед поставлених запитань є такі: як жінки-іммігрантки зображені в художній літературі? Які лінгвістичні моделі та стратегії вони використовують, щоб впоратися з викликами свого нового життя? Як ці жінки виражають свою мовну ідентичність за допомогою текстів і наскільки точно ці тексти відображають їхнє реальне використання мови? Які культурні та суспільні чинники впливають на ці мовні практики, і як вони пов'язані з темами гендеру, ідентичності та міграції? Дослідження вивчає перетин мови з культурними та суспільними впливами в часи надрізноманітності.

Методи. Ми проаналізували книги письменниць-емігранток (І.Д. Петрової, Сумніної, Рубіної, Баркан та ін.) для виявлення мовної саморефлексії та перемикання кодів за допомогою мотивного та контент-аналізу. Ця розвідка ґрунтується на попередніх дослідженнях і сприяє розумінню мовних особливостей емігрантської літератури, жіночої емігрантської ідентичності та концепції дому в російськомовній діаспорі.

Результати. Історії, розказані російськомовними жінками-мігрантками, розкривають виклики та перемоги життя в новій країні. Ці оповідання часто порівнюють різні середовища і нації, ілюструючи боротьбу за вивчення мов та інтеграцію в незнайоме суспільство, що тісно пов'язано з реальним досвідом, задокументованим дослідниками діаспори. Досліджувані літературні твори висвітлюють мовні практики та культурну адаптацію жінок, використовуючи перемикання кодів та неоднозначне ставлення до їхніх досягнень.

Дискусія. Досліджуючи такі теми, як культурна ідентичність, мовне розмаїття та транснаціональні спільноти, автори аналізують мовні практики російськомовних жінок-емігранток у літературних творах і показують, як ці жінки рефлексують про себе. Культура їхнього нового середовища впливає на використання ними мови, а мова перетинається з гендерним та міграційним досвідом. Мова передає перспективи, сформовані в країнах їхнього походження, і демонструє, як російськомовні жінки описують свій мовний багаж та інтеграцію в нову реальність.

Ключові слова: іммігрантська література, творча багатомовність, російська діаспорна література, російськомовна література, переключення кодів.

Abstract

Protassova Ekaterina, Yelenevskaya Maria

IMMIGRANT WOMEN FICTION: SELF-IDENTIFICATION AND TRANSLANGUAGING AS EVERYDAY PRACTICES

Background. Texts written by immigrant authors tackle critical themes like comparative reception of postcolonial literature, feminism, and the politics of immigrant narratives, integrating research from world literature and narrative

---

* Офіційна мова держави-терориста проти України. – Прим. ред.

theory to challenge traditional national literary paradigms. This article examines the transformative power of multilingualism and the hybrid expression of diasporic literary works that reshape historical memory and cultural identity.

Purpose. The research aims to explore the linguistic practices of Russian-speaking women living abroad as depicted in literary works. The RQs addressed include: How are female immigrants portrayed in fiction? What linguistic patterns and strategies do they use to cope with the challenges of their new life? How do these women negotiate their linguistic identities through texts, and how accurately do these texts reflect their real-life language use? What cultural and societal factors influence these linguistic practices, and how do they relate to themes of gender, identity, and migration? The study investigates the intersection of language with cultural and societal influences in times of superdiversity.

Methods. We analyzed books by female émigré writers (I.D., Petrova, Sumnina, Rubina, Barkan et al.) to identify linguistic self-reflection and code-switching, using motif and content analyses. This study builds on prior research and contributes to understanding language characteristics in immigrant literature, female émigré identities, and the concept of home in the Russophone diaspora.

Results. Stories narrated by Russophone migrant women reveal challenges and triumphs of living in a new country. These narratives frequently compare different settings and nations, illustrating the struggle of learning languages and integrating into unfamiliar societies which align closely with real-life experiences documented by diaspora researchers. The studied literary works highlight women's linguistic practices and cultural adaptations, using code-switching and mixed attitudes toward their achievements.

Discussion. Exploring themes such as cultural identity, language diversity, and transnational communities, the authors examine the linguistic practices of Russophone émigré women in literary works and provides how these women reflect about the self. The culture of their new environment influences their language use, and language intersects with gender and migration experiences. Language conveys perspectives shaped in their countries of origin and demonstrates how Russophone women describe their linguistic luggage and their integration into a new reality.

Key words: immigrant fiction, creative multilingualism, Russian diaspora writing, Russophone literature, code switching.

Відомості про авторів

Протасова Єкатерина, Ph.D., доктор педагогічних наук, професор кафедри лінгвістики, Університет Гельсінкі (Фінляндія), e-mail: ekaterina.protassova@helsinki.fi
Protassova Ekaterina, Ph.D., Dr. Hab. in Pedagogy, Senior University Lecturer, Department of Languages, University of Helsinki (Finland), e-mail: ekaterina.protassova@helsinki.fi
ORCID 0000-0002-8271-4909

Єленевская Марія, Ph.D., старший науковий співробітник відділу гуманітарних наук і мистецтв, Техніон-Ізраїльський технологічний інститут, Хайфа (Ізраїль), e-mail: ymaria@technion.ac.il
Yelenevskaya Maria, Ph.D., Senior Researcher, Department of Humanities and Arts, Technion-Israel Institute of Technology, Haifa (Israel), e-mail: ymaria@technion.ac.il
ORCID 0000-0001-7155-8755

Надійшла до редакції 6 травня 2024 року
Прийнято до друку 26 травня 2024 року

**LANGUAGE COMPETENCE AND COMMUNICATION:
LEARNING A FOREIGN LANGUAGE /
МОВНА КОМПЕТЕНЦІЯ ТА КОМУНІКАЦІЯ:
НАВЧАННЯ МОВИ ЯК ІНОЗЕМНОЇ**

УДК 811.112.2'243:811.161.2'242

DOI: 10.2478/lccc-2024-0005

Олена Васильченко**РІДНА МОВА ЯК РЕСУРС ДЛЯ ВИВЧЕННЯ
НІМЕЦЬКОЇ МОВИ
ЯК МОВИ НАВЧАННЯ В АВСТРІЇ**

Стаття присвячена дослідженню становлення ранньої писемної компетентності в українській мові як рідній та в німецькій мові як мові навчання українськими дітьми початкової школи в умовах вимушеної міграції в Австрії. Основою для аналізу слугували письмові зразки, що їх було еліцитовано за допомогою інструменту аналізу набуття ранньої писемної мовленнєвої компетентності ELA та розглянуто з точки зору педагогічної стратегії траслінгвізму, що дозволяє творче використання всіх доступних мовних ресурсів людиною, що говорить двома або більше мовами, для комунікації із застосуванням усього мовного репертуару.

Ключові слова: писемна компетентність, українська мова як рідна, німецька мова як мова навчання, еліцитація, траслінгвізм, мовний репертуар.

1. Вступ

За даними Австрійської пресової агенції понад 13000 дітей шкільного віку опинилися в Австрії (Rund, 2023) з початком широкомасштабної війни в Україні 22 лютого 2022 року. У ситуації вимушеної міграції вони були змушені інтегруватися в австрійську систему шкільної освіти, вивчати нову для більшості іноземну мову й адаптуватися до нового колективу та вчителів. Досвід війни, який пережили українські діти (втеча, страх, втрата, беззахисність) є одним з найгірших досвідів, який може отримати дитина. Стрес від цієї травматичної ситуації може проявлятися у постійній напрузі, відсутності концентрації уваги, частому відволіканні, що заважає навчанню та здатності адаптуватися до нового. Саме тому діти, а особливо діти з емоційно-стресовими переживаннями, потребують безпечного середовища, яке б характеризувалося стабільністю та надійністю і створювало б позитивну атмосферу через довірливі стосунки. Цим місцем може стати школа, одне з головних завдань якої – створити для дитини середовище, вільне від страхів, що спричинили травму, дати дитині можливість відновити емоційну безпеку, побудувати довіру і відчувати, що тут з нею не може статися нічого поганого. З іншого боку, школа в Австрії є місцем, де розмовляють та викладають іншою

© Васильченко О., 2024

мовою, що додає ще більше стресу до непростой ситуації, в якій опинилися українські школярі. У цьому контексті можливості виявлення, визнання та підтримки потенціалу дитини в вимушеній міграції, який в повному обсязі виражається в процесі писемної чи усної комунікації рідною мовою, на відміну від комунікації іноземною мовою, відіграє значущу роль у встановленні емоційно-психологічної рівноваги. Цей потенціал здобувачів початкової освіти може бути визначено за допомогою інструменту аналізу набуття ранньої писемної мовленнєвої компетентності ELA (Early Literacy Acquisition), який дозволяє встановити здатність продукувати письмові тексти не лише німецькою мовою як мовою навчання, але й рідною мовою (Atamasa et al., 2023). Рідна мова – це ресурс та допоміжний важіль для опанування іноземної мови, засіб розкриття креативності та потенціалу дитини, встановлення якого дає можливість для подальшої підтримки здібностей школярів та розвитку їх вже в німецькій мові.

2. Теоретичне підґрунтя

Питанню взаємозв'язку емоційно-психологічного аспекту, травматичного досвіду та впливу на спроможність до навчання присвячено багато робіт. На думку Metziga та Шустера, для ефективного засвоєння матеріалу необхідно, щоб інтенсивні почуття – такі як страх, гнів, радість, напруга, тобто афективне збудження – вщухли і стабілізувалися на середньому рівні, придатному для навчання (Metzig & Schuster, 2020, с. 331).

Згідно з результатами досліджень Георгія К. Лозанова, мозок людини працює найкраще, коли він психічно і фізично розслаблений (цит. за: Castner & Koch, 1993, с. 22). Як показали вимірювання мозкових хвиль, серцебиття і ритму дихання, уповільнення всіх процесів в організмі учня під час процесу навчання спричиняє підвищення здатності до навчання й запам'ятовування. Стан, у якому мозок може працювати оптимально, називається альфа-станом, що сприяє навчанню без стресу та тривоги (Castner & Koch, 1993, с. 22). Якщо цю важливу передумову для осмисленого навчання та отримання знань не виконано, це означає, що когнітивні процеси, інтеграція в групу або клас у школі можуть бути порушені.

Як зазначено в (Lundquist-Mog & Widlok, 2015, с. 18), сприяння емоційно-психологічному розвитку має фундаментальне значення для зміцнення впевненості в собі, соціалізації в нових умовах вимушеної міграції, уможливлюючи взаємодію та спілкування. Цей психосоціальний рівень є важливим фактором й у вивченні іноземної мови. Баусум вважає, що одним із найважливіших факторів резилентності є радість життя, якій потрібно вчитися знову. Людина вчиться та запам'ятовує найкраще, коли вона емоційно залучена. Це також стосується позитивних почуттів радості, веселощів, щастя й гордості (Bausum et al., 2013, с. 47). Радість, яка передається в безпечному середовищі з позитивними стосунками, може успішно протидіяти травматичному досвіду (Bruchholz & Tscherny, 2016, с. 145). Ланг та співавтори переконані, що для дітей та підлітків з емоційно-стресовими переживаннями необхідно зробити новий коригувальний досвід у сфері їхніх емоційних переживань. Треба додати до їхнього багажу радість та впевненість, легкість і піднесення, що підтримує оптимізм і креативність у думках та діях (Lang et al., 2013, с. 122). Плутцар додає, що саме позитивна Я-концепція сприяє успіху в школі (Plutzar, 2021, с. 92).

У контексті вивчення іноземної мови, для нашого дослідження важливу роль відіграє підхід, розроблений Гансом Райхом, згідно з яким в міграційному

суспільстві уможлиблюється ресурсно-орієнтоване розуміння розвитку білінгвізму. Крім того, він підкреслює важливість співпраці між вчителями різних предметів, а також необхідність інтеграції рідної мови учнів у шкільні програми (цит. за: Atamasa et al., 2023, с. 4). Слушною є позиція науковців, які зазначають, що у випадку, коли втрачено природне використання власної мови, почуття безпорадності та невпевненості стає сильнішим (Grindberg & Grindberg, 1990, с. 125; Kronsteiner, 2003, с. 55). Саме в умовах вимушеної міграції є загроза втрати природного використання рідної мови. Як підкреслює Плутцар (2021), почуття безсилля і гніву тісно пов'язані з досвідом так званої «безмовності» (Sprachlosigkeit) та належать до емоційного виміру мови (Plutzar, 2021, с. 89). Вона впевнена, що втрата рідної мови може бути розглянута як втрата себе та своєї ідентичності. Тому важливим, на думку Плутцар, є створення безпечного простору, в якому обидві мови, рідна мова та мова навчання, мають своє місце та взаємодіють (Plutzar, 2019, с. 220).

Існує декілька гіпотез стосовно взаємодії рідної мови та мови навчання. По-перше, це так звана контрастивна гіпотеза (Kontrastivhypothese), яка відштовхується від того, що у процесі вивчення другої мови як мови навчання на неї переносяться характеристики та структури рідної мови. Якщо на певних мовних рівнях є збіги, наприклад, порядок слів у розповідному реченні, тоді можна говорити про позитивний трансфер. Якщо різниця велика, варто очікувати негативного впливу, який разом з тим легко передбачити (Jeuk, 2010, с. 30). Відповідно до гіпотези інтердепенденції (Interdependenzhypothese) (Cummins, 2000), друга мова як мова навчання засвоюється на базі рідної мови та отримує переваги від навичок, що вже розвинуто в рідній мові. Цікавим видається спостереження, що діти-мігранти, які вже мають досвід навчання рідною мовою в шкільних закладах, краще засвоюють другу мову як мову навчання в порівнянні з дітьми-мігрантами, що народилися в приймаючій країні та не мали формальної освіти рідною мовою і користуються нею лише з рідними. Компетентності, що розвинені в рідній мові, є вирішальним чинником успішності дітей-мігрантів у школі приймаючої країни (Jeuk, 2010, с. 32).

У (Jeuk, 2010, с. 29) підкреслюється доцільність використання навичок, набутих в рідній мові, для підтримки засвоєння німецької мови як мови навчання. Він також звертається до питання змішування мов (Code-Switching, Code-Mixing) у процесі комунікації та оцінювання їхнього статусу як помилки чи, навпаки, як креативного феномену переходу від рідної мови до мови навчання. Мюлер визначає поняття *трансфер* як систематичний вплив на рівні мовної компетентності. Трансфер передбачає перенесення знань з однієї мови на іншу. Термін *перенесення* використовується, зокрема, у дослідженнях з вивчення другої мови як мови навчання, тобто для опису засвоєння іншої мови людиною, у якої вже повністю сформовані компетентності в рідній мові. Трансфер може мати як позитивні, так і негативні наслідки. Позитивний трансфер приводить до легшого засвоєння другої мови, негативний сповільнює її засвоєння (Müller, 2016, с. 40-41). Швидкість засвоєння особливостей іноземної мови істотно залежить від схожості або відмінності структур у рідній мові учня (Jeuk, 2010, с. 35).

Головною метою статті є висвітлення особливостей взаємодії рідної української та німецької мови як мови навчання в писемному мовленні за допомогою інструменту аналізу набуття ранньої писемної мовленнєвої

компетентності, що було розроблено в рамках міжнародного проєкту ELA (Atamasa et al., 2023).

Наші гіпотези полягають у наступному:

1. У процесі створення текстів рідною та іноземною мовами, потенціал дитини повною мірою розкривається в текстах, написаних рідною мовою.

2. Якщо робити висновок, спираючись лише на текст, що продукується іноземною мовою, потенціал дитини-мігранта не буде розкрито повною мірою, що може спричинити одностороннє ставлення до учня без врахування його вмінь та навичок, що вже сформовано в рідній мові.

3. Рідну мову варто розглядати не як перешкоду, а як ресурс для вивчення другої мови як мови навчання.

3. Методи та матеріал дослідження

Для досягнення поставленої мети дослідження було використано інструмент аналізу набуття ранньої писемної мовленнєвої компетентності ELA (Erfassung früher literaler Aktivitäten in Ukrainisch, Türkisch, Russisch und Deutsch), який має на меті встановлення та аналіз ранньої двомовної або багатомовної писемної компетентності дітей на основі зразків письмових текстів. ELA надає можливість розглянути процес засвоєння німецької мови як мови навчання з ресурсно-орієнтованої точки зору, а також може стати основою для суто наукових досліджень (Atamasa et al., 2023).

Інструмент ELA було розроблено спочатку для турецької та німецької мов у рамках спільного проєкту Віденського та Гамбурзького університетів, який фінансував Фонд Фройденберга. Згодом він був доповнений українською та російською мовами. ELA використовується для аналізу текстів, що написано учнями початкової школи рідною мовою (українською, турецькою, російською) та німецькою мові, яка є мовою навчання в Австрії та Німеччині. Зазначимо, що ELA не є інструментом для суто діагностування рівня володіння мовою, орієнтованого на компетентності, який використовується для того, щоб робити заяви про глобальну писемну мовленнєву компетентність. Цей інструмент допомагає скоріш продемонструвати альтернативні способи аналізу письмових текстів у молодшому шкільному віці та допомогти проявитися дитячій креативності. Учнів заохочують до письмової діяльності, дозволяючи взаємодію мов та всі доступні їм ресурси для самовираження. Таким чином проявляються літературний потенціал та здібності дітей (Atamasa et al., 2023).

Матеріалом дослідження є зразки письмових текстів, написаних українською та німецькою мовами учнями початкової школи, які з початком війни в Україні в лютому 2022 року були змушені переїхати з України до Австрії та були інтегровані в австрійську систему шкільної освіти.

Для отримання письмових текстів було використано метод еліцитації, що означає «процедуру спонукання досліджуваних осіб до певних висловлювань у визначених контекстах» (Ahrenholz, 2010, с. 64). Ці висловлювання є мовними даними учнів та підлягають систематичному лінгвістичному аналізу. Еліцитацію здійснюють за допомогою стимулу, який надає досліджуваним підставу для продукування бажаних мовленнєвих висловлювань. У цьому контексті мовні навички в рідній та другій мовах варто розглядати як такі, що тісно пов'язані зі світоглядом мовця (Mezger, Schroeder & Şimşek, 2014, с. 74).

4. Результати дослідження

Результати дослідження базуються на 80 текстах, що було зібрано у червні 2022 року в трьох початкових школах Відня у так званих Neu-in-Wien Klassen, які було організовано спеціально для дітей з України. Зразки письмових робіт збиралися протягом 4 тижнів, в яких взяли участь 40 українських учнів молодшого шкільного віку. На момент збору зразків діти відвідували австрійські школи близько 3 місяців. Більшість з них раніше не вивчали німецьку мову, оскільки першою іноземною мовою, яку вивчають у школах України з першого класу, є англійська.

Зразки письмових робіт не збиралися безпосередньо один за одним. Між ними був тижневий інтервал, щоб учні могли повторно налаштуватися на роботу з зображенням, який є стимулом для описання ситуації на малюнку. Кожного разу як стимул використовувалося одна й та сама ілюстрація з дитячої книжки Серени Романеллі «Kleiner Dodo, was spielst du?» (Romanelli, 1995, с. 11). Ситуаційна картинка має на меті стимулювати дитячу уяву та ініціювати творчий процес письма. Другий стимул було сформульовано українською та німецькою мовами: *Подивись на малюнок та напиши, що там відбувається / Schau dir das Bild an und schreibe auf, was dort passiert.* Стимул, сформульований відповідною мовою, дозволив учням по-різному організувати свої тексти та спробувати свої творчі здібності в письмовій формі (Atamasa et al., 2023).

На початку та під час опитування необхідно було якомога менше говорити з учнями про зміст ілюстрації, щоб вони могли розробити індивідуальний підхід до написання свого тексту та проявити креативність. Якщо діти не знали, як називається та чи інша тварина німецькою мовою, їм пропонували дати цим фігурам на ілюстрації імена, або зробити для них малюнок та застосувати весь свій мовний репертуар. На роботу було відведено від 30 до 40 хвилин, які виявилися достатніми.

Створені тексти було проаналізовано за різними аспектами: на лексичному, морфосинтаксичному та текстуальному рівнях. Якщо у текстах було зафіксовано прояви змішування мов чи варіанти, далекі від стандартної літературної мови, то їх не корегували, а записували в окрему колонку для подальшого аналізу. Зібрані та проаналізовані письмові зразки свідчать про те, що більше креативності та різноманітності в мовних засобах зафіксовано в текстах, що написано рідною мовою. Цікавим спостереженням було те, що персонажі та аспекти, які виходять за межі ситуаційного зображення (ілюстрація з дитячої книжки Серени Романеллі «Kleiner Dodo, was spielst du?»), майже виключно наявні у текстах, написаних рідною мовою, описання в яких є набагато детальнішими та відрізняються від текстів, що написано німецькою мовою, більшою емоційністю та фантазією. Тексти німецькою мовою коротші та характеризуються простішою структурою (Vasylchenko, 2023, с. 70). Через брак певних слів діти замінюють їх українськими або англійськими відповідниками, а тваринам, назви яких німецькою їм невідомі, дають імена (див. Табл. 1). Така стратегія дозволила не залишатися безмовним та з успіхом впоратися з поставленим завданням.

Таблиця 1. Тексти німецькою та українською, написані однією дитиною (Vasylchenko, 2023, с. 71).

Рядок	Текст німецькою Орфографія та пунктуація залишаються такими, як в тексті-оригіналі.	Примітки/зауваження
1 2 3 4 5	<i>In der Wald theater. Auf dem Baum der Affe spile на скрипці Wald ist sehr grün. In der Tigers mouth blume. Nasekorn frisst Gras.</i>	В тексті є ознаки перемикання кодів (Code-Switching). Наприклад, німецьке слово «Geige» замінено на українське «на скрипці». Позицію присудка в 2-му реченні та відсутність артикля перед іменником «Wald» можна пояснити впливом рідної мови на німецьку мову. У 2-му та 4-му реченні помітний вплив англійської мови: <i>mouth</i> замість <i>Mund</i> , <i>theater</i> та <i>blume</i> з малої літери, конструкція родового відмінку, що не є характерною для німецької мови.
Рядок	Текст українською Орфографія та пунктуація залишаються такими, як в тексті-оригіналі.	Переклад англійською
1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12 13 14 15 16 17 18	<i>В лісі почалась вистава. Мавпа на колоді грає на скрипці. Леопард в головній ролі. Носоріг жує траву. У мишок найкращі місця! На голові носорога. Інша мавпа тільки встала й думає що сталося з її будинком. Павлін тільки прийшов похизуватися своїми красивими пір'їнами. І випадково став актором! Мурахоїд зачаровано дивиться на мавпу. Невідомий папуга визирає з трави. Він теж глядач. Ось такі події сьогодні відбувалися в лісі!</i>	<i>A concert has begun in the forest. The monkey is standing on a log and playing the violin. The leopard is in the lead role. The rhino is chewing grass. The mice have the best seats! On the rhino's head. Another monkey has just got up and is wondering what happened to his house. The peacock has just come to show off his beautiful feathers. By chance, he has become an actor! The anteater stares spellbound at the monkey. An unfamiliar parrot peers out of the grass. He is also a spectator. Such events have taken place in the forest today.</i>

У німецькомовних зразках часто іменники, які не стоять на початку речення, пишуться з малої літери, що можна інтерпретувати як перенесення українського правопису на німецьку мову, наприклад, *ein affe steht auf einem baum und spielt geige*. Також трапляється, що в україномовному зразку всі слова написано з малої літери, навіть на початку речення, що знову ж таки суперечить нормам правопису. Назви тварин в деяких україномовних зразках

написані з великої літери, навіть якщо вони не стоять на початку речення. Можна припустити, що ці тварини розглядаються як головні герої оповідання, або що німецькі правила правопису, де всі іменники пишуться з великої літери, були перенесені на українську мову, наприклад, *Носоріг сильний, Павич красивий, Леонард швидкий, Лімур та Мавпа спритні, Тукан вміє літати, Мурахойд ловить мурах*. Головний герой часто вживається у зменшувальній формі (*das Äffchen, мавпочка*), що притаманно українській мові (Vasylchenko, 2023, с. 70).

Дуже важливо було заохотити дітей до опису подій, що відбуваються на малюнку, надати їм простір та впевненість, що вони зможуть успішно виконати це завдання з використання всіх ресурсів: Code-Switching, малюнки, давати імена фігурам на ілюстрації. Цей процес можна описати як форму *транслінгвізму* (engl. Translanguaging), що означає творче використання всіх доступних мовних ресурсів людиною, яка говорить двома або більше мовами, для комунікації із застосуванням усього комунікативного репертуару. Офелія Гарсія вважає дуже продуктивною педагогічну стратегією, яка базується на зіставленні мов, що складають мовний репертуар учнів, та дозволяє їм здійснювати перемикання з однієї мови на іншу, їх змішування та використовувати білінгвізм/багатомовність у творчому письмі (García & Wei, 2014). Як зазначено в (Jeuk, 2010, с. 37), змішування мов є проявами мовної компетентності, а не мовного дефіциту. Він вважає, що такі змішування свідчать про креативність дитини та не мають негативного впливу на засвоєння другої мови як мови навчання. Дослідник наголошує важливість розуміння значення рідної мови та її вплив для вивчення другої мови як мови навчання на всіх мовних рівнях в усному та писемному мовленні. Позитивне сприйняття рідної мови учнів в багатомовному соціумі сприяє їхньому психосоціальному та мотиваційному розвитку (Göbel et al., 2023).

5. Висновки

Таким чином інструмент ELA допомагає проявитися когнітивним здібностям та вмінням учнів висловлюватися рідною мовою у письмовій формі, що може стати відправною точкою для обміну досвідом між вчителями рідної мови та німецької мови та дозволити приділяти увагу не лише навичкам (письмового) висловлювання учнів німецькою, але й українською мовою. В (Ehlich, 2005, с. 50) підкреслюється важливість прийняття та підтримки мовної різноманітності дітей-мігрантів та наголошується, що «для дітей, мовою спілкування в родині яких не є німецька мова, важливо щоб обидві мови (рідна та друга німецька як мова навчання) були задіяні в регулярному мовному оцінюванні». Саме це є важливим підґрунтям для ресурсно-орієнтованої мовної підтримки українських учнів в умовах вимушеної міграції в Австрії. Рідна українська мова має бути тим ресурсом, що дозволяє побачити здібності дитини, які залишаються прихованими, якщо брати до уваги лише тексти, написані німецькою мовою. Такий підхід впливає на інтеграцію учнів в австрійську систему освіти, їхній успіх у навчанні та адекватне розуміння їх здібностей вчителями австрійських класів. Ці висновки було зроблено авторкою статті як в результаті аналізу дитячих текстів за допомогою інструменту ELA, так й завдяки зворотному зв'язку від вчителів, що викладають німецьку як мову навчання для дітей-мігрантів у школах Австрії, та мали можливість апробувати цей інструмент у своїх класах. Вони дійшли

висновку, що ELA допомогла їм змінити фокус уваги та перейти від одномовного (а саме німецькомовного) та орієнтованого на дефіцит підходу до багатомовного та орієнтованого на рідну мову як ресурс. Як наслідок, через використання та зіставлення різних мов відбувається формування мовної свідомості (Sprachbewusstsein), що сприяє розумінню як цінності багатомовності в мультинаціональному суспільстві, так й цінності рідної мови. Таке сприйняття відіграє важливу роль у вивченні другої мови як мови навчання, особливо в умовах вимушеної міграції.

References

- Ahrenholz, B. (2010). Elizitierung. In Barkowski, Hans, Krumm, Hans-Jürgen (Hrsg.) *Fachlexikon Deutsch als Fremd- und Zweitsprache*. Tübingen: Francke.
- Atamaca, B., Demir, Ö., Dirim, I., Lengyel, D., Perner, K. P., Savaş, A., Şentepe, M. O. & Vasylychenko O. (2023). Hinweise zur Arbeit mit dem Analyseinstrument ELA. In *ELA – Erfassung früher literaler Aktivitäten: Ukrainisch, Türkisch, Russisch, Deutsch*. <https://services.phaidra.univie.ac.at/api/object/o:2048840/preview>.
- Bausum, J., Besser, L. U., Kühn, M. & Weiß, W. (Hrsg.) (2013). *Traumapädagogik. Grundlagen, Arbeitsfelder und Methoden für die pädagogische Praxis*. (3. Aufl.). Weinheim Basel: Beltz Juventa.
- Bruchholz, A. & Tscherny, S. (2016). Lebensfreude als heilende Kraft – Lebensfreude empfinden und konservieren: Ein Erlebnisbericht. In: Baierl, Martin; Frey, Kurt (Hrsg.) *Praxishandbuch Traumapädagogik. Lebensfreude, Sicherheit und Geborgenheit für Kinder und Jugendliche*. Göttingen: Vandenhoeck & Ruprecht.
- Castner, T. & Koch, K. (1993). *Lernen ohne Angst und Stress. Einführung der Suggestopädie in den Schulunterricht*. Darmstadt: Winklers Verlag.
- Cummins, J. (2000). *Language, Power and Pedagogy*. Clevedon: Multilingual Matters.
- Ehlich, K. (2005). Sprachaneignung und deren Feststellung bei Kindern mit und ohne Migrationshintergrund. In Bundesministerium für Bildung und Forschung (BMBF) (Hrsg.) *Anforderungen an Verfahren der regelmäßigen Sprachstandsfeststellung als Grundlage für die frühe und individuelle Förderung von Kindern mit und ohne Migrationshintergrund* (pp. 11-75). BMBF.
- Garcia, O. & Wei, L. (2014). *Translanguaging: Language, Bilingualism and Education*. Palgrave Macmillan.
- Göbel, K., Gantefort, C. & Ehmke, T. (2023). Welche professionellen Kompetenzen benötigen Lehrkräfte für sprachbildendes Handeln? In M. Becker-Mrotzek, I. Gogolin, H. J. Roth & P. Stanat (Hrsg.) *Grundlagen sprachlicher Bildung in der mehrsprachigen Gesellschaft. Konzepte und Erkenntnisse* (pp. 219-232). Waxmann.
- Grindberg L. & Grindberg R. (1990). *Psychoanalyse der Migration und des Exils*. München, Wien: Psychosozial-Verlag.
- Jeuk, S. (2010). Die Bedeutung der Erstsprache beim Erlernen der Zweitsprache. In Colombo-Scheffold, Simona, Fenn, Peter, Jeuk, Stefan & Schäfer, Joachim (Hrsg.): *Ausländisch für Deutsche. Sprachen der Kinder – Sprachen im Klassenzimmer* (pp. 29-42). Stuttgart: Follobach bei Klett.
- Kronsteiner R. (2003). *Kultur und Migration in der Psychotherapie. Ethnologische Aspekte psychoanalytischer systemischer Therapie*. Fr./M.: Brandes & Apsel.
- Lang, B., Schirmer, C., Lang, Th., Andrae de Hair, I., Wahle, Th., Bausum, J., Weiß, W. & Schmid, M. (Hrsg.) (2013). *Traumapädagogische Standards in der stationären Kinder- und Jugendhilfe. Eine Praxis- und Orientierungshilfe der BAG Traumapädagogik*. Weinheim Basel: Beltz Juventa.
- Metzig, W. & Schuster, M. (2020). *Lernen zu lernen. Lernstrategien wirkungsvoll einsetzen*. 10. überarbeitete und erweiterte Auflage. Berlin, Heidelberg: Springer.
- Mezger, V., Schroeder, Chr. & Şimşek, Y. (2014). Elizitierung von Lerner Sprache. In Settineri, Julia, Demirkaya, Sevilen, Feldmeier, Alexis, Gültekin-Karakoç

- & Riemer, Claudia (Hrsg.) *Empirische Forschungsmethoden für Deutsch als Fremd- und Zweitsprache. Eine Einführung* (pp. 73-86). Paderborn: Ferdinand Schöningh.
- Müller, N. (2016). *Mehrsprachigkeitsforschung*. Tübingen: Narr Francke Attempto Verlag GmbH + Co. KG.
- Plutzer, V. (2019). Sprachenlernen im Kontext von Flucht und Migration. Psychologische Aspekte und ihre Implikationen für den Deutschunterricht. In: Schmörlzer-Eibinger, Sabine, Akbulut, Muhammed & Busjati, Bora (Hrsg.) *Mit Sprache Grenzen überwinden. Sprachenlernen und Wertebildung im Kontext von Flucht und Migration* (pp. 215-228). Münster: Waxmann.
- Plutzer, V. (2021). Die Schule als sprachlich „sicherer Ort“ im Kontext von Migration und Flucht. In: Krobath, Thomas, Lindner, Doris & Scherf, Susanne (Hrsg.) *Brücken bauen. Migration – Flucht – Bildung* (pp. 85-101). Wien: Lit.
- Romanelli, S. & de Beer, H. (1995). *Kleiner Dodo, was spielst du?* NordSüd Verlag.
- Rund 13.000 ukrainische Kinder in österreichischen Schulen. (2023, 10 february). Austria Presse Agentur. Retrieved April 18, 2023, from <https://science.apa.at/power-search/7905934988214525349>.
- Vasylychenko, O. (2023). Deutschförderung der ukrainischen Flüchtlingskinder in Österreich. In L. Bezugla, A. Ketzner-Nöltge, D. Spaniel-Weise, J. Wolbergs & L. Höfler (Hrsg.) *Brüche und Kontinuitäten: Aktuelle Themen der Ukrainischen Germanistik nach Februar 2022. Open-Access-Tagungsdokumentation eines Symposiums im Rahmen der Themenwoche „Krieg in der Ukraine – Perspektiven der Wissenschaft“* (pp. 60-73). Universität Leipzig. <https://doi.org/10.36730/2023.1.buk>.

Резюме

Васильченко Олена

РІДНА МОВА ЯК РЕСУРС ДЛЯ ВИВЧЕННЯ НІМЕЦЬКОЇ МОВИ ЯК МОВИ НАВЧАННЯ В АВСТРІЇ

Постановка проблеми. З початком широкомасштабної війни в Україні 24 лютого 2022 року десятки тисяч українських дітей опинилися в ситуації вимушеної міграції, були змушені пристосовуватися до австрійської системи шкільної освіти, вивчати нову для більшості іноземну мову й адаптуватися до нового колективу та вчителів. Основним завданням школи стало створення безпечного, стабільного та надійного середовища. Але в той же час школа в Австрії є місцем, де розмовляють та викладають іншою мовою, що додавало ще більше стресу до непростой ситуації, в якій опинилися українські школярі. У цьому контексті створення можливостей виявлення, визнання та підтримка потенціалу дитини під час вимушеної міграції, який в повному обсязі відображається в процесі писемної чи усної комунікації рідною мовою, на відміну від комунікації іноземною мовою, відіграє значущу роль у встановленні емоційно-психологічної рівноваги та впливає на когнітивні процеси і, відповідно, на навчання та засвоєння нової мови.

Мета статті. Метою статті є висвітлення особливостей взаємодії рідної української мови та німецької мови як мови навчання в писемному мовленні за допомогою інструменту аналізу набуття ранньої писемної мовленнєвої компетентності, що було розроблено в рамках міжнародного проекту ELA.

Методи дослідження. Для досягнення поставленої мети дослідження було використано інструмент аналізу набуття ранньої писемної мовленнєвої

компетентності ELA (Erfassung früher literaler Aktivitäten in Ukrainisch, Türkisch, Russisch und Deutsch), який має на меті встановлення та аналіз ранньої двомовної або багатомовної писемної компетентності дітей на основі зразків письмових текстів. ELA надає можливість проаналізувати процес засвоєння німецької мови як мови навчання з ресурсно-орієнтованої точки зору, а також може стати основою для суто наукових досліджень. Для отримання зразків текстів було використано метод еліцитації. Еліцитація здійснювалася за допомогою стимулу-ілюстрації та речення-стимулу, що було сформульовано українською та німецькою мовами.

Основні результати дослідження. Спираючись на ресурсно-орієнтований підхід до вивчення іноземної мови, можна констатувати, що рідна мова є тим ресурсом, що дозволяє побачити здібності дитини, які залишаються прихованими, якщо брати до уваги лише німецькомовні тексти. Зібрані та проаналізовані письмові зразки свідчать про те, що більше креативності та різноманітності у мовних засобах зафіксовано в текстах, що було написано рідною мовою. Важливим спостереженням було те, що персонажі та аспекти, які виходять за межі ситуаційного зображення (ілюстрація з дитячої книжки Серени Романеллі «Kleiner Dodo, was spielst du?»), майже виключно зустрічаються в текстах, написаних рідною мовою, описання в яких є набагато детальнішими та відрізняються від текстів, що написано німецькою мовою, більшою емоційністю та фантазією. Тексти німецькою мовою коротші та характеризуються простішою структурою. Через брак певних слів діти замінювали їх українськими або англійськими відповідниками, а тваринам, назви яких німецькою були їм невідомі, давали імена. Така стратегія дозволила не залишатися «безмовним» та з успіхом впоратися з поставленим завданням. У німецькомовних зразках іменники, які не стояли на початку речення, часто записувалися з малої літери, що можна інтерпретувати як перенесення українського правопису на німецьку мову. Назви тварин в деяких україномовних зразках було написано з великої літери, навіть якщо вони не були ініціальними словами. Можна припустити, що діти сприймали цих тварин як головних героїв оповідання, або що німецькі правила правопису, де всі іменники пишуться з великої літери, було перенесено на українську мову. Дуже часто головний герой вживався у зменшувальній формі (das Äffchen, мавпочка), що притаманно українській мові.

Висновки та перспективи. Завдяки інструменту ELA стало можливим об'єктивно оцінити здібності та вміння дітей, рідною мовою яких не є німецька, сприймати рідну мову як ресурс та сприяти успішному засвоєнню німецької мови як мови навчання в Австрії. Апробація вчителями німецької мови як мови навчання інструменту аналізу набуття ранньої писемної мовленнєвої компетентності ELA дозволила змінити їм фокус уваги та перейти від одномовного (а саме, німецькомовного) та орієнтованого на дефіцит підходу до багатомовного та орієнтованого на рідну мову як ресурс у процесі вивчення німецької мови як другої іноземної, що відповідає сучасній педагогічній стратегії під назвою *транслінгвізм*, який дозволяє застосування учнями всього мовного репертуару в подоланні завдань.

Ключові слова: писемна компетентність, українська мова як рідна, німецька мова як мова навчання, еліцитація, транслінгвізм, мовний репертуар.

Abstract

Vasylchenko Olena

**MOTHER TONGUE AS A RESOURCE FOR LEARNING GERMAN
AS A LANGUAGE OF INSTRUCTION IN AUSTRIA**

Background. Since the outbreak of a large-scale war in Ukraine on 24 February 2022, tens of thousands of Ukrainian children have found themselves in a situation of forced migration, had to adapt to the Austrian school system, learn a new foreign language and adapt to a new team and teachers. The main task of the school was to create a safe, stable and reliable environment. But at the same time, a school in Austria is a place where another language is spoken and taught, which added even more stress to the difficult situation in which Ukrainian students found themselves. In this context, the possibility of identifying, recognising and supporting the potential of a child in forced migration, which is fully reflected in the process of written or oral communication in the mother tongue, as opposed to communication in a foreign language, plays a significant role in establishing emotional and psychological balance and influences the acquisition of a new language.

Purpose. The aim of the article is to highlight the peculiarities of interaction between the native Ukrainian language and German as a language of instruction in Austria in written communication using the tool for analysing the acquisition of early written language competence developed within the framework of the international ELA project.

Methods. To achieve the aim of the study, the tool for analysing the acquisition of early written language competence ELA (Erfassung früher literaler Aktivitäten in Ukrainisch, Türkisch, Russisch und Deutsch) was used, which aims to identify and analyse the early bilingual or multilingual written competence of children based on samples of written texts. ELA provides an opportunity to consider the process of acquiring German as a language of instruction from a resource-based perspective and can also serve as a basis for purely scientific research. The method of elicitation was used to obtain the sample texts. The elicitation was carried out with the help of a stimulus-illustration and a stimulus-sentence formulated in Ukrainian and German.

Results. Based on the resource-based approach to learning a foreign language, it can be stated that the mother tongue is the resource that allows us to see the child's abilities that remain hidden if we take into account only German-language texts. The collected and analysed written samples show that more creativity and diversity in linguistic means are recorded in texts written in the mother tongue. An interesting observation was that characters and aspects that go beyond situational depiction (illustration from Serena Romanelli's children's book 'Kleiner Dodo, was spielst du?') are almost exclusively found in texts written in the mother tongue, where descriptions are much more detailed and differ from texts written in German in being more emotional and imaginative. Texts in German are shorter and have a simpler structure. In the absence of certain words, the children replaced them with their Ukrainian or English equivalents and gave proper names to animals whose names were unknown to them in German. This strategy allowed them not to remain silent and successfully complete the task. In the German-language samples, nouns that did not come at the beginning of a sentence were often written with a lowercase letter, which can be interpreted as a transfer of Ukrainian spelling to German.

The names of animals in some Ukrainian-language samples were capitalised, even if they did not appear at the beginning of the sentence. It can be assumed that these animals were perceived as the main characters of the story, or that the German spelling rules, where all nouns are capitalised, were transferred to the Ukrainian language. Very often, the main character was used in the diminutive form, which is typical for the Ukrainian language.

Discussion. The ELA tool makes it possible to objectively assess the abilities and skills of children whose mother tongue is not German, to perceive their mother tongue as a resource and to promote the successful acquisition of German as the language of instruction in Austria. The testing of the tool for analysing the acquisition of early written competence by teachers of German as a language of instruction has allowed to change the focus and move from a monolingual (namely, German) and deficit-oriented approach to a multilingual and mother tongue-oriented approach to learning a second foreign language, which corresponds to the modern pedagogical strategy called Translanguaging, which allows students to use the entire language repertoire in solving problems.

Key words: writing competence, Ukrainian as a mother tongue, German as a language of instruction, elicitation, translanguaging, linguistic repertoire.

Відомості про автора

Васильченко Олена, кандидат філологічних наук, доцент кафедри іноземних мов професійного спрямування Одеського національного університету імені І. І. Мечникова (Україна), гостьовий науковий співробітник Віденського університету (Австрія), e-mail: elena.vasylchenko@onu.edu.ua

Vasylchenko Olena, Ph.D. in Linguistics, Associate professor of the Department of Foreign Languages for Specific Purposes of Odesa I. I. Metchnikov National University (Ukraine), Guest researcher at the University of Vienna (Austria), e-mail: elena.vasylchenko@onu.edu.ua

ORCID 0000-0002-9897-6997

Надійшла до редакції 31 травня 2024 року

Прийнято до друку 12 червня 2024 року

УДК 378.147:811.16341(477)

DOI: 10.2478/lccc-2024-0006

Вероніка Ярмач

**НАУКОВО-ДИДАКТИЧНІ ПАРАМЕТРИ
ОНЛАЙН-ВИКЛАДАННЯ
ЛІНГВІСТИЧНОЇ СЕРБІСТИКИ
АСПРАНТАМ В УКРАЇНІ**

У статті проаналізовано концепцію та науково-дидактичні параметри онлайн-викладання лінгвістичної сербістики аспірантам Інституту мовознавства ім. О. О. Потебні НАН України в епоху глобалізації та цифровізації. Метою розвідки є дослідження специфіки сучасної концепції викладання майбутнім науковцям, суттєвою особливістю якої є висвітлення нового матеріалу, викладання якого не передбачено програмами українських вишів. Детально розглянуто навчально-методичне та інформаційне забезпечення спецкурсів, зокрема силабуси дисциплін, які викладаються аспірантам. У центрі уваги перебувають також характерні риси онлайн-викладання: поєднання репрезентації великого обсягу навчального матеріалу, серйозних теоретичних вимог до його рівня, інтерактивних засобів роботи зі слухачами із широкими технічними можливостями сучасних мультимедіа. Увагу приділено також співвідношенню переваг і недоліків такого типу викладання.

Ключові слова: лінгвістична сербістика, онлайн-викладання для аспірантів науково-навчальних установ, концепція онлайн-викладання, науково-дидактичні параметри онлайн викладання, переваги онлайн викладання, недоліки онлайн-викладання.

Вступ. Головною місією наукового колективу Інституту мовознавства ім. О. О. Потебні НАН України є популяризація знань про мову, досліджень із галузі контрастивної граматики і стилістики української мови, зарубіжних слов'янських мов, підготовка фундаментальних лінгвістичних праць, тлумачних, перекладних та інших типів словників. У контексті зміни кренів у концепції освіти в Україні часів глобалізації й цифровізації, а також у відповідь на виклики драматичного сьогодення наукові завдання співробітників Інституту мовознавства ім. О. О. Потебні НАН України збагатилися новим змістом. Зокрема, із традиційно науково-дослідної установи Інститут успішно трансформувався в науково-дослідно-навчальну

© Ярмач В., 2024

установу, в якій аспірантам запропоновано різноманітні курси лекцій із різних спеціальностей.

Актуальність вибору аналізованої тематики визначається, зокрема, значним інтересом з боку аспірантів Інституту мовознавства ім. О. О. Потебні до широкого кола питань сучасної лінгвістичної сербістики. Скористаємося дефініцією Л. Мудрак, яка, аналізуючи науковий інтерес українських науковців до історії, мови та літератури Сербії, визначає їхній доробок як сербістику (див.: Мудрак, 2019, с. 36). Уточнивши згадане визначення, під *лінгвістичною сербістикою* ми розумітимемо галузі лінгвістичної науки, які досліджують сербську мову і, відповідно, теорії, наукові школи, праці та лінгвістичні розвідки сербських, українських мовознавців та науковців з інших країн.

Зацікавленість молодих українських учених питаннями лінгвістичної сербістики, вочевидь, не є випадковою – насамперед з огляду на безперечну спорідненість української й сербської мов, давні традиції українсько-сербських мовних, літературних і культурних зв'язків, спільні риси українського і сербського фольклору та інших сфер багатотисячного міжкультурного співробітництва. Крім того, і Україна, і Сербія мають бурхливу історію, обидві держави (кожна по-своєму) нині долають шлях до Євросоюзу. Це підтверджують і спостереження відомого сербського літератора, дипломата, театрального режисера В. Огньєнович. Підкреслюючи, що «Пен-клуб», який об'єднує професійних письменників, поетів і журналістів, є організацією планетарного масштабу, завданням якої є встановлення зв'язків між різними культурами, письменниця зробила основний акцент на тому факті, що «українська культура в нашому (сербському. – В. Я.) середовищі, є, мабуть, найменш знайомою східноєвропейською культурою» (Огньєнович, 2014, пара. 2). До цього спостереження варто додати, що, на жаль, і сербська мова, і сербська література, і сербська культура не є достатньою мірою відомими в Україні, тож цю ситуацію необхідно всіляко корегувати.

Онлайн-викладання спеціальних лінгвістичних курсів, пов'язаних із сербістикою, для аспірантів в Україні в контексті глобалізації і цифровізації найкраще продемонструвало свої можливості ще під час пандемії коронавірусної хвороби (COVID-19). На наш погляд, переваги й недоліки глобалізації як тенденції вичерпно описано й витлумачено у відомому дослідженні академіка М. Івич, присвяченому роздумам про мову часів глобалізації (англійська мова як *lingua franca* в галузі міжнародного, переважно електронного спілкування, дорогоцінні результати розумного засвоєння слів іншомовного походження, продумане співвідношення у використанні неологізмів; безперешкодний прорив лексики іншомовного походження, знищення мовної самобутності (детальніше про це див.: Івић, 2007, с. 7–10; Ярмак, 2020б, с. 45–58) та в статті українського лінгвіста П. Селігея «Глобалізація і проблеми збереження мовного розмаїття» (розвиток, осучаснення мов, збагачення їх новою лексикою; стандартизація, уніфікація, гомогенізація, нівеляція самобутності тощо) (див.: Селігей, 2022, с. 3–21). У своїй новій монографії «Українська мова у 2222 році» П. Селігей значно розширює межі дослідження і дає цікаві аргументовані власні футурологічні прогнози розвитку різних розвинених мов (Селігей, 2023, с. 3–21), зокрема, слов'янських, а серед них – української і сербської. У контексті технічних можливостей сучасного онлайн-викладання відкриваються широкі перспективи вивчення згаданих мов: доступ до практично необмеженого

контенту інформації у відносно комфортній ситуації, без особистих контактів викладача і слухачів; можливість застосування різноманітних методик, використання мультимедіа, демонстрації екрану, і, відповідно, візуальної репрезентації лексичного матеріалу, схем, таблиць; свобода у виборі часу проведення заняття; можливість продовжити курс, якщо аспірант їде на навчання за кордон тощо.

Теоретичне підґрунтя. Сербський лінгвіст О. Новакович, аналізуючи статус методики викладання сербської мови й дисциплін, пов'язаних із сербістикою, на початку ХХІ ст., акцентує на необхідності культурологічного підходу до викладання і стверджує: «...методика викладання сербської мови як наукова дисципліна утвердилася в середині ХХ століття, при цьому в її розвитку вимальовуються два етапи – перший, котрий супроводжувався несистематичним підходом, відповідно до якого викладачі розвивали власні методики роботи й навчали на помилках, і, другий, – набагато організованіший, ...що досяг свого найвищого розвитку через відкриття ідентичних центрів при решті кафедр, які опікувалися вивченням сербської мови...» (Новакович, 2023, с. 110; див. також: Новакович, 2021, с. 85–110).

Безперечно, на методичному рівні онлайн-лекції з галузі сербістики для майбутніх науковців мають базуватися на фундаменті вже відомих і перевічених часом загальнотеоретичних вимог, розроблених свого часу сербськими науковцями І. Мамузічем, Д. Росандичем, М. Николичем та ін. Сучасні лекції передбачають орієнтацію на наступні науково-дидактичні параметри: вони повинні засновуватися на традиційних принципах науковості; об'єктивності; доцільності; очевидності; свідомої активності; систематичності й поступовості; тяглості знань, умінь і навичок, характерних для офлайн-занять (Илић, 1998, с. 33–56). У галузі подальшої розробки й поглиблення предметів, пов'язаних із сербістикою, – контрастивного вивчення слов'янських мов, що належать до різних груп, сучасних методів викладання сербської мови, проблем сербської фразеології, питань дієслівного виду і проблем, пов'язаних з особливостями сербської акцентуації, – солідний внесок зробили: А. Пецо (див.: Ресо, 1991, с. 9–127), Л. Булаховський (див.: Ярмач, 2009, с. 239–249), В. Склярєнко, П. Пипер (Пипер, 2004, с. 280–290), Р. Бугарські (Bugarski 2005, с. 9–35), Б. Терзић (Терзић, 1994, с. 14), Б. Станкович, А. Смољска (Смољска, 2001, с. 48–99), Л. Попович (Поповић, 1994, с. 8–9; Поповић, Ярмач, 2010, с. 263–280; Попович, 2022, с. 65–8); К. Кончаревич (Кончаревич, 2004, с. 181–191), М. Вукович (Вуковић, 1985, с. 167–296), Д. Мршевич-Радович (Мршевић-Радовић, 2000, с. 139–148), Т. Лукінова (Лукінова, 2000, с. 5–300), В. Колесник (Колесник, 2017, с. 25–29); К. Тищенко (Тищенко, 2023, с. 18–43), М. Іванович (Івановић, 2020, с. 354–368; Івановић, 2022, с. 101–108), Д. Попович, А. Стефанович, Б. Васич, Т. Гаєв, В. Ярмач (Ярмач, 2018а, с. 163–172; Ярмач, 2018б, с. 91–136; 349–390; Ярмач, 2020а, с. 265–274; Ярмач, 2020б, с. 41–58) та ін.

Щодо лінгвістичних дисциплін, пов'язаних із сербською мовою (так само, як і стосовно низки інших мов колишніх республік СФРЮ), спрацьовує ще один принцип, який необхідно враховувати. Визнаючи право на існування й функціонування вельми близьких південнослов'янських мов, які належать до (тієї самої) штокавської діасистеми, і, відповідно, розглядаються як окремі мови в сучасних лінгвістичних класифікаціях, водночас треба мати на увазі й те, що одне із нагальних завдань лекцій із сербістики для майбутніх науковців в Україні вписується в контекст необхідності розвінчання

різноманітних антинаукових маніпуляцій політичного характеру довкола сербської мови. Така інтенція заснована виключно на основі наукових лінгвістичних досліджень, на ґрунті об'єктивних історичних обставин, на фактах із галузі етимології, на особливостях розвитку сербської мови в епоху глобалізації, на матеріалах так званих «ментальних мап» і т. д. (див., напр.: Ковачевић, 2003, с. 9–10). Необхідність розставити правильні акценти стосується, відповідно, й новітніх фактів з галузі історії української мови, яка практично завжди слугує незамінним компаративним фоном для ілюстрування інноваційних тенденцій розвитку сучасної сербської мови (Півторак, 2014, с. 55–64).

Свого часу, міркуючи над вибором актуальної тематики для своїх лінгвістичних праць, зокрема, про потребу реконструювати нині мертві мови, видатний український лінгвіст О. Ткаченко підкреслював, що «...сам вибір зазначених тем стимулювався значною мірою загрозливим станом української мови, який склався, ...і який, до речі, повністю ще не усунено» (Ткаченко, 2014, с. 7). Сербську мову ми, звісно, не зараховуємо до тих мов, яким загрожує небезпека зникнення, однак проблематика, пов'язана з боротьбою за підтримку сербської кирилиці і мов національних меншин на державному рівні, а також з багатьма іншими культурними ініціативами сербських офіційних установ, є близькою українським дослідникам.

Метою цієї розвідки є дослідження сучасної концепції, змісту, специфіки, переваг і недоліків онлайн-викладання курсу лінгвістичної сербістики для аспірантів Інституту мовознавства ім. О. О. Потебні Національної Академії наук України у нелегкі часи повномасштабної російсько-української війни, коли Інститут мовознавства на вимогу епохи успішно трансформувалася з науково-дослідної у науково-дослідно-викладацьку установу.

Методи дослідження. У процесі дослідження та викладання онлайн-курсу лінгвістичної сербістики було використано наступні методи: метод лінгвістичного спостереження; описовий та емпіричний методи; функціональний метод; порівняльно-історичний метод; метод компаративного аналізу лексичного і граматичного матеріалу сербської та інших слов'янських мов на синхронному рівні; типологічний метод. Виклики буремного сьогодення, глобалізаційні процеси й цифровізація диктують не лише необхідність аналітичного підсумовування попереднього досвіду викладання славістичних дисциплін і репрезентації сучасних теорій, а й нагальну потребу урізноманітнення й осучаснення занять за допомогою ресурсів мультимедійних технологій. У згаданому контексті чільне місце посідають різноманітні наочні презентації лексичного матеріалу, графіків, схем, демонстрація екрану тощо. Принагідно ми користувалися й іншими сучасними методиками, на яких акцентує увагу професор Л. П. Іванова у своїй змістовній монографії «Методологія лінгвістичного дослідження»: «Методик багато, новітніми серед них є методика спостереження, вичленення мовної одиниці, узагальнення одиниць у класи, компонентного аналізу, класифікації (порівняння фактів того самого порядку), кореляції (порівняння фактів різного порядку), моделювання, експерименту..., реконструкції та ін. » (Іванова, 2020, с. 11–12).

Сучасне онлайн-викладання неможливо уявити без залучення найсучасніших інтерактивних методів (виступ, обговорення, бліц-опитування, диспут, дискусія тощо) та без комбінування різних способів подання

інформації (текстової, звукової, графічної) на комп'ютері, тобто, численних ресурсів мультимедіа: аудіо, відео, методу демонстрації екрану і презентації різноманітних схем, таблиць, багатого ілюстративного матеріалу різного тематичного спрямування, елементів методу статистичних підрахунків тощо.

Результати дослідження.

1. Сучасна концепція викладання аспірантам лінгвістичних дисциплін, пов'язаних із сербською, заснована на засадах сучасних науково-дидактичних параметрів онлайн-викладання – насамперед на презентації нових знань, тобто на спеціальних курсах, які не викладаються в українських вишах і які, відповідно, не дублюють, а суттєво розширюють і поглиблюють обсяг знань молодих науковців, заповнюючи потенціальні лакуни. Згадана концепція передбачає також і достатньо глибокий компаративний аспект, адже Інститут мовознавства ім. О. О. Потебні готує не лише фахівців у певній мовознавчій галузі, а й науковців широкого профілю. Онлайн-викладання для аспірантів має низку переваг над офлайн-викладанням: воно відкриває молодим науковцям доступ до практично необмеженого обсягу інформації із застосуванням новітніх інтерактивних методів і можливостей мультимедіа; можливість встановлення гнучкого графіку проведення занять; можливість використання різноманітних платформ для дистанційного навчання з метою охоплення великої аудиторії; заощадження часу та інших ресурсів, використання онлайн-ресурсів для якісної оцінки знань слухачів тощо. Зокрема, з метою підвищення рівня і якості викладання молодим науковцям Інституту мовознавства протягом декількох останніх років було значно поглиблено й розширено навчально-методичне та інформаційне забезпечення аспірантури. Увазі аспірантів пропонуються силабуси різних навчальних дисциплін (обов'язкових і за вільним вибором), зі змістом яких вони можуть попередньо ознайомитися на сайті установи.

До концепції, яка передбачає ознайомлення аспірантів з дисциплінами, дотичними до сучасного рівня філологічної компетенції, на нашу думку, доречно вписується запропонований курс *«Слов'янська лексикографія, фразеографія та пареміографія»* (заняття в аудиторії: 30 год. (20 год. лекцій, 10 год. семінарів), самостійна робота слухачів курсу (60 год.), форма підсумкового оцінювання: іспит)¹. Цей курс належить до переліку *обов'язкових* для вивчення навчальних дисциплін. Його найважливішими завданнями є формування системних знань, умінь і навичок аспірантів у царині слов'янського словникарства, ознайомлення з основними етапами розвитку та здобутками лексикографії, фразеографії та пареміографії різних слов'янських народів, а також формування практичного вміння і навичок застосування здобутків слов'янської лексикографії у процесі своєї наукової діяльності.

Одним із головних сегментів згаданої проблематики є сербське словникарство, тож у межах запропонованого курсу аспіранти мають змогу детально ознайомитися з широким колом питань, яким з об'єктивних причин не приділяється достатньо уваги під час навчання у вищих навчальних закладах. Слухачі мають змогу отримати уявлення про дословниковий, ранній словниковий період і період розвинутої сербської лексикографії, про сербську доувківську лексикографію, історію сербських кирилических рукописних словників; лексикографію (середини XVIII ст. – початку XIX ст.). Окремі

¹ Тут і далі дивись силабуси дисциплін у Джерелах. Авторка цієї статті є викладачем або одним з викладачів кожного із силабусів. Детальний список викладачів також подано у списку джерел.

заняття присвячено «Српском Рјечнику» В. С. Караджича та першому історичному словнику сербської мови – «Рјечнику из књижевних старина српских» Дж. Даничича. Перший однотомний словник сербохорватської мови – «Речник српскохрватског књижевног језика» Л. Бакотича характеризується як спроба створення словника на основі принципів періоду розвинутої лексикографії. Окремо висвітлено історію створення «Речника савременог српскохрватског књижевног језика с језичким саветником» М. Московлевича та його роль у становленні сучасної парадигми сербської лексикографії. На особливу увагу заслуговує «Речник Матице српске» – перший проєкт академічного словника тезаурусного типу. У спецкурсі показана специфіка словника як відображення елементів міжнародної конвенції і домовленості (1967–1976 рр.). У курсі всебічно висвітлено роль «Етимолошког речника српског језика» за ред. академіка САНУ О. Ломи, концепція словника та принципи його укладання. Детально схарактеризовано «Лексикон страних речи и израра» М. Вуяклі; «Савремени лексикон страних речи и израра» Л. Мічуновича; «Фрезолошки речник српског језика» Дж. Оташевича та інші фразеологічні словники. Курси лекцій для аспірантів постійно оновлюються і доповнюються. Зокрема, з нового навчального (2024–2025) року курс «Слов'янська лексикографія, фразеографія та пареміографія» буде доповнено лекціями про сербські словники жаргонізмів, адже вони можуть стати джерелом нових цікавих досліджень. Будуть детально схарактеризовані відповідні лексикографічні джерела: «Двосмерни речник српског жаргона и жаргону сродних речи и израра» Д. Андрича (1976 р.); «Двосмерни речник српског жаргона и жаргону сродних речи и израра» Д. Андрича (2005 р., друге, значно доповнене видання); «Реџник savremenog beogradskog žargona» Б. Герзича і Н. Герзич (2002 р.).

2. Однією з дисциплін за вільним вибором аспіранта є курс «Сучасна українська славістика: проблеми, перспективи» (заняття в аудиторії: 30 год. (20 год. лекцій, 10 год. семінарів); самостійна робота слухачів курсу: 60 год.; форма підсумкового оцінювання: залік). Вивчення проблем розвитку української славістики не випадково «вмонтовано» до контексту аналізу розвитку славістики у Сербії, адже важливо зосередити увагу молодих дослідників на найдзвичайно цікавому перегуку наукових ідей сербських і українських славістів, на колі досліджуваної ними проблематики та специфіці розв'язання лінгвістичних проблем. У межах згаданого курсу – насамперед у контексті особливостей історичної динаміки системи претеритальних часів дієслова і дієслівного виду в сербській та східнослов'янських літературних мовах – основний акцент зроблено на питаннях, які практично майже не розглядають у курсах славістичних дисциплін на філологічних факультетах українських вишів. Ідеться про особливості генези дієслівних форм минулого часу в сербській та східнослов'янських літературних мовах; про співвідношення сербської і східнослов'янської претеритальних парадигм; про закономірності й особливості функціонування темпоральних форм минулого часу в сербській мові з погляду кореляції її норми та узусу (на основі формальних і семантичних критеріїв, у плані синхронії та з елементами діахронічного підходу тощо). Увазі аспірантів запропоновано аналіз учення академіка О. Белича про синтаксичний індикатив, релятив і модус та аналіз сучасного стану контрастивного вивчення сербської та східнослов'янських мов. Молоді дослідники мають змогу ознайомитися з працею академіка О. Белича

«Про мову і мовний розвиток», із поглядами вченого на синтаксичні особливості дієслівних часів. Достатньо уваги приділено також перегукові теоретичних настанов О. Беліча в цій галузі із поглядами на природу дієслова О. О. Потебні. Чільне місце у змісті курсу «*Сучасна українська славістика: проблеми, перспективи*» посідає аналіз доробку академіка М. Івич та її внеску до сучасної славістики; лінгвістична спадщина видатного сербського лінгвіста, професора Р. Бошковича та його праця «Порівняльна граматики слов'янських мов: фонетика і словотворення»; лінгвістична діяльність академіка М. Стевановича; науковий доробок професора А. К. Смольської та інших видатних сербських і українських філологів.

3. Важливою складовою навчально-методичного й інформаційного забезпечення аспірантури при Інституті мовознавства ім. О. О. Потебні НАН України є силабус курсу «*Вступ до перекладознавства*» (дисципліна за вільним вибором аспіранта; заняття в аудиторії: 30 год. (20 год. лекцій, 10 год. семінарів); самостійна робота слухачів курсу: 60 год.; форма підсумкового оцінювання: залік). Згадана дисципліна доповнює раніше набуті аспірантами теоретичні і практичні знання про історію розвитку перекладу; різні види перекладу: усний (послідовний і синхронний) та письмовий переклад; про його лексичні, граматичні та прагматичні аспекти; про види перекладацьких трансформацій; основні стратегії і техніки перекладу тощо. Курс має на меті навчити аспірантів обирати згадані стратегії залежно від типу тексту, ознайомити їх зі змістом понять еквівалентності та адекватності перекладу, доместикації (одомашнення) та форенізації (очуження), генералізації і конкретизації. Особливу увагу приділено різним видам лексичної та морфологічної заміни (вилученню, додаванню тощо), а також набуттю аспірантами навичок користування галузевою та загальнонауковою термінологією. Зміст курсу суттєво поглиблюють лекції про шляхи розвитку теорії та практики перекладу в Сербії, про науковий доробок і практичну перекладацьку діяльність відомих сербських перекладачів – д. ф. н. М. Сибіновича і д. ф. н. Л. Попович. Новаторськими є й лекції про діяльність українських перекладацьких осередків (у м. Києві та в м. Львові), шкіл українського художнього перекладу, що опікуються інтерпретацією сербської художньої класики українською мовою; заняття, присвячені особистому перекладацькому досвідові викладачів курсу (В. І. Ярмак).

4. Чільне місце серед силабусів за вільним вибором аспіранта, важливих саме для підготовки сербістів, посідає й курс «*Видатні представники лінгвістичної славістики XX–XXI століть*» (заняття в аудиторії: 30 год. (20 год. лекцій, 10 год. семінарів); самостійна робота слухачів курсу: 60 год.; форма підсумкового оцінювання: залік). Актуальність курсу обумовлена насамперед тим, що він є надзвичайно важливим не лише для аспірантів, які спеціалізуються зі слов'янських мов, а й для майбутніх фахівців у галузі загального, порівняльно-історичного і типологічного мовознавства. Основний зміст курсу зосереджено здебільшого довкола питань, які тією чи іншою мірою стосуються сербістики, оскільки сербська мова (поряд із хорватською) належить до, вочевидь, найцікавішої групи слов'янських мов – мов «напіваористного» типу. Крім того, сербська мова, будучи однією із найрозвиненіших і багатих слов'янських мов, зберігає водночас певні унікальні архаїчні риси, які є ключем не лише до етимологічних досліджень різних шарів лексики, а й до реконструкції праслов'янської акцентологічної системи. Адже сербська літературна мова й донині у майже незмінному

вигляді зберігає праслов'янську акцентологічну систему й віддзеркалює динаміку її історичних процесів. Головна мета пропонованого курсу – формування системних знань аспірантів у галузі слов'янської лінгвістичної славістики та лексикографії, які не лише поглиблюють їхні знання й навички, здобуті у цій галузі у вишах, а й суттєво розширюють фактаж і ознайомлюють саме із працями корифеїв сербської та української лінгвістичної славістики. Кінцева мета курсу – вільна орієнтація аспірантів у лінгвістичній і лексикографічній літературі східно- і південнослов'янського ареалу.

Отже, без ознайомлення з фонетико-фонологічною, граматичною, синтаксичною і акцентологічною системою сербської мови підготовка повноцінних фахівців-мовознавців у галузі згаданих вище ділянок сучасної лінгвістичної науки не може вважатися повноцінною. Курс зосереджено довкола персоналій учених, які зробили величезний внесок до скарбниці європейської славістики. Аналізується життєвий шлях і творчий доробок видатних особистостей, діяльність яких безпосередньо пов'язана із сербістикою: академіків С. М. Кульбакіна і Л. А. Булаховського, О. Белича і М. Стевановича, професора Р. Бошковича, академіків П. Івича та М. Івич, видатних мовознавців-сербістів і славістів широкого профілю, які стояли біля витоків Міжнародного Славістичного Центру на філологічному факультеті Белградського університету (Б. Терзича, Б. Станковича), академіків І. Грицкат-Радуллович, П. Піпера, О. Ломи, професорів А. К. Смольської, Л. Попович, академіка О. С. Мельничука та видатних представників школи української славістики (О. Б. Ткаченка, В. Г. Скляренка, Г. П. Півторака, Т. Б. Лукінової та ін.). Чимало уваги в межах курсу «*Видатні представники лінгвістичної славістики ХХ–ХХІ століть*» приділено розвитку україністики в Белградському університеті та сербістики в Київському національному університеті ім. Тараса Шевченка.

У майбутньому ми ставимо собі за мету підготовку окремих курсів і силабусів, присвячених проблемам, як нині лише «вплітаються» до загального контексту тематики лекцій для аспірантів, проте цілком заслуговують на окрему увагу. Ідеться про необхідність запровадження курсів, які б охоплювали цикл цікавих для аспірантів (а, власне, й створених за їхнім вибором), лекцій та семінарів, стосовних лінгвістичної сербістики, а саме: українсько-сербських мовно-культурних зв'язків, української і сербської етнолінгвістики, порівняльної фразеології, місця сербської мови серед мов Балканського мовного союзу тощо.

На окрему увагу заслуговує і цикл лекцій для аспірантів у галузі українсько-сербської контрастивної лінгвістики. Звертаючись до найавторитетніших розвідок у галузі сучасної контрастивної лінгвістики, зауважимо, що тут привертають увагу передусім дослідження видатного українського лінгвіста К. Тищенка, присвячені питанням прадавності української мови, віддзеркаленої в мовах слов'янських народів-сусідів українців. Підсумовуючи добре відомі факти з класичних публікацій колективів українських авторів (Мельничук, 1966, с. 7–564; Ткаченко, 2008, с. 141–187 та ін.) та лінгвістів, які прагнули об'єктивності у своїх дослідженнях (В. Даля, С. Смоль-Стоцького, І. Шаровольського, Ф. Жилка, Х. Шустера-Шевця, М. Жовтобрюха, О. Прицака, В. Русанівського, Ю. Шевельова, О. Тараненка та ін.). Зокрема, К. Тищенко пропонує своєрідну «схему», у якій синтезовано й представлено розподіл 48 характерних рис української мови, спільних з іншими слов'янськими мовами. Зі спостережень

українського лінгвіста впливає, що ступінь спорідненості української і сербської мов є доволі високим, а саме, 20 загальних рис (Тищенко, 2023, с. 30–31), що відкриває цікаві мовознавчі перспективи для контрастивного вивчення згаданих мов.

У згаданому контексті чільне місце відведено також онлайн-лекціям для аспірантів про *початковий етап* теоретичного викладання української мови на філологічному факультеті Белградського університету, біля витоків якого стояв видатний фахівець у галузі славистики, професор Белградського університету – Богдан Терзич. І донині його наукові розвідки з галузі контрастивного дослідження української і сербської мов, про українські імена, про суфікси в сербській і українській мовах не втратили свого вагомого теоретичного значення. Нагадаємо, що завдяки діджиталізації і сучасним технологіям аспіранти Інституту мовознавства мають змогу не лише детально ознайомитися зі славистичними поглядами професора Б. Терзича, а й слухати інтерв'ю з ним у передачах з циклу «Гість Другої програми Радіо Белграда», у межах яких М. Євтич проводив бесіди із виданими особистостями з вражаючими науковими й професійними біографіями (Терзич, 1993, с. 153–157; Терзић, 1996, с. 101–105; Јевтић, 2006, с. 1–173).

На жаль, протягом останніх років онлайн-викладання лінгвістичних дисциплін, пов'язаних із сербістикою, неминуче набуває в Україні й іншої специфіки. До традиційно відомих недоліків онлайн-викладання (зокрема, недостатнього рівня емоційної інтеракції між лектором і слухачами, обмежень можливостей необхідного контролю з боку викладача, недостатнього рівня реалізації самоконтролю, самоорганізації тощо) в умовах повномасштабного вторгнення до України додалися й інші труднощі, які впливають на якість таких занять. Це повітряні тривоги, необхідність переривати лекції і спускатися до сховища, серйозні пошкодження об'єктів критичної інфраструктури України й, відповідно, проблеми з технічним забезпеченням занять (із можливими раптовими і тривалими відключеннями електрики, перебоями в електромережі, з періодичною неможливістю зарядити пауербанки, з не завжди якісним і швидким мобільним інтернетом, з необхідністю пошуку альтернативних методів енергетичного забезпечення занять у непростих умовах повномасштабної російсько-української війни). Проте викладачі та аспіранти Інституту поступово успішно знаходять шляхи розв'язання згаданих проблем, виходячи на новий рівень взаємодії.

5. Необхідно відзначити, що останнім часом стрімко вдосконалюються форми онлайн-співпраці не лише з аспірантами чи співробітниками наукових установ, а і з широкою науковою громадськістю України. Зокрема, у вересні 2023 р. в Інституті мовознавства ім. О. О. Потебні успішно стартував «Потебнянський колегіум» (див.: «Потебнянський колегіум»), який охоплює низку так званих креативних «майстерень» під керівництвом відомих науковців Інституту або ж запрошених фахівців. Попри те, що згаданий захід, на перший погляд, не має прямого стосунку до сербістики, остання, безумовно, повинна успішно вписатися до подальшої роботи цього унікального наукового проєкту. Зокрема, нині триває робота над циклом лекцій, присвячених сербській мові в колі інших слов'янських і неслов'янських мов (лектор д. ф. н. В. Ярмак). Уже підготовлено лекції (і, відповідно, силабуси навчальних дисциплін за вибором аспірантів), присвячені порівняльній характеристиці фонологічної та граматичної систем сучасних

сербської і української мов (на загальнослов'янському тлі); спільним та відмінним моментам у найголовніших тенденціях розвитку граматичних систем сербської та української мов ХХІ ст.; місцю сербської мови в контексті контактної і субстратної конвергенції мов Балканського мовного союзу, ступеню активності в сучасній сербській мові різноманітних процесів, характерних для мов Балканського мовного союзу (відносній подібності артикуляційної бази; наявності да-конструкцій; великій кількості спільних іншомовних елементів, здебільшого запозичених свого часу з грецької та турецької мов; наявності численних мовних кальок тощо).

У межах «Потебнянського колегіуму» (вересень 2023 р.) як нової форми онлайн-викладання аспіранти науковці та всі заангажовані особи мали змогу ознайомитися з унікальними новітніми лінгвістичними дослідженнями, а також дискутувати на теми, які не висвітлюються в жодному з навчальних курсів українських вишів. Ще одним моментом, який привертає увагу, є сучасна спрямованість, різноманітність тематики і презентація новітніх векторів розвитку науки про мову, так би мовити, «з рук» найкомпетентніших українських лінгвістів. Про це промовисто свідчить проблематика запропонованих лекцій: «Мовна ідеологія: соціолінгвістичний зміст концепту» (лектори: директор Інституту академік НАН України, д.ф.н., проф. Б. Ажнюк; уповноважений із захисту державної мови к.ф.н., д.філос. Т. Кремінь); «Вербальний злочин як об'єкт лінгвістичної експертизи» (лектор к.ф.н. Л. Ажнюк); лекція «Білоруська мова як маркер у Великій війні: символ ворога чи пригноблений дух?» (лектор заступник директора з наук. роботи к.ф.н. О. Скопненко); лекція «Порівняльно-історичне мовознавство: значення, принципи, проблематика» (лектор д.ф.н. В. Пономаренко); лекція «Що ми можемо і чого не можемо знати про майбутнє української мови?» (лектор д.ф.н. П. Селігей); мовознавча майстерня «Словник “Мовна політика і мовне планування: терміни й поняття”» (керівники майстерні: директор Інституту академік НАН України, д.ф.н., проф. Б. Ажнюк; зав. відділу мов України к.ф.н. О. Михальчук; к.ф.н. Л. Андрієнко; к.ф.н. О. Малаш); панельна дискусія на тему «“Англійсько-український правничий словник”. Труднощі перекладу» (головні диспутанти: директор Інституту академік НАН України д.ф.н., проф. Б. Ажнюк, к.ф.н. Г. Зимовець та ін.); Сесія «Питання – Відповідь» тощо (детальніше про це див.: URL: <https://www.inmo.org.ua/potebnianskyikolehium.html>). Про інтерес наукової громадськості до цього науково-дидактичного «ноу-хау» Інституту мовознавства ім. О. О. Потебні НАН України, його популярність і високий рейтинг промовисто свідчить кількість відвідувань інститутського інтернет-сторінки Інституту у Фейсбуці.

Висновки.

1. Результати проведених досліджень дають підстави зробити низку важливих висновків. Передусім зазначимо, що результати онлайн-лекцій для аспірантів вражають і свідчать про їхню високу ефективність. Загальне співвідношення переваг і недоліків навчального онлайн-процесу для аспірантів Інституту мовознавства ім. О. О. Потебні НАН України однозначно складається на користь його переваг. Останні відкривають солідні перспективи не лише для підготовки аспірантів, а й для продовження українсько-сербського міжкультурного співробітництва, яке має багатовікові традиції.

2. Позитивний результат великою мірою визначається адекватністю сучасної концепції онлайн-викладання аспірантам наукових дисциплін, пов'язаних із лінгвістичною сербістикою, та її відповідністю вимогам сьогодення. Викладання онлайн-курсу базується на солідних науково-теоретичних підвалинах і на традиційних принципах науковості; об'єктивності; доцільності; очевидності; свідомої активності; систематичності й поступовості; тягlosti знань, умінь і навичок, характерних для офлайн-занять. В умовах глобалізації та цифровізації існує унікальна можливість вдалого поєднання згаданого наукового підгунтя із технічними перевагами сучасної епохи. Крім того, зацентруємо ще раз на тій обставині, що курс лінгвістичної сербістики не дублює предмети, які викладають на філологічних факультетах українських вишів, а поглиблює і суттєво розширює лінгвістичні знання аспірантів у цій галузі.

3. Курс лінгвістичної сербістики для аспірантів Інституту мовознавства ім. О. О. Потебні НАН України містить дисципліни, без яких на можна собі уявити якісну підготовку сучасних кваліфікованих славістів широкого профілю. Ідеться про цикл лекцій, де сербістиці присвячено чимало годин, а сербську «складову» органічно вплетено до загальної концепції («Слов'янська лексикографія, фразеографія та пареміографія»; «Сучасна українська славістика: проблеми, перспективи»; «Вступ до перекладознавства», а також про дисципліни, цілком присвячені лінгвістичній сербістиці («Видатні представники лінгвістичної славістики ХХ–ХХІ століть»). Спектр тематики курсів другого типу планується розширювати і пропонувати майбутнім науковцям, котрі спеціалізуються не лише в галузі славістики, а й у галузі загального та порівняльно-історичного мовознавства.

4. Онлайн-викладання є технічно зручним і досконалим, оскільки відкриває можливість засвоєння великих обсягів інформації; використання інтерактивних методів і новітніх можливостей мультимедіа; уможливорює гнучкий розклад проведення занять; заощаджує час та інші ресурси викладачів і слухачів тощо. Попри недоліки онлайн-викладання мовознавчих дисциплін аспірантам Інституту мовознавства в умовах повномасштабної російсько-української війни, про які йшлося вище, співвідношення переваг і недоліків такого типу викладання однозначно свідчить на користь його переваг. Серед недоліків, вочевидь, варто було б відзначити іще й недостатній рівень «офіційності» онлайн-занять, однак водночас виникає (риторичне) питання, чи, власне, заняття з молодими колегами взагалі мають бути занадто офіційними, – адже сучасний навчальний процес базується на принципах взаємної поваги, цікавого наукового діалогу, рівноправної дискусії між лінгвістами різних поколінь.

Джерела

- Силабус дисципліни «Видатні представники лінгвістичної славістики ХХ–ХХІ століть». (Дисципліна за вільним вибором аспіранта. Викладач д.ф.н. В. І. Ярмак). https://drive.google.com/file/d/1u_LZ58KW3B4skgtREl_50wcHKAvm7TdR/view
- Силабус дисципліни «Вступ до перекладознавства». (Дисципліна за вільним вибором аспіранта. Викладачі: академік НАН України, д.ф.н., проф. Б. М. Ажнюк, к.ф.н. О. І. Скопненко, д.ф.н. В. П. Пономаренко, д.ф.н. В. І. Ярмак, к.ф.н. А. Л. Тараненко, м.н.с. Л. Р. Калинович). <https://drive.google.com/file/d/1s609bsJb6zxdOziCrUGAjXSNnO7M57G-/view>.

- Силабус дисципліни «Слов'янська лексикографія, фразеографія та пареміографія». (Обов'язкова для вивчення дисципліна. Викладачі: д.ф.н. В. І. Ярмак, к.ф.н. О. І. Скопненко, к.ф.н. Т. Я. Марченко, к.ф.н. Т. М. Полякова, к.ф.н. І. М. Мирошніченко, к.ф.н. О. О. Євланова).
https://drive.google.com/file/d/1SLIHQrPPi0e4z_UNXcEQ9ZF4EKG9dHfA/view».
- Силабус дисципліни «Сучасна українська славистика: проблеми, перспективи» (Дисципліна за вільним вибором аспіранта. Викладачі: д.ф.н. В. І. Ярмак, к.ф.н. Т. Я. Марченко, к.ф.н. Л. І. Ніколаєнко, к.ф.н. О. В. Малаш, к.ф.н. О. О. Євланова).
<https://www.inmo.org.ua/assets/files/2021/%D1%81%D0%B8%D0%BB%D0%B0%D0%B1%D1%83%D1%81%D0%B8/%D1%81%D0%B8%D0%BB%D0%B0%D0%B1%D1%83%D1%81-%D1%81%D1%83%D1%87%D0%B0%D1%81%D0%BD%D0%B0-%D1%83%D0%BA%D1%80%D0%B0%D1%97%D0%BD%D1%81%D1%8C%D0%BA%D0%B0-%D1%81%D0%BB%D0%B0%D0%B2%D1%96%D1%81%D1%82%D0%B8%D0%BA%D0%B0-%D0%BF%D1%80%D0%BE%D0%B1%D0%BB%D0%B5%D0%BC%D0%B8-%D0%BF%D0%B5%D1%80%D1%81%D0%BF%D0%B5%D0%BA%D1%82%D0%B8%D0%B2%D0%B8.pdf>.

Бібліографія

- Вуковић, М. (1985). *Народни обичаји, веровања и пословице код Срба са кратким погледом у њихову прошлост*. Београд: Књижар и антиквар.
- Иванова, Л. (2020). *Методологија лингвистическог истраживања*. Київ: Издательский дом Дмитрия Бураго.
- Ивановић, М. (2020). Селективно степеновање обележја процесуалне ситуације у српском језику у поређењу са украјинским. *Славистика*. 26/1. 354–368.
- Ивановић, М. (2022). О превођењу са сродних језика (на материјалу украјинског и српског језика). *Славистика*. XXVI/2. 101–108.
- Ивић М. (2007). Расправљања о језику у времену глобализације. *Зборник Матице српске за језик и књижевност*. 55/1. 7–10.
- Илић, П. (1998). *Српски језик и књижевност у наставној теорији и пракси: методика наставе*. 2, прерађ. и доп. изд. Нови Сад: Змај.
- Јевтић, М. (2006). *Славистички погледи Богдана Терзића* [разговор водио] М. Јевтић. Београд: Партенон.
- Колесник, В. (2017). До питања про конвергенцију мов Балканског мовног сојузу. *Одески лінгвистични збірник*. 10. т. 2. 25–29.
- Ковачевић, М. (2003). *Српски језик и српски језици*. Београд: Српска књижевна задруга.
- Кончаревић, К. (2004). Функционална стилистика у настави српског језика као страног. *Научни састанак слависта у Вукове дане. Зб. научн. радова*. 32/1. 181–191.
- Лукинова Т. (2000). *Числівники в слов'янських мовах (порівняльно-історичний нарис)*. Київ: Наукова думка.
- Мельничук, О. С. (Ред.) (1966). *Вступ до порівняльно-історичного вивчення слов'янських мов*. Київ: Наук. думка.
- Мршевић-Радовић Д. (2000). Фразеологија – огледало српског народног књижевног језика. *Научни састанак слависта у Вукове дане. Реферати и саопштења*, 30/1, 139–148.
- Мудрак, М. (2019). Сучасна сербістика в Україні: проблематика та наукові центри. *Київські історичні студії : науковий журнал*, 1 (8), 36–42.
- Новаковић, А. (2021). Методика наставе српског као страног језика на почетку XXI века. *Прилози настави српског језика и књижевности*, X, 85–110.
- Новаковић, А. (2023). Потенцијална решења за побољшање квалитета онлајн универзитетске наставе из угла студената Србистике. У Ненад Благојевић,

- Никола Татар (ред.) *Учење у пандемији – сума утисака* (сс. 109–122). Ниш: Филозофски факултет.
- Огњеновић, В. (2014). Културна сарадња. Недеља украјинске књижевности у Србији. https://www.ridneslovo.co.rs/rs112/index_sr.html (дата звернення: 04.05.2024).
- Пипер, П. (2004). Украјинска и српска граматика у светлу типолошких поређења. *Славистика*, VIII, 280–290.
- Півторак, Г. (2014). *Українці: звідки ми і наша мова: дослідження, факти, документи*. Київ: ПАТ «ВІПОЛ».
- Поповић, Љ. (1994). Етнолингвистички аспекти наставе украјинског језика као страног. *XIII Конгрес Савеза славистичких друштава Југославије. Тезе и резимеи*, 8–9.
- Поповић, Љ., Јармак, В. (2010). Украјинско-српска контрастивна језичка истраживања. У Клајн Иван, Пипер Предраг (Ред.) *Контрастивна проучавања српског језика: правци и резултати* (сс. 263–280). Београд: Српска Академија наука и уметности.
- Попович, Л. (2022). Мова українців у Сербії: минуле, сучасне, майбутнє. *Славистика*. XXVI/2. 65–84.
- Потебнянський колегіум. <https://www.inmo.org.ua/potebnianskyikolehium.html> (дата звернення: 27.05.2024).
- Селігей, П. (2022). Глобалізація і проблеми збереження мовного розмаїття. *Мовознавство*. 4. 3–21.
- Селігей, П. (2023). *Українська мова у 2222 році*. Київ: Академперіодика.
- Смольская, А. (2001). *Славянские студии*. Одеса: Астропринт.
- Терзич, Б. (1993). Деякі передумови зіставного аналізу украјинської та сербохорватської мов. *Зборник Матице српске за славистику*. 43. 153–157.
- Терзић, Б. (1994). О украјинским именима. *Политика*. 6. XI. 14.
- Терзић, Б. (1996). О конфронтирању/контрастирању српског и украјинског језика. У *Зборник радова 5. симпозијума „Контрастивна језичка истраживања“* (сс. 101–105). Нови Сад: Универзитет у Новом Саду-Филозофски факултет-Друштво за примењену лингвистику Војводине.
- Тищенко, К. (2023). Прадавність украјинської мови, віддзеркалена в мовах сусідів. *Мовознавство*. 2. 18–43.
- Ткаченко, О. (Ред.) (2008). *Історична типологія слов'янських мов*. 2. Київ: Довіра.
- Ткаченко, О. (2014). *Українська мова: сьогодення й історична перспектива*. Київ: Наукова думка.
- Ярмак, В. (2009). Питання методики викладання мови й теорії перекладу в науковій спадщині академіка Л. А. Булаховського в контексті актуальних проблем сьогодення. У Паламарчук, О. Л. (Ред.) *Компаративні дослідження слов'янських мов і літератур. Пам'яті академіка Леоніда Булаховського. Зб. наукових праць*. 10 (сс. 239–249). Київ: Видавничо-поліграфічний центр «Київський університет».
- Ярмак, В. (2018а). Реструктуризація претеритальної системи як відображення інноваційних тенденцій у сербській літературній мові. *Мова і культура*, 21. VI (195). 163–172.
- Ярмак, В. (2018б). *Семантика і прагматика темпоральності у сербському літературно-художньому дискурсі: структурні, стилістичні та компаративні аспекти*. Київ: Освіта України.
- Ярмак, В. (2020а). Ментальні мапи та історичні умови формування сучасних національних уявлень сербів про час. *Мова і культура*. 22. V (200). 265–274.
- Ярмак, В. (2020б). Особливості викладання сербської мови українським студентам в епоху глобалізації. *Language: Codification • Competence • Communication*. 2. 41–58.
- Bugarski, R. (2005). *Jezici. Sabrana dela u 12 knjiga, knj. 9, treće, prerađ. i dop. izd.* Beograd: Čigoja štampa.
- Peco, A. (1991). *Osnovi akcentologije srpskohrvatskog jezika*. Beograd: Naučna knjiga.

Sources

- Sylabus dyscypliny «Slov'jansjka leksykoghracija, frazeoghracija ta paremioghracija (Obov'jazkova dlja vyvchennja dyscyplina. Vykladachi: d.f.n. V. I. Jarmak, k.f.n. O. I. Skopnenko, k.f.n. T. Ja. Marchenko, k.f.n. T. M. Poljakova, k.f.n. I. M. Myroshnichenko, k.f.n. O.O. Jevlanova).
https://drive.google.com/file/d/1SLIHQrPPI0e4z_UNXcEQ9ZF4EKG9dHfA/view.
- Sylabus dyscypliny «Suchasna ukrajinsjka slavistyka: problemy, perspektyvy» (Dyscyplina za viljnym vyborom aspiranta. Vykladachi: d.f.n. V. I. Jarmak, k.f.n. T. Ja. Marchenko, k.f.n. L. I. Nikolajenko, k.f.n. O. V. Malash, k.f.n. O.O. Jevlanova).
<https://www.inmo.org.ua/assets/files/2021/%D1%81%D0%B8%D0%BB%D0%B0%D0%B1%D1%83%D1%81%D0%B8%D1%81%D0%B8%D0%BB%D0%B0%D0%B1%D1%83%D1%81-%D1%81%D1%83%D1%87%D0%B0%D1%81%D0%BD%D0%B0-%D1%83%D0%BA%D1%80%D0%B0%D1%97%D0%BD%D1%81%D1%8C%D0%BA%D0%B0-%D1%81%D0%BB%D0%B0%D0%B2%D1%96%D1%81%D1%82%D0%B8%D0%BA%D0%B0-%D0%BF%D1%80%D0%BE%D0%B1%D0%BB%D0%B5%D0%BC%D0%B8-%D0%BF%D0%B5%D1%80%D1%81%D0%BF%D0%B5%D0%BA%D1%82%D0%B8%D0%B2%D0%B8.pdf> (29.04.2024).
- Sylabus dyscypliny «Vstup do perekladoznavstva». (Dyscyplina za viljnym vyborom aspiranta. Vykladachi: akademik NAN Ukrainy, d.f.n., prof. B. M. Azhnyuk, k.f.n. O. I. Skopnenko, d.f.n. V. P. Ponomarenko, d.f.n. V. I. Jarmak, k.f.n. A.L. Taranenka, m.n.s. L.R. Kalynovyč).
<https://drive.google.com/file/d/1s609bsJb6zxdOziCrUGAjXSNnO7M57G-/view>.
- Sylabus dyscypliny «Vydatni predstavnyky lynchvistyčnoji slavistyky KhKh–KhKhI stolitj». (Dyscyplina za viljnym vyborom aspiranta. Vykladach d.f.n. V.I. Jarmak).
https://drive.google.com/file/d/1u_LZ58KW3B4skgtREI_50wcHKAvm7TdR/view.

References

- Ivanova, L. (2020). *Metodologija lynchvystyčeskogho yssledovanyja*. Kyev: Yzdateljskij dom Dmytryja Buragho.
- Ivanović, M. (2020). Selektivno stepenovanje obeležja procesualne situacije i srpskom jeziku u poređenju sa ukrajinskim. *Slavistika*. 26/1. 354–368.
- Ivanović, M. (2022). O prevođenju sa srodnih jezika (na materijalu ukrajinskog i srpskog jezika). *Slavistika*. XXVI/2. 101–108.
- Ilić, P. (1998). *Srpski jezik i književnost u nastavnoj teoriji i praksi: metodika nastave*. 2. prerađ. i dop. izd. Novi Sad, Zmaj.
- Ivić M. (2007). Raspravljaja o jeziku u vremenu globalizacije. *Zbornik Matice srpke za jezik i književnost*. 55/1. 7–10.
- Jarmak, V. (2009). Pytannja metodyky vykladannja movy j teoriji perekladu v naukovij spadshhyni akademika L. A. Bulakhovskogho v konteksti aktualnykh problem sjoghodennja. In Palamarchuk, O. L. *Komparatyvni doslidzhennja slov'janskykh mov i literatur. Pam'jati akademika Leonida Bulakhovskogho. Zb. naukovykh pracj* 10 (pp. 239–249). Kyjiv: Vydavnycho-poligrafichnyj centr «Kyivs'kij universitet».
- Jarmak, V. (2018a). Restrukturyzacija preterytal'noji systemy jak vidobrazhennja innovacijnykh tendencij u serbskij literaturnij movi. *Mova i kuljtura*. 21. VI (195). 163–172.
- Jarmak, V. (2018b). *Semantyka i praghmatyka temporalnosti u serbskomu literaturno-khudozhnjomu dyskursi: strukturni, stylistyčni ta komparatyvni aspekty*. Kyjiv: Osvita Ukrainy.
- Jarmak, V. (2020a). Mentaljni mapy ta istoryčni umovy formuvannja suchasnykh nacionalnykh ujavlenj serbiv pro chas. *Mova i kuljtura*. 22. V (200). 265–274.
- Jarmak, V. (2020b). Osoblyvosti vykladannja serbskoji movy ukrajinskykh studentam v epokhu glocalizaciji. *Language: Codification • Competence • Communication*. 2. 41–58.

- Jevtić, M. (2006). *Slavistički pogledi Bogdana Terzića* [razgovor vodio] M. Jevtić. Beograd: Partenon.
- Kolesnyk, V. (2017). Do pytannja pro konverghenciju mov Balkansjkogho movnogho sojuzu. *Odeskyyj lnhvistychnyj zbirnyk*. 10. 2. 25–29.
- Končarević, K. (2004). Funkcionalna stilistika u nastavi srpskog jezika kao stranog. *Naučni sastanak slavista u Vukove dane. Zb. naučn. Radova*. 32/1. 181–191.
- Kovačević, M. (2003). *Srpski jezik i srpski jezici*. Beograd, Srpska književna zadruga.
- Lukinova, T. (2000). *Chyslivnyky v slov'janskykh movakh (porivnjajlno-istorychnyj narys)*. Kyjiv: Naukova dumka.
- Meljnychuk, O. S. (Ed.) (1966). *Vstup do porivnjajlno-istorychnogho vyvchennja slov'janskykh mov*. Kyjiv: Naukova dumka.
- Mršević-Radović, D. (2000). Frazеologija – ogleдало srpskog narodnog književnog jezika. *Nauchny sastanak slavysta u Vukove dane, Referati i saopštenja*. 30/1. 139–148.
- Mudrak, M. (2019). Suchasna serbistyka v Ukrajinі: problematyka ta naukovi centry. *Kyjivskji istorychni studiji*. 1 (8). 36–42.
- Novaković, A. (2021). Metodika nastave srpskog kao stranog na početku XXI veka. *Prilozi nastavi srpskog jezika i književnosti*. X. 85–110.
- Novaković, A. (2021). Potentsyjalna resheња za poboljšaње kvalyteta onlajn unyverzytetske nastave yz uhla studenata Srbystyke. U Nenad Blahojevyћ, Nykola Tatar (red.) *Ucheње u pandemyjy – summa utysaka* (ss. 109–122). Nysh: Fylozofsky fakultet.
- Ognjenović, V. (2014). Kulturna saradnja. Nedelje ukrajinski književnosti u Srbiji. https://www.ridneslovo.co.rs/rs112/index_sr.html (дата звернення: 04.05.2024).
- Pivtorak, Gh. (2014). *Ukrajinci: zvidky my i nasha mova: doslidzhennja, fakty, dokumenty*. Kyjiv: PAT «VIPOL».
- Piper, P. (2004). Ukrajinska i srpska gramatika u svetlu tipoloških poređenja. *Slavistika*. VIII. 280–290.
- Popović, Lj. (1994). Etnolingvistički aspekti nastave ukrajinskog jezika kao stranog. *XIII Kongres slavističkih društava Jugoslavije. Teze i rezimei*. 8–9.
- Popović, Lj., Jarmak, V. (2010). Ukrajinsko-srpska kontrastivna jezička istraživanja. In Klajn Yvan, Pyper Predrah (Ed.) *Kontrastivna proučavanja srpskog jezika: pravci i rezultati* (ss. 263–280). Beograd: Srpska Akademyja nauka y umetnosti
- Popovych, L. (2022). Mova ukrajinciv u Serbiji: mynule, suchasne, majbutnje. *Slavystyka*. XXVI/2. 65–84.
- Potebnjanskyj koleghium. <https://www.inmo.org.ua/potebnianskyikolehium.html> (data zvernennja: 27.05.2024).
- Selighej, P. (2022). Ghlobalizacija i problemy zberezhenja movnogho rozmajittja. *Movoznavstvo*. 4. 3–21.
- Selighej, P. (2023). *Ukrajinsjka mova u 2222 roci*. Kyjiv: Akadempriodyka.
- Smoljskaja, A. (2001). *Slavjanskye studyy*. Odessa: Astroprynt.
- Terzych, B. (1993). Dejaki peredumovy zistavnogho analizu ukrajinsjkoi ta serbokhorvatsjkoi mov. *Zbornyk Matyce srpske za slavystyku*. 43. 153–157.
- Terzić, B. (1994). O ukrajinskim imenima. *Politika*. 6. XI. 14.
- Terzić, B. (1996). O konfrontiranju / kontrastiranju srpskog i ukrajinskog jezika. In *Zbornik radova 5. simpozijuma „Kontrastivna jezička istraživanja“* (pp. 101–105). Novy Sad: Unyverzytet u Novom Sadu-Fylozofsky fakultet – Drushtvo za prymeņenu lnhvystyku Vojvodyne.
- Tkachenko, O. (Ed.) (2008). *Istorychna typologhija slov'janskykh mov. 2*. Kyjiv: Vydavnyctvo «Dovira».
- Tkachenko, O. (2014). *Ukrajinsjka mova: sjoghodennja j istorychna perspektyva*. Kyjiv: Naukova dumka.
- Tyshhenko, K. (2023). Pradavnistj ukrajinsjkoi movy, viddzermalena v movakh susidiv. *Movoznavstvo*. 2. 18–43.
- Vuković, M. (1985). *Narodni običaji, verovanja i poslovice kod Srba sa kratkim pogledom u njihovu prošlost*. Beograd: Knjižar i antikvar.

Резюме

Ярмак Вероніка

**НАУКОВО-ДИДАКТИЧНІ ПАРАМЕТРИ
ОНЛАЙН-ВИКЛАДАННЯ ЛІНГВІСТИЧНОЇ СЕРБІСТИКИ
АСПІРАНТАМ В УКРАЇНІ**

Постановка проблеми. У контексті зміни концепції освіти часів глобалізації й цифровізації в Україні, а також у відповідь на виклики драматичного сьогодення наукові завдання співробітників Інституту мовознавства ім. О. О. Потебні НАН України збагатилися новим змістом. Зокрема, із традиційно науково-дослідної установи Інститут успішно трансформувався в науково-дослідно-навчальну установу, в якій аспірантам пропонуються курси лекцій із різних спеціальностей. Пріоритетними стали й нові форми онлайн-викладання дисциплін аспірантам Інституту, чільне місце серед яких посідають спеціальні курси з лінгвістичної сербістики. Актуальність вибору згаданої тематики визначається, зокрема, значним інтересом з боку аспірантів Інституту мовознавства ім. О. О. Потебні до широкого кола питань сучасної лінгвістичної сербістики. Надійним науковим підґрунтям для викладання дисциплін, пов'язаних із лінгвістичною сербістикою, залишаються відомі й перевірені часом загальнотеоретичні вимоги, розроблених свого часу сербськими науковцями. Сучасні лекції передбачають орієнтацію на наступні науково-дидактичні параметри: вони засновуються на традиційних принципах науковості; об'єктивності; доцільності; очевидності; свідомої активності; систематичності й поступовості; тяглості знань, умінь і навичок, характерних для офлайн-занять. Суттєвою особливістю сучасного онлайн-викладання для аспірантів є поєднання серйозних теоретичних вимог до його рівня, інтерактивних засобів роботи зі слухачами із широкими технічними можливостями сучасних мультимедіа.

Мета статті. Метою цієї розвідки є дослідження сучасної концепції, змісту, специфіки, переваг і недоліків онлайн-викладання курсу лінгвістичної сербістики для аспірантів Інституту мовознавства ім. О. О. Потебні Національної Академії наук України в суворі часи повномасштабної російсько-української війни.

Методи дослідження. У процесі дослідження синтезу наукового матеріалу та читання онлайн-курсу лінгвістичної сербістики було використано наступні методи: метод лінгвістичного спостереження; описовий та емпіричний методи; функціональний метод; порівняльно-історичний метод; метод компаративного аналізу лексичного і граматичного матеріалу сербської та інших слов'янських мов на синхронному рівні; типологічний метод; метод статистичних підрахунків тощо.

Основні результати дослідження. Результати проведеного дослідження онлайн-процесу викладання аспірантам Інституту мовознавства ім. О. О. Потебні НАН України курсу лінгвістичної сербістики засвідчили, що сучасна концепція викладання майбутнім науковцям лінгвістичних дисциплін, пов'язаних із сербістикою, засновується на засадах сучасних науково-дидактичних параметрів онлайн-викладання – насамперед на презентації нових знань, тобто на спеціальних курсах, які не викладаються в українських вишах і які, відповідно, не дублюють, а суттєво розширюють і поглиблюють обсяг знань молодих науковців, заповнюючи потенціальні лакуни. З метою підвищення рівня і якості викладання протягом декількох останніх років було

значно поглиблено й розширено навчально-методичне та інформаційне забезпечення аспірантури. Увазі слухачів пропонуються силабуси різних навчальних дисциплін (обов'язкових і за вільним вибором). Аналіз досвіду навчального онлайн-процесу засвідчив правильність такого підходу і значний інтерес аудиторії до курсів «Слов'янська лексикографія, фразеографія та пареміографія», «Сучасна українська славістика: проблеми, перспективи», «Вступ до перекладознавства», «Видатні представники лінгвістичної славістики ХХ–ХХІ століть». Цілком успішним виявився й інститутський науковий онлайн-проект «Потебнянський колегіум», органічною і невід'ємною частиною якого мають стати і лекції з лінгвістичної сербістики.

Висновки і перспективи. Результати онлайн-лекцій для аспірантів є цілком задовільними і свідчать про їхню високу ефективність. Загальне співвідношення переваг і недоліків навчального онлайн-процесу для аспірантів Інституту мовознавства ім. О. О. Потебні НАН України однозначно складається на користь його переваг. Онлайн-викладання є технічно зручним і досконалим, оскільки відкриває можливість засвоєння великих обсягів інформації; використання інтерактивних методів і новітніх можливостей мультимедіа; уможливорює гнучкий розклад проведення занять; заощаджує час та інші ресурси слухачів тощо. Проте останнім часом до традиційно відомих недоліків онлайн-викладання в умовах повномасштабного вторгнення РФ до України додалися й певні серйозні труднощі, які впливають на якість таких занять. До них слід зарахувати наступні: повітряні тривоги, необхідність переривати лекції і спускатися до сховища, серйозні пошкодження об'єктів критичної інфраструктури України й, відповідно, проблеми з технічним забезпеченням занять, із необхідністю пошуку альтернативних методів енергетичного забезпечення занять у складних умовах повномасштабної російсько-української війни. Попри згадані обставини, зазначені труднощі слід кваліфікувати як тимчасові. Загалом курс онлайн-викладання лінгвістичної сербістики для аспірантів Інституту мовознавства є вельми перспективним, оскільки він відкриває широкі можливості для продовження й динамізації багатовікового культурного співробітництва між Україною і Сербією.

Ключові слова: лінгвістична сербістика, онлайн-викладання для аспірантів науково-навчальних установ, концепція онлайн-викладання, науково-дидактичні параметри онлайн викладання, переваги онлайн викладання, недоліки онлайн-викладання.

Abstract

Yarmak Veronika

SCIENTIFIC AND DIDACTIC PARAMETERS OF TEACHING SERBIAN LINGUISTICS ONLINE TO POST-GRADUATE STUDENTS IN UKRAINE

The formulation of the problem. In the context the transforming concept of education in times of globalization and digitalization in Ukraine, as well as in response to the challenges of the dramatic realities, the research tasks of the employees of the Potebnia Institute of Linguistics at the National Academy of Sciences of Ukraine have been enriched with new content. In particular, the Institute has successfully transformed from a traditional research institution into a research and educational establishment where post-graduate students are offered a variety of lecture courses in a range of specialties. New forms of teaching various disciplines

to the graduate students online have also become a priority, where courses in linguistic Serbian studies occupy a prominent place, focusing on the Serbian language and, accordingly, theories, scientific schools, research papers and linguistic explorations by Serbian, Ukrainian scientists and researchers from other countries in the field of the Serbian language. The relevance of the research topic is determined by the significant interest displayed by the post-graduate students of the Potebnia Institute of Linguistics to the Serbian linguistics, as well as a wide range of issues studied by the modern Serbian linguistics. The well-known and time-tested overall theoretical requirements developed by Serbian scientists at the time remain a reliable scientific basis for teaching disciplines related to Serbian linguistic studies. The lectures offered at date ensure the following scientific and didactic parameters: reliance on traditional scientific principles; objectivity; expediency; obviousness; conscious activity; systematization and graduality; profound knowledge, skills, and abilities characteristic of offline classes. An essential feature of up-to-date online teaching for graduate students is the combination of solid theoretical requirements and interactive teaching methods with wide technical capabilities of modern multimedia.

The aim of the article. This investigation aims to study the modern concept, content, specifics, advantages, and disadvantages of online teaching of the Serbian Linguistic courses for post-graduate students of the Potebnia Institute of Linguistics under harsh conditions of the full-scale Russian-Ukrainian war.

Research methods. The following methods were applied to research the synthesis of scientific material and analyse the online course on Serbian Linguistics: the method of linguistic observation; descriptive and empirical methods; functional method; comparative-historical method; the method of comparative analysis of lexical and grammatical material of Serbian and other Slavic languages at the synchronous level; typological method; the method of statistical calculations, etc.

The main results of the study. The research results on the online process of teaching postgraduate students of the Potebnia Institute of Linguistics majoring in Serbian Linguistic Studies demonstrated that the modern concept of teaching linguistic disciplines related to Serbian Studies to postgraduate students is based on the principles of modern scientific and didactic parameters of online teaching, primarily on the presentation of new knowledge, that is, on special courses that are not taught at Ukrainian universities and which, accordingly, do not duplicate them, but significantly expand and deepen the scope of young academics' knowledge, filling potential gaps. To increase both the level and the quality of teaching, the educational, methodological, and informational support of the post-graduate course has been significantly deepened and expanded over the past few years. The syllabi of various academic disciplines (compulsory and optional) are offered to postgraduate students. The analysis of the online educational process experience proved that the selected approach is appropriate and the audience's interest of in the courses "Slavic Lexicography, Phraseography, and Paremiography"; "Modern Ukrainian Slavic Studies: Problems, Prospects"; "Introduction to Translation Studies"; "Prominent Representatives of Linguistic Slavic Studies of the XX-XXI centuries" has been constantly increasing. The institute's online research project "Potebnian Collegium" also appears to be successful, resulting in the decision that lectures on Serbian Linguistics should become an integral part of it.

Conclusions and perspectives. The results of online lectures for graduate students are quite satisfactory and testify to their high efficiency. The overall ratio of advantages and disadvantages of the online educational process for postgraduate students of the Potebnia Institute of Linguistics at the National Academy of Sciences

of Ukraine unequivocally forms in favor of its advantages. The course includes disciplines without which any high-quality training of modern qualified Slavists of a broad profile is impossible. Online teaching is technically convenient and favorable, since it unlocks the possibility of assimilating large amounts of information at once; uses interactive methods and the latest multimedia capabilities; enables a flexible schedule; saves the students' time and other resources, etc. However, as of late, due to the traditionally known shortcomings of online teaching in the conditions of the full-scale Russian Federation invasion into Ukraine, serious difficulties have arisen, which have inadvertently affected the quality of such classes. We can mention several factors: air alarms, the need to interrupt lectures and descend to the underground shelter, serious damage to the critical infrastructure of Ukraine, and, accordingly, problems with the technical support for the online classes, the need to find alternative methods of energy support for classes in the difficult conditions of a full-scale Russian-Ukrainian war. Despite the circumstances mentioned, the specified pipelines should be qualified as a proper temporary measure. In general, the online course of Serbian linguistics teaching for postgraduate students of the Institute of Linguistics looks promising, since it unlocks multiple opportunities to continue and dynamize centuries-old cultural cooperation between Ukraine and Serbia.

Key words: Serbian Linguistic Studies, online teaching for postgraduate students of scientific-educational institutions, the concept of online teaching, scientific and didactic parameters of online teaching, advantages of online teaching, and disadvantages of online teaching.

Відомості про автора

Ярмач Вероніка, доктор філологічних наук, доцент, провідний науковий співробітник відділу слов'янських мов Інституту мовознавства ім. О. О. Потебні Національної академії наук України, м. Київ (Україна), e-mail: veronikaarmak1@gmail.com

Yarmak Veronika, Doctor of Philology, Senior Lecturer, Leading Researcher of the Slavic Languages Department of the O. O. Potebnya Institute of Linguistics of the National Academy of Sciences of Ukraine, Kyiv (Ukraine), e-mail: veronikaarmak1@gmail.com

ORCID 0000-0002-5670-4440

Надійшла до редакції 03 червня 2024 року

Прийнято до друку 17 червня 2024 року

ANNOUNCEMENTS / АНОНСИ

Ольга Ігнат'єва

**НОВИЙ КУРС УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ
ДЛЯ СТУДЕНТІВ У НІМЕЧЧИНІ**

У травні 2022 року в Дрезденському технічному університеті (Німеччина) стартували перші курси української мови (рівень А1) в рамках Загальноосвітньої кваліфікаційної програми (AQua) для студентів усіх спеціальностей. Ця ініціатива стала можливою завдяки активній підтримці професора Хольгера Куссе, директора Інституту славістики та Центру Східної та Центральної Європи, Маріанни Шульц, наукового співробітника та керівника проєктів Інституту славістики, а також авторки цієї статті, яка працює в Технічному університеті Дрездена в рамках дослідницького проєкту «TUD und Ukraine: Brücken, die verbinden (II)». Проєкт фінансує Німецька служба академічних обмінів (DAAD) за програмою «Україна цифрова: Studienerfolg in Krisenzeiten sichern (2022, 2023, 2024)».

Метою курсів є занурення студентів в українську мову та культуру, а також розвиток їхніх комунікативних навичок спілкування українською мовою в різних повсякденних ситуаціях. Кожен блок програми (A1, A2, B1, Spoken) створено відповідно до Загальноєвропейських рекомендацій з мовної освіти (CEFR), на основі чотирьох основних мовних навичок (читання, письмо, говоріння та аудіювання). Заняття проходять двічі на тиждень – як для початківців, так і для тих студентів, що вже опанували початкові мовні навички. Тривалість одного заняття – 90 хвилин, курс розрахований на 15 тижнів. Курс спрямований не лише на вивчення української мови, він занурює в українське життя та культуру, ознайомлює з менталітетом українців, допомагає зрозуміти сучасну Україну у світлі останніх подій.

Готуючись до курсів, ми використовували комплексну стратегію, працюючи з різноманітними педагогічними та дидактичними матеріалами, посібниками та підручниками, зокрема «Українська для іноземців. Крок за кроком» Данути Мазурик (Харків, 2017); «Українська мова для іноземців: Навчальний посібник» Барчук О.Г., Волкова О.М., Ворона Н.О. та ін. (Суми, 2018); «Українська легко» Наталії Клименко, Павла Мельника-Крищенка (Харків, 2017); «Українська мова для іноземців з таблицями та коментарями: Навчальний посібник» Дегтярєва Т.О., Дядченко Г.В., Кулішенко Л.А. (Суми,

2021). Безперечно, ці книги містять багатий мовний і комунікативний матеріал, потрібний для вивчення української мови на початковому та основному рівнях, а також різноманітні практичні завдання, довідкові таблиці та – частково – культурологічну інформацію.

Водночас більшість цих видань є одномовними, без мови-посередника, що потребує значно більше часу для пояснення та засвоєння матеріалу, а тому вони можуть бути лише додатковими джерелами в умовах обмеженої кількості навчальних годин та у форматі інтенсивного вивчення мови. Крім того, слухачі наших курсів потребували значно більше сучасної культурологічної інформації. Відповідно, ми знайшли вирішення цієї проблеми, розробивши авторський практичний курс української як іноземної, пристосований до потреб німецьких студентів. Його основні характеристики: використання мови-посередника, інтенсивний формат, фокус на комунікативному аспекті, максимальне залучення до культурного контенту. Більшість методик, які ми застосовуємо під час навчання, ґрунтуються на принципі перехресного тренування – студент не просто вивчає граматичні правила, а систематично бере участь у розмовних практиках, які допомагають у застосуванні певних граматичних конструкцій. Мінімум теорії, максимум розмовної практики – ось наш девіз. Введення культурологічного аспекту в курс української мови розкриває розмаїття мовної культури України: через тексти, презентації та відеоматеріали учні ознайомлюються з біографією та творчістю видатних поетів і письменників (Тараса Шевченка, Лесі Українки, Івана Франка та ін.), вивчають уривки з творів видатних українських письменників, співають українські пісні, дивляться та обговорюють українські мультфільми, розігрують сценки «У магазині», «У лікарні», «На вокзалі», «На пошті», «У ресторані», «У готелі». Усі ці вправи в легкій, ігровій формі допомагають засвоїти складні мовні структури, зорієнтуватися в українському культурному просторі, відчути себе «повноцінним користувачем» мови.

Логічним продовженням нашого курсу стала Зимова школа української мови для охочих учасників, організована на базі Дрезденського технічного університету в січні-лютому 2024 року. Основний акцент школи був зроблений на культурну та комунікативну складові, максимальне занурення в українську культуру в усіх її проявах. Під час зустрічей студенти навчалися долати мовний бар'єр, розбирали найпоширеніші помилки, описували зовнішність відомих українців, обговорювали особливості українського побуту, створювали меню з українськими стравами для своїх ресторанів, підписували вітальні листівки, співали українські народні пісні, переглядали фільми, ділилися своїми знаннями про Україну, проводили віртуальні екскурсії українськими містами, визначали жанрові особливості та сюжет картин відомих українських художників тощо.

Оскільки нас дуже цікавила ефективність запропонованої методики, ми провели анонімне опитування «Чому ми вивчаємо українську мову?» серед тих слухачів курсів, які відвідували їх з 2022 року. В опитуванні взяли участь 17 респондентів. На запитання гугл-форми відповідали переважно німецькі студенти, іноземці, які навчаються в Дрезденському технічному університеті за програмою Erasmus+ (з Італії та Чехії), а також українці, які переїхали до Німеччини в дитинстві. Респонденти мали різні рівні володіння

українською мовою ($\frac{2}{3}$ – A1-A2; $\frac{1}{3}$ – B1-B2). Опитування показало, що половина респондентів давно хотіли вивчити українську мову, але раніше не мали такої можливості в Дрездені. Серед інших причин, які спонукали почати вивчати або вдосконалювати українську мову, були такі: інтерес до мови та культури після початку війни (20%) та солідарність з українцями (20%). Особливий тематичний інтерес у респондентів викликали теми «Сучасна політична ситуація в Україні» та «Українські прислів'я та приказки як ключ до розуміння національного характеру та поведінки».

Більше половини респондентів зазначили, що спілкуються з українцями поза межами університету (і таким чином практикують українську мову самостійно), але лише кожен п'ятий читає українські новини, слухає українську музику, відвідує українські культурні заходи та відкриті зустрічі з відомими українцями та політиками, які проводяться в Дрездені за підтримки Українського дому (QF Passage Neumarkt, Дрезден). Звідси випливає важливий методологічний висновок: студентам складніше самостійно взаємодіяти з культурними явищами, ніж спілкуватися з носіями мови. Таким чином, систематичне ознайомлення з культурним розмаїттям України та українців, залучення відповідного культурного контенту до вправ і завдань є важливим для розвитку мовної та культурної компетенції студентів.

Згідно з результатами опитування, під час знайомства з українською мовою студенти найчастіше відчують труднощі з наголосом слів (що цілком очікувано) та вимовою окремих звуків. Менше проблем викликає національно-специфічна лексика, правила правопису, українська графіка, формоутворення та узгодження частин мови (останнє, на нашу думку, може бути пов'язано з тим, що студенти ще не оволоділи знаннями власне складної граматики).

На запитання «Що найбільше подобається студентам в українській мові?» респонденти відповіли наступне: «Милозвучність» (9 відповідей), «Українська мова – мова опору героїчної нації» (8 відповідей). Ці відповіді доводять важливість соціокультурного статусу, а також естетичного аспекту у формуванні та підтримці інтересу до вивчення мови.

Довгострокова мета вивчення української мови для більшості учасників мовних курсів ($\frac{2}{3}$ відповідей) – поїхати в Україну та спілкуватися без мовного бар'єру, а кожен п'ятий хоче вільно розмовляти українською або читати українську класику. Водночас нас здивувало, що лише один респондент зазначив, що українська мова потрібна йому/їй для майбутньої професії. З одного боку, це свідчить про справжній, а не утилітарний інтерес до мови та культури, а з іншого – викликає занепокоєння щодо стабільності такого інтересу. Але це вже не лінгвістична проблема.

Отже, місія викладача української як іноземної у теперішніх умовах – не лише навчати мови та надавати можливість усім охочим отримувати знання про Україну, її минуле та сьогодення, а й популяризувати українську культуру, бути фасилітатором, модератором, помічником та мовним взірцем для оточення.

Abstract

Ihnatyeva Olha

**NEW UKRAINIAN LANGUAGE COURSE
FOR STUDENTS IN GERMANY**

In May, 2022 the first Ukrainian language courses (Ukrainian A1) as part of the General Qualification area (AQua courses) were launched for students of all specialties at the Technical University of Dresden, Germany. This initiative became possible due to the research project "TUD und Ukraine: Brücken, die verbinden (II)", funded by the German Academic Exchange Service (DAAD) within the programme "Ukraine digital: Studienerfolg in Krisenzeiten sichern (2022, 2023, 2024)". The peculiarities and the challenges of these language courses are described, as well as the results of anonymous survey of their attendants – students of TU Dresden are shown.

Відомості про автора

Ігнат'єва Ольга, канд. філос. наук, доцент кафедри іноземних мов та міжнародної комунікації Черкаського державного технологічного університету, м. Черкаси (Україна); науковий співробітник Технічного університету Дрездена, інститут славістики, м. Дрезден (Німеччина); e-mail: glory19802810@gmail.com

Ihnatyeva Olha, Ph.D., Associate Professor of the Department of Foreign Languages and International Communication, Cherkasy State Technological University, Cherkasy (Ukraine); a research associate, the Institute of Slavic Studies, Dresden University of Technology, Dresden (Germany); e-mail: glory19802810@gmail.com

Dear colleagues!

We invite you to participate in our project – the international scientific journal

LANGUAGE: codification, competence, communication.

Founder – Cherkasy State Technological University (Ukraine).

Scholars from Germany, Poland, the United States, Sweden, Japan, and Norway have repeatedly published their articles in our journal. Since last year, with the support of our European colleagues, the journal has been published on the Sciendo platform (Die Gruyter): <https://sciendo.com/journal/LCCC?tab=aims-scope>

You can view archived issues here: <http://movacom.chdtu.edu.ua/>

Your article can be quickly seen by the scientific world, because today the journal is represented in Google Scholar, Crossref, CiteFactor, Baidu Scholar, CNKI Scholar (China National Knowledge Infrastructure), CNPIEC – cnpLINKer, Dimensions, EBSCO, ExLibris, Index Copernicus International (ICI), J-Gate, KESLI-NDSL (Korean National Discovery for Science Leaders), MyScienceWork, Naver Academic, Naviga (Softweco), NSD (Norwegian Register for Scientific Publishers), ProQuest, ReadCube, Semantic Scholar, TDOne (TDNet), WanFang Data, WorldCat (OCLC), X-MOL.

The journal publishes articles on linguistic issues and related scientific disciplines. We also publish reviews, surveys, and biographical articles about famous scientists. The languages of publication are English, German, French, Ukrainian, and all Slavic languages. Articles are subject to double-blind peer review.

Publications are free for authors.

We accept articles through the online platform <http://movacom.chdtu.edu.ua/>.

The deadline for submitting materials for the next issue (№2 (11) 2024) is **November 01, 2024**. The issue will be published on December 30, 2024.

Contacts: e-mail: ukrmova@chdtu.edu.ua, o.pchelintseva@chdtu.edu.ua

Site: <http://movacom.chdtu.edu.ua/>

<https://sciendo.com/journal/LCCC?tab=aims-scope>

Telegram, Viber, WhatsApp: +38 (093) 789 09 27

We are waiting for your articles!

Editor-in-chief Olena Pchelintseva

Науковий журнал

LANGUAGE:
Codification • Competence • Communication

1(10)/2024

МОВА:
Кодифікація • Компетенція • Комунікація

1(10)/2024
(українська, англійська)

Ідентифікатор медіа: R30-04616; рішення Національної ради України
з питань телебачення та радіомовлення №1916 від 30.05.2024.

*За достовірність фактів, цитат, цифрових даних
відповідають автори матеріалів.
Редколегія не завжди поділяє теоретико-методологічні погляди
та варіанти правопису авторів.*

Літературні редактори: Людмила Усик, Людмила Сидоренко

Переклад: Дмитро Підласий

Технічний редактор Катерина Давиденко

Дизайн обкладинки: Альона Гребенюк

*Оригінал-макет виготовлено у редакційно-видавничому відділі
Черкаського державного технологічного університету*

Видавець – De Gruyter Poland Sp. z o.o.,
with offices at ul. Bogumiła Zuga 32A, 01-811 Warsaw, Poland,
entered into the National Court Register kept by the District Court of Warsaw
under number KRS 0000055478, NIP (fiscal identification) number PL 9521878738,
trading under the name Sciendo.

Виготівник – ФОП ГОРДІЄНКО Є.І.

Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи до Державного реєстру видавців,
виготівників і розповсюджувачів видавничої продукції Серія ДК № 4518 від 04.04.2013.

Україна, 18000, м. Черкаси тел./факс: (0472) 56-56-12, (067) 444-28-94

e-mail: book.druk@gmail.com

Формат 70x108/16. Папір офс. Друк цифровий. Гарн. Times New Roman, Arial.

Умов. друк. арк. 8,6. Обл.-вид. арк. 8,8. Наклад 50 прим. Зам. № 24-73.